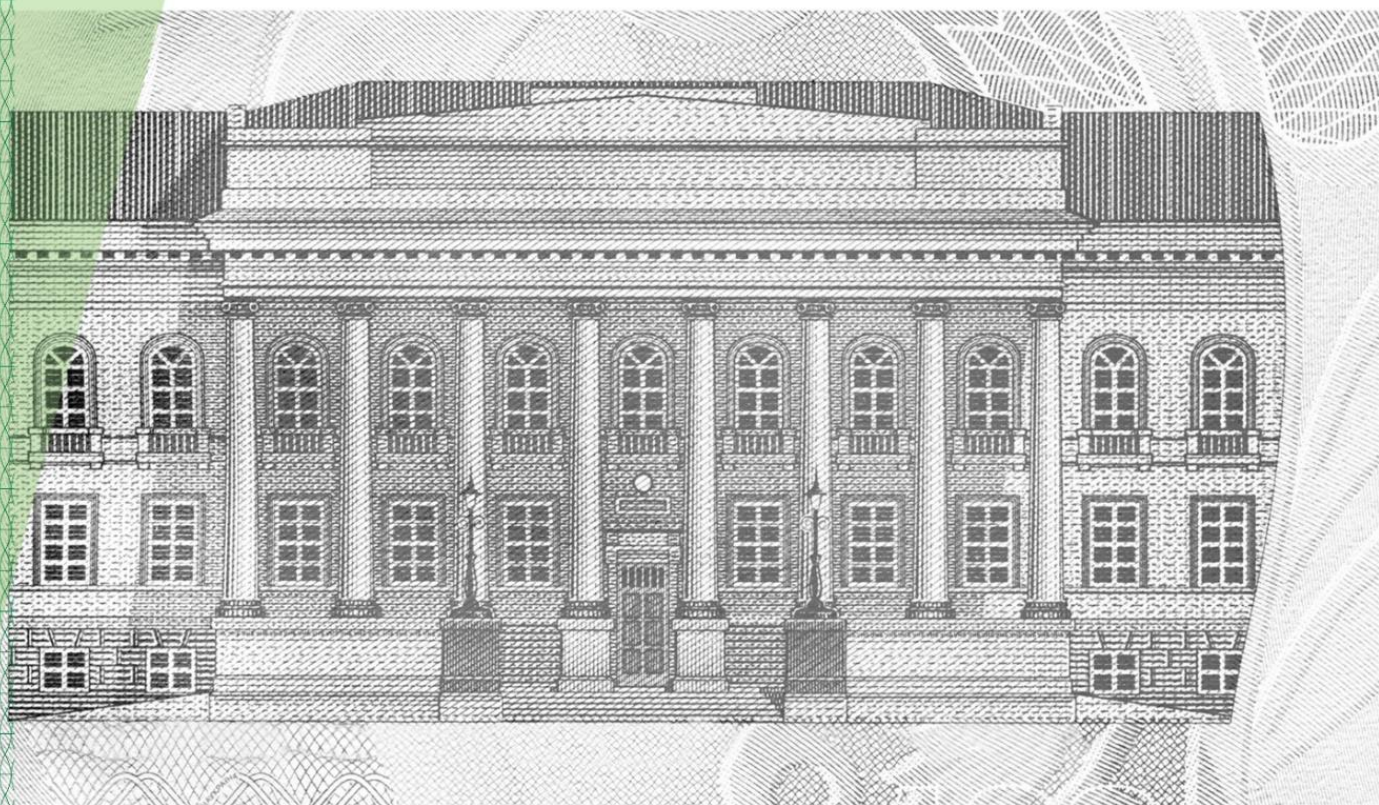

Національний
банк України

Звіт про фінансову стабільність

Грудень 2022 року

Звіт про фінансову стабільність (далі – Звіт) – ключова публікація Національного банку України (далі – Національний банк). Його мета – проінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стабільності фінансової системи України. Цей випуск сфокусовано на ризиках для фінансового сектора та економіки України в умовах тривалої повномасштабної війни. Також Звіт містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу та підвищення стійкості фінансової системи до них.

Звіт адресовано насамперед учасникам фінансового ринку та всім, хто цікавиться питаннями фінансової стабільності. Його оприлюднення підвищує прозорість та передбачуваність макропруденційної політики, допомагає сформувати довіру суспільства до неї, відтак сприятиме Національному банку в управлінні системними ризиками.

Цей Звіт схвалено Комітетом з фінансової стабільності 23 грудня 2022 року.

Зміст

Головне	4
Індекс фінансового стресу	6
Частина 1. Зовнішні умови та ризики	7
1.1. Тенденції зовнішнього середовища	7
Частина 2. Внутрішні умови та ризики	10
2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики	10
2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування	13
2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики	16
Частина 3. Умови та ризики банківського сектору	18
3.1. Карта ризиків фінансового сектору	18
3.2. Ризик ліквідності та фондування	19
3.3. Ризик корпоративного кредитування	22
Вставка 1. Програма “Доступні кредити 5-7-9%” – рушій кредитування бізнесу	26
3.4. Ризик роздрібного кредитування	28
3.5. Ризик прибутковості	31
Вставка 2. Як реалізується процентний ризик вкладень в ОВДП	35
3.6. Ризик достатності капіталу та оцінка стійкості банків	37
3.7. Операційна діяльність та операційний ризик	39
3.8. Ризик платіжної інфраструктури	42
Рекомендації	44
Абревіатури та скорочення	47

Головне

Умови роботи фінустанов залишаються складними: війна затягується, а росія надалі застосовує тактику терору. Масштабні обстріли населених пунктів та руйнування інфраструктури посилюють ризики для економіки та фінансової стабільності. Попри це, фінансовий сектор працює безперебійно: платежі здійснюються своєчасно, а клієнти мають безперешкодний доступ до власних коштів.

У другому півріччі економіка України почала поволи відновлюватися після карколомного падіння внаслідок повномасштабної війни, проте руйнування енергетичної інфраструктури перервало цю тенденцію. Цьогоріч ВВП впаде приблизно на третину, а наступного зростатиме повільніше, ніж прогнозувалося до масованих ракетних обстрілів. Це сповільнить відновлення попиту на фінансові послуги та спричинить додаткові кредитні втрати банків.

Міжнародна підтримка України лише зростає, стаючи системнішою та регулярнішою. У 2022 році за допомогою партнерів профінансовано понад половину потреб держбюджету, подібна ситуація збережеться і наступного року. Зовнішні гранти та кредити також підтримали платіжний баланс і міжнародні резерви, завдяки чому Національний банк зберігає свою активну присутність на валютному ринку. У другому півріччі тиск на валютному ринку суттєво послабився завдяки літньому коригуванню обмінного курсу та низки валютних обмежень. Значні державні видатки на виплати військовослужбовцям і постраждалим від війни підтримали доходи населення та компенсували їхнє суттєве скорочення в приватному секторі.

Ліквідність банківської системи загалом залишалася високою від початку повномасштабної війни, а за окремими показниками навіть побила рекорди. Крім збереження довіри вкладників до банків, цьому сприяють регулярні та значні надходження державних виплат на банківські рахунки населення. Однак приплив нових коштів до сектору нерівномірний: основні обсяги осідають на поточних рахунках у державних банках. Протягом другого півріччя тривало скорочення частки строкових депозитів населення в банках, тож структура фондування погіршується. Це не створює негайних ризиків для банківської системи, але послаблює стійкість окремих банків до можливих різких змін настроїв вкладників. Тож фінустановам варто докладати зусиль для поліпшення строкової структури фондування та залучення коштів населення, зокрема через підвищення депозитних ставок. До підвищення ставок за гривневими вкладами банки спонукає і висока облікова ставка. Крім того, з наступного року Національний банк підвищує нормативи резервування за поточними рахунками, щоб дати банкам більше стимулів подовжувати зобов'язання. Із послабленням валютних обмежень у липні населення отримало змогу купувати іноземну валюту для розміщення на строкових банківських депозитах. Після цього строкові депозити в іноземній валюті почали зростати, вперше з початку коронакризи. Усі залучені від населення валютні кошти банки тримають у високоякісних ліквідних активах.

Сприяла збереженню довіри до банків і неперервність платежів та роботи мережі відділень. Попри війну та масовані ракетні обстріли, платежі населення та бізнесу здійснюються без затримок. Кількість платежів зростає. Банки вже розробили та почали реалізацію заходів із протидії наслідкам блекаутів. Визначено відділення, що працюватимуть навіть за тривалої відсутності електропостачання та зв'язку. Посилюючи власну стійкість до операційних ризиків, банки несуть суттєві витрати, зокрема на додаткове обладнання відділень. Проте найбільша складова втрат від подій операційного ризику – недоотримані доходи.

У другому півріччі чистий гривневий корпоративний кредитний портфель банків почав поволи скорочуватися. Для роздрібного портфеля ця тенденція помітніша і триває з початку повномасштабної війни. Основна причина скорочення – формування резервів за кредитами, а також погашення раніше виданих позик, що не компенсується новими видачами. Сповільнення економічної активності через безпекові ризики та перебої з постачанням електроенергії ще більше знижують попит на кредитування. Під час війни ключову роль у підтриманні кредитування відіграють державні програми.

Кредитний ризик й надалі залишається найбільшою загрозою для фінсектору. Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку великої війни обсяги відрахування в резерви становлять близько 11% працюючого кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого. У зоні найвищого ризику перебувають роздрібні кредити, за якими зафіксовано прострочення, та кредити компаніям, які зазнали значних втрат виробничих активів та ринків збуту. Разом фактичні та потенційні втрати кредитного портфеля наразі зіставні з червневими оцінками НБУ на рівні близько 20%. Водночас проблеми з електропостачанням погіршуватимуть показники діяльності навіть діючого бізнесу, який досі вчасно обслуговував кредити. Доходи працівників та операційні грошові потоки бізнесу в багатьох випадках будуть недостатніми для повноцінного обслуговування кредитів. Тож нині є підстави погіршити оцінку втрат кредитного портфеля – у разі збереження поточного масштабу проблем в енергетиці вони можуть сягнути 30%.

Банківський сектор залишається операційно прибутковим – це забезпечує фінустановам першу лінію захисту для поглинання кредитних збитків. Процентні доходи значно зросли завдяки зростанню активів, що приносять процентний дохід, а також вищим ставкам за інструментами інвестування. Водночас зростання частки поточних коштів стримувало подорожчання фондування. Після різкого провалу у весняні місяці зросли комісійні доходи завдяки стабільному попиту на банківські послуги та поступовому відновленню тарифів – у вересні комісійні доходи вже сягнули довоєнного рівня. Протягом року більшість банків змогла оптимізувати адміністративні витрати. Тож, попри значні кредитні втрати, сектор загалом залишався прибутковим, а рентабельність капіталу сектору за одинадцять місяців становила понад 9%.

Більшість банків все ще має запас капіталу понад мінімальні вимоги. Проте, ймовірно, цей надлишковий буфер зникатиме. Окремі фінустанови вже порушують мінімальні вимоги до достатності капіталу. Національний банк не застосовує заходів впливу за порушення нормативних вимог до капіталу, якщо вони викликані наслідками війни. Режим регуляторних послаблень зберігатиметься тривалий час. Тож фінустанови, що мають життєздатні бізнес-моделі та спроможні генерувати операційні доходи, отримають достатньо часу на відновлення капіталу в разі потреби. Натомість банки, що є операційно збитковими, залишатимуться під пильною увагою регулятора, до них можуть застосовуватися обмеження для збереження інтересів вкладників.

Національний банк підтверджує намір протягом 2023 року провести оцінку стійкості банків для з'ясування та підтвердження коректності відображення якості кредитного портфеля, достатності формування резервів та оцінки реального розміру регулятивного капіталу. За результатами такої оцінки буде визначено перехідний період для відновлення капіталу до мінімальних регуляторних значень. Більшість банків зможуть відновити капітал завдяки майбутнім прибуткам, проте низка банків, ймовірно, потребуватиме підтримки акціонерів.

У наступні роки, у міру вирішення поточних проблем, спричинених війною, Національний банк зосередить увагу на довгострокових пріоритетах подальшої гармонізації правил роботи фінансового сектору з європейським законодавством.

Індекс фінансового стресу

Індекс фінансового стресу (ІФС) протягом останнього півріччя був дуже волатильним та залишався на досить високому рівні. Влітку це зумовлювалося високими значеннями субіндексів державних цінних паперів напередодні реструктуризації єврооблігацій та банківського сектору через зростання відсоткових ставок. Останній сплеск значень ІФС відбувся внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру в жовтні. У цей період високими залишалися значення субіндексів державних цінних паперів та банківського сектору, а на атаки додатково зреагував валютний субіндекс, адже посилилися коливання готівкового обмінного курсу і тимчасово зросли валютні інтервенції НБУ. Високі значення одночасно кількох субіндексів посилили рівень стресу в системі. Проте з початку листопада чутливість фінансової системи до нових атак значно зменшилася, майже всі субіндекси спадали. Це знизило індекс до найменших значень з початку повномасштабної війни.

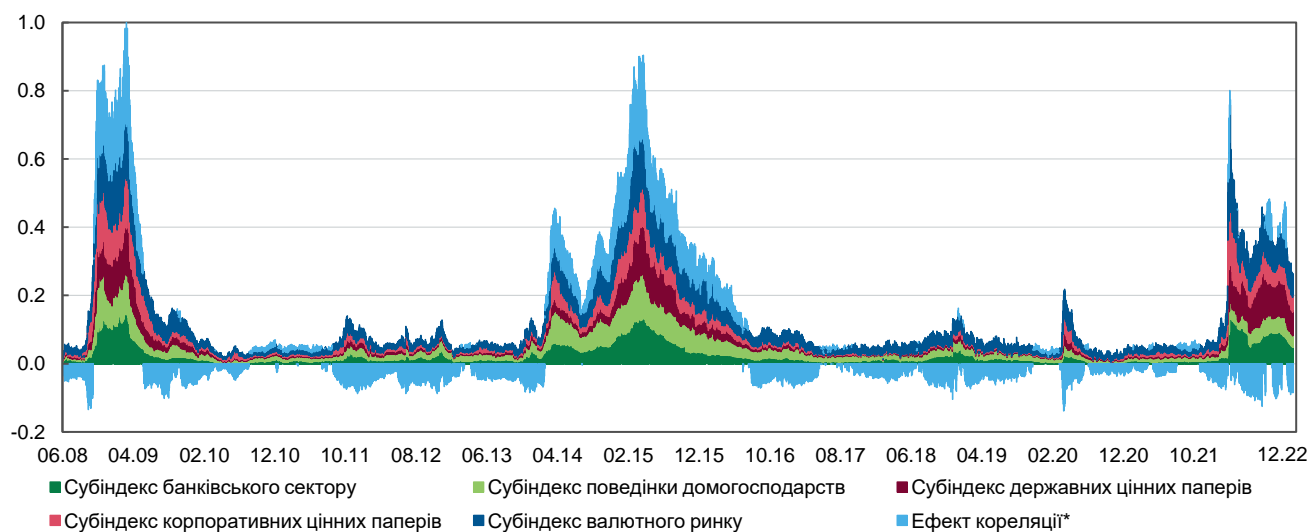
ІФС відображає виключно поточний стан справ у фінансовому секторі та не вказує на майбутні ризики в короткостроковій чи довгостроковій перспективі.

Графік ІФС1. Індекс фінансового стресу

Джерело: НБУ.

Графік ІФС2. Декомпозиція Індeksu фінансового стресу

* Ефект кореляції – внесок поточної кореляції між субіндексами порівняно із середньою за весь період спостережень.

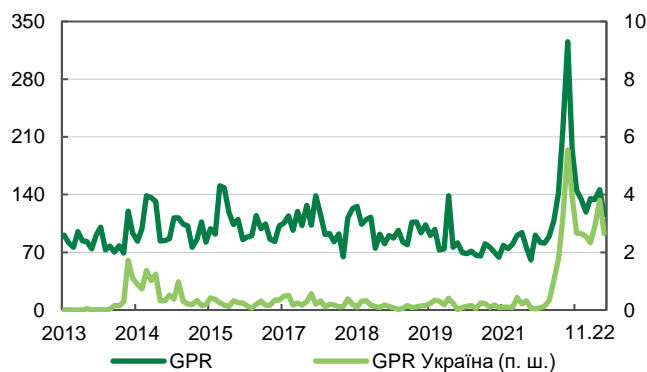
Джерело: НБУ.

Частина 1. Зовнішні умови та ризики

1.1. Тенденції зовнішнього середовища

Масштаб та затяжний характер війни в Україні надалі підвищують ризики для світової економіки. Посилена війною глобальна інфляція та відповідне ужорсточення монетарної політики сповільнюють економіки та загрожують рецесією ключовим партнерам України. Проте фінансова, військова та гуманітарна допомога Україні лише посилюється, як і санкційний тиск на росію. Ціни на світових товарних ринках дещо знизилися після рекордних рівнів першого півріччя.

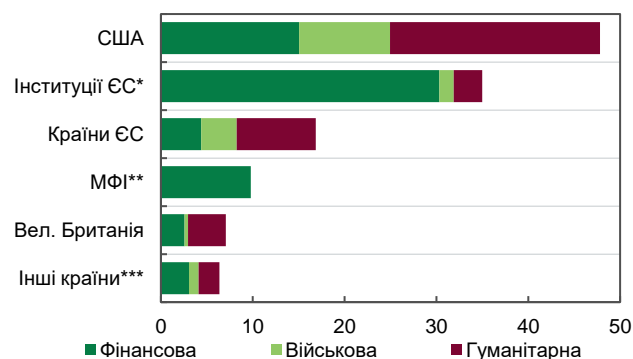
Графік 1.1.1. Індекс геополітичних ризиків (GPR)*

* За оновленою наприкінці 2021 року методологією. Графіки для України відрізняються від Звіту за червень 2021 року. <https://www.matteoiacoviello.com/gpr.htm>

Джерело: Dario Caldara and Matteo Iacoviello.

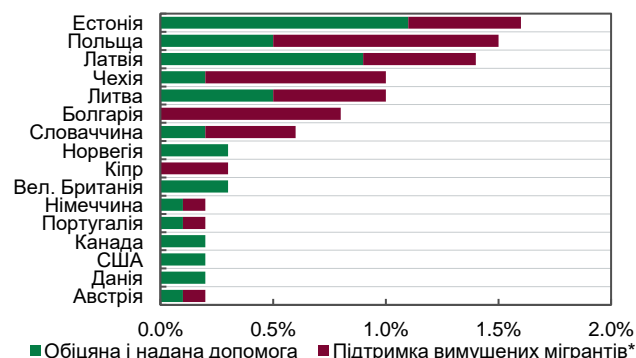
Графік 1.1.2. Оголошена офіційна допомога Україні, з кінця січня до кінця листопада 2022 року, млрд євро

* Кошти від Єврокомісії, Ради ЄС та Європейського фонду миру; включно з оголошеним пакетом 18 млрд євро; ** МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ООН; Допомога країн у рамках донорських проектів МФІ врахована як допомога цих країн і виключена з допомоги МФІ. *** Австралія, Канада, Нова Зеландія, Норвегія, Південна Корея, Тайвань, Туреччина, Швейцарія, Японія.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

Графік 1.1.3. Країни – лідери підтримки України відносно власних ресурсів, на кінець листопада 2022 року, % ВВП відповідної країни

* Орієнтовна оцінка.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

Війна набула затяжного характеру, однак підтримка партнерів лише збільшується

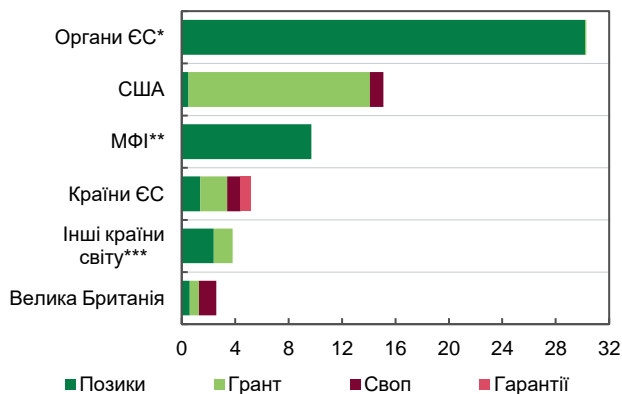
Звитяжні дії українських оборонців привели до успіхів на фронтах. Сили оборони України за пів року повністю звільнили Миколаївську область, майже всю Харківську та значну частину Херсонської, включно з обласним центром – єдиним захопленим з 24 лютого. У Донецькій та Луганській областях далі точаться запеклі бої. Ворог був вимушений оголосити часткову мобілізацію аби стримати наступ української армії. Також росія активніше завдає терористичних ударів по об'єктах критичної інфраструктури, зокрема енергетики. Тривають спроби москви використати як зброю дефіцит енергоносіїв та продовольства на певних ринках світу. Одна ці дії лише посилюють міжнародну коаліцію держав проти агресора.

Україна зберегла підтримку країн, що її виказували з перших днів війни, і навіть розширила коло прихильників завдяки успіхам сил оборони та дипломатії. За оцінкою Інституту світової економіки Кіля, загальна сума анонсованої та наданої офіційної фінансової, військової та гуманітарної допомоги країн-партнерів уже перевищує 120 млрд дол. За одинадцять місяців 2022 року тільки на фінансування потреб бюджету отримано більше 28 млрд дол., з яких 42% – гранти. У грудні триває формування пакета допомоги на наступний рік. Рада ЄС погодила новий механізм допомоги Україні на 2023 рік у сумі 18 млрд євро. Конгрес США підтримав надання близько 45 млрд дол. екстреної допомоги для України у різних формах, передусім для потреб оборони, включно з підтримкою союзників; вони будуть доступні до вересня 2023 року. Україні надається все потужніша зброя. Проведено кілька раундів переговорів з військової підтримки України у форматі Рамштайн, кількість учасників перемовин збільшилася до майже п'ятдесяти країн. Завдяки підтримці Туреччини та ООН вдалося забезпечити успішну роботу "зернового коридору", що зменшило тиск на платіжний баланс України та поліпшило продовольчу безпеку окремих країн, насамперед в Африці.

Триває пошук механізмів фінансування повоєнного відновлення України

Важливим для України є голосування Генеральної Асамблеї ООН про відповідальність росії за вторгнення в Україну, включно з необхідністю сплати репарацій. Це може стати кроком до стягнення конфіскованих коштів країни-агресора. Канада стала першою країною, яка законодавчо передбачила можливість використовувати на підтримку України конфісковані підсанкційні російські активи. Зараз Європейська Комісія працює над

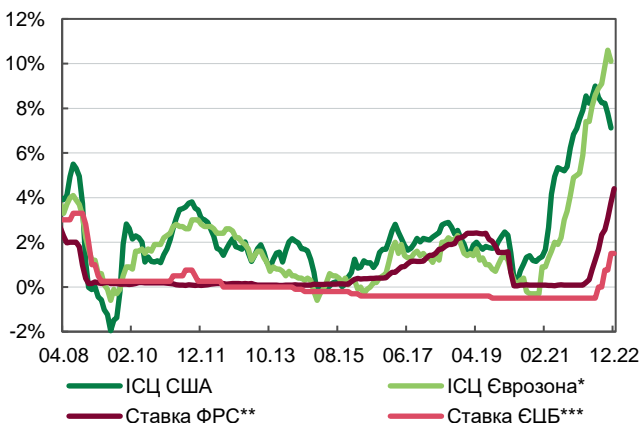
Графік 1.1.4. Оголошена фінансова допомога Україні від найбільших партнерів, з кінця січня до кінця листопада 2022 року, млрд євро

* Європейська Комісія, Рада ЄС, ЄІБ. Пакет 18 млрд євро враховано як позику. ** МФІ, Світовий банк, ЄБРР; Допомога країн у рамках донорських проектів МФІ врахована як допомога цих країн і виключена з допомоги МФІ. *** Канада, Японія, Норвегія, Тайвань.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (Німеччина).

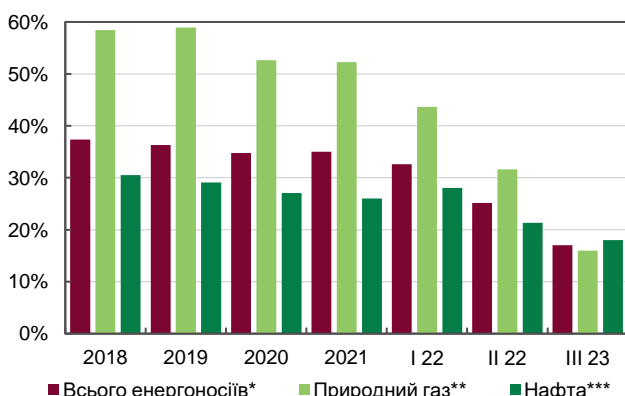
Графік 1.1.5. Рівень інфляції та ставки центральних банків у США та Єврозоні

* Гармонізований індекс споживчих цін. ** Ставка ФРС за федеральними коштами. *** Ставка за депозитним інструментом ЄЦБ.

Джерело: ЄЦБ, ФРС США, Fred.

Графік 1.1.6. Частка росії у фізичному обсязі імпорту енергоносіїв ЄС

* Нафта, природний газ, вугілля. ** Без скрапленого. *** Нафта-сирець.

Джерело: Євростат.

механізмами компенсації Україні за рахунок заморожених активів росії. Сума заморожених російських активів оцінюється на рівні понад 300 млрд дол.

Водночас вартість відновлення України зростає порівняно з літніми оцінками. Президентка Єврокомісії попередньо оцінила потреби у фінансуванні повоєнного відновлення вітчизняної економіки у 600 млрд дол. Зараз у ході конференцій донорів триває обговорення пріоритетів та механізмів фінансування відновлення України.

росія глибше занурюється в міжнародну ізоляцію

Економіка агресора вже зазнає суттєвих втрат через санкції. МВФ очікує, що ВВП країни впаде на 3.4% цього і на 2.3% наступного року. Падають надходження від експорту енергоносіїв як наслідок власного енергетичного шантажу, до якого вдалася росія у відповідь на санкції ЄС. За оцінками Єврокомісії, у 2022 році імпорт газу трубопроводами з росії до ЄС скоротився майже в п'ять разів. Для покриття дефіциту бюджету уряд країни змушений використовувати резервні фонди. Оголошена у вересні мобілізація вже призвела до втечі з росії понад 700 тисяч осіб працездатного віку. Навіть за офіційними оцінками, за підсумками цього року відплив капіталу з країни перевищить 250 млрд дол. Фінансові та технологічні ресурси росії для ведення війни ще не вичерпані, проте стрімко скорочуються.

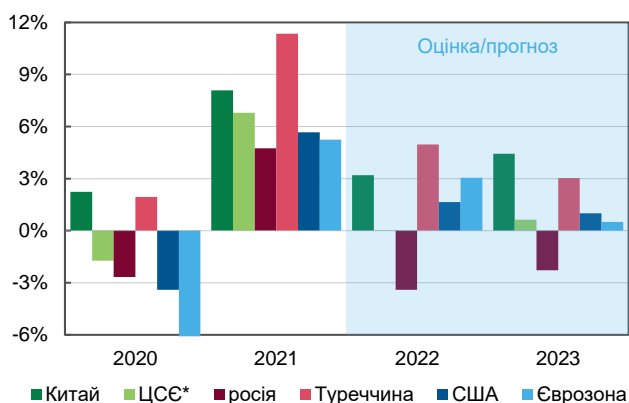
Водночас санкційний тиск лише посилюється. Найефективнішими заходами з обмеження і санкціонування росії за останні шість місяців стали:

- Прийняття політичного рішення про визнання росії країною-спонсором тероризму Європарламентом, парламентськими асамблеями НАТО та Ради Європи, парламентами Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Чехії. Це питання планує розглянути Конгрес США. Таке рішення повинно надалі ускладнити потоки фінансів й імпорт технологічних товарів для росії.
- З 5 грудня набуло чинності ембарго на імпорт російської нафти до ЄС морем, це майже 40% усього експорту росією сирової нафти. Група семи (G7) та Австралія погодили верхню межу цін російської нафти – 60 дол. за барель.
- США запроваджують санкції проти суб'єктів з третіх країн, які допомагали росії обходити встановлені обмеження. Також запроваджуються додаткові санкції проти білорусі та іранських компаній, що постачають росії зброю. За рішенням Ради ЄС, обхід санкцій вважатиметься в Євросоюзі злочином.
- ЄС ускладнив отримання віз громадянами росії, що також утруднить пересування агентів цієї держави.

Окружний суд у Гаазі підтвердив, що цивільний літак рейсу MH17 у 2014 році збили російські військові з контрольованої москвою території. Це може допомогти в міжнародному визнанні вторгнення росії в Україну у 2014 році та притягненні її за злочини скоєні з того часу. Обговорюється створення міжнародного трибуналу для росії, питання вивчає Європейська Комісія та Міжнародний кримінальний суд у Гаазі. Окремо військові злочини росії вивчають вже 18 країн.

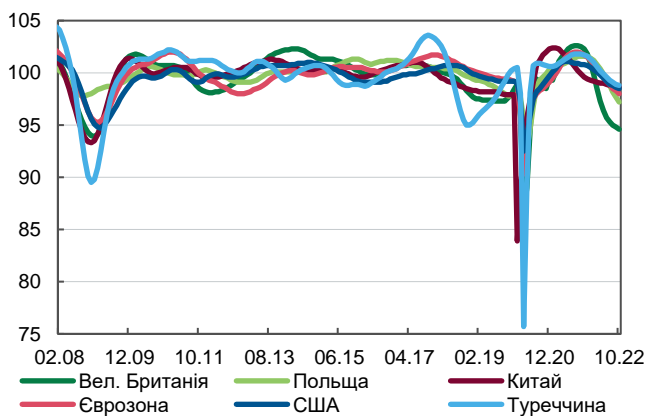
Графік 1.1.7. Зміна ВВП росії та країн – основних торговельних партнерів України

* Центральна та Східна Європа, включно з Балканами.

Джерело: МВФ, World Economic Outlook, October 2022.

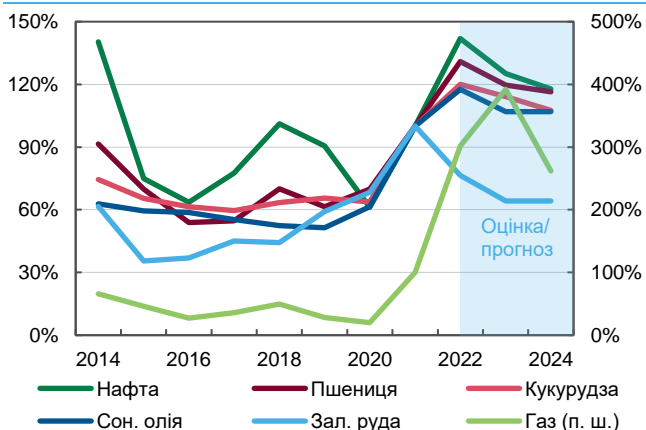
Графік 1.1.8. Складені випереджальні показники (CLI) ОЕСР* для основних торговельних партнерів України

* Значення 100 позначає довгостроковий тренд.

Джерело: ОЕСР.

Графік 1.1.9. Світові ціни на сировинні товари*, 2021 = 100%

* Нафта – сорт Brent; природний газ з росії; залізна руда – концентрат, Китай; соняшникова олія, пшениця, кукурудза – міжнародні ринки.

Джерело: МВФ, World Economic Outlook, October 2022.

Війна б'є по партнерах України

У 2022 році економіки країн-партнерів у Північній Америці та Європі насамперед Центральної та Східної різко сповільнилися, зокрема через війну та пришвидшену нею інфляцію. Китайська економіка також сповільнилася, у тому числі через політику подолання COVID-19. Темпи зростання світової торгівлі у 2022 – 2023 роках скоротяться з понад 10% торік (відновлення після пандемії) до 2.5% наступного року. У 2023 році очікується подальше уповільнення найбільших економік світу – США, Єврозони та Китаю, причому у деяких країнах Єврозони, включно з Німеччиною та Італією, очікується спад. Тож посилюється ризик глобальної рецесії, що знижуватиме потенціал країн у підтримці економіки України.

Світова інфляція досягнула найвищих рівнів за кілька десятиріч. Це змусило центральні банки надалі ужорсточувати монетарну політику та згортати заходи підтримки економіки. Відтак суттєво здорожчали приватні та державні залучення, тривають відпливи капіталу з ризикових активів. Вплив дорожчання фінансових ресурсів на Україну нині мінімальний. Міжнародні ринки капіталу для України наразі недоступні через війну, тож економіка залучає пільгове фінансування від партнерів.

Ціни на товарних ринках знизилися, проте залишаються історично високими

Сповільнення світової економіки, “зерновий коридор” з України, фактичні та очікувані надходження газу та нафти від альтернативних постачальників знизили ціни на світових товарних ринках із рекордних рівнів першого півріччя 2022 року. Так, ціни на зернові, включно на пшеницю та кукурудзу, знизилися від рекордних значень першого півріччя, зокрема, завдяки відновленню українського експорту. Нині на досить високому рівні їх утримують проблеми з погодними умовами та збором нового врожаю в низці провідних виробників світу (США, Австралії, Франції). Очікується, що завдяки продовженню роботи “зернового коридору” та розширенню посівних площ у країнах Південної півкулі пшениця дешевшатиме далі. Ціни на сталь та залізну руду скорочувалися через млявий попит, спричинений сповільненням глобальної економіки, включно з Китаєм. З огляду на песимістичні прогнози світового зростання, тенденція може тривати. Разом з тим Україні важко скористатися поточними високими цінами через втрату виробничих та логістичних потужностей насамперед у видобуванні та металургії.

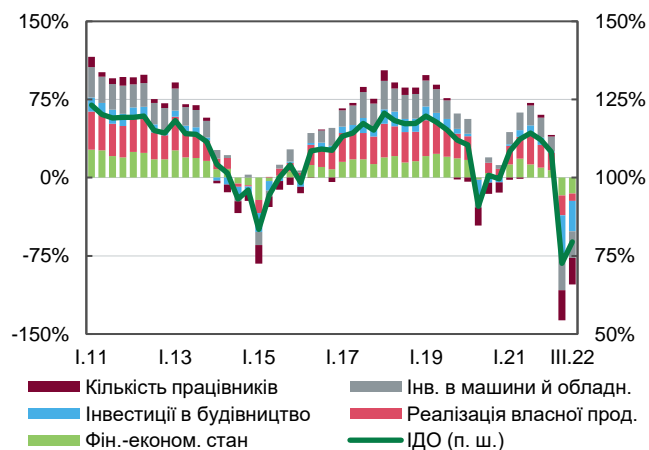
Динаміка цін на нафту є низхідною передусім через уповільнення світової економіки. Попри російський шантаж, ціни на природний газ у Європі відчутно скоротилися завдяки м'якій погоді восени, заповненню газосховищ, збільшенню постачань з Норвегії та надходжень скрапленого газу (зокрема зі США, Катару, Алжиру та Австралії). Зниження цін на енергоносії є позитивним чинником також для України. Проте з початком холодного сезону ціни залишаються високими і волатильними.

Частина 2. Внутрішні умови та ризики

2.1. Макроекономічні та фінансові ризики

Українська економіка поволі відновлювалася після карколомного падіння в першому півріччі 2022 року внаслідок широкомасштабної російської агресії. Втрата людського капіталу та руйнування інфраструктури, зокрема енергетичної, унаслідок подальших російських терористичних атак та проведення бойових дій зумовляють глибоке падіння економіки в 2022 році та стримуватимуть її відновлення в наступному. Високий рівень ризиків та невизначеності зберігається, що ускладнює роботу фінсектора, проте макрофінансову стабільність підтримує значна міжнародна фінансова допомога.

Графік 2.1.1. Індекс ділових очікувань (ІДО) підприємств України та його складові

Індекс ділових очікувань підприємств на наступні 12 місяців розраховується як середньарифметичне значення балансів відповідей у відсотках стосовно фінансово-економічного стану підприємств, загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва, інвестиційних видатків на проведення будівельних робіт, інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар, кількості працівників. Значення індексу більше 100% означає перевагу в суспільстві позитивних економічних настроїв, нижче 100% – негативних економічних настроїв. Сукупне значення ІДО на графіку не дорівнює сумі впливів окремих факторів.

Джерело: Квартальні опитування НБУ.

Руйнування енергетичної інфраструктури поглиблюють втрати економіки

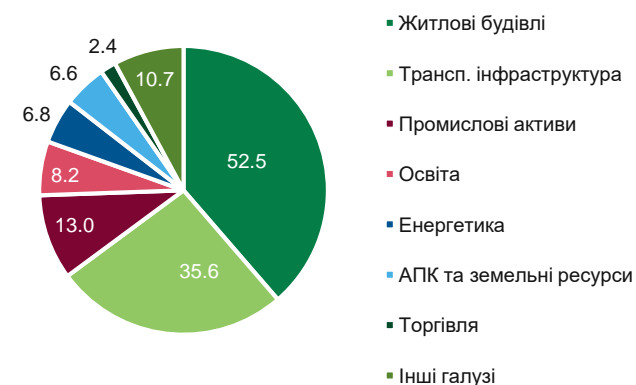
Протягом III кварталу 2022 року економіка України поступово відновлювалася. Цьому сприяли спершу стабілізація фронту, а згодом звільнення ЗСУ вже більше половини окупованих у 2022 році територій. Відтак поволі налагоджувалися виробництво та ланцюги постачання. Угода про функціонування “зернового коридору” сприяла суттєвому зростанню експорту агропродукції, підтримала транспортні та інші послуги, створила кращі умови для зберігання цьогорічного врожаю.

Однак починаючи із жовтня, матеріалізувався потужний ризик для економіки – значні перебої в електропостачанні через регулярні та масштабні обстріли енергетичної інфраструктури. Дефіцит електроенергії призводить до простоїв бізнесу, ускладнює логістику та продажі. Тож у IV кварталі обсяги виробництва знову почали скорочуватися. Енергетичні проблеми виснажуватимуть ресурси підприємств, знижуватимуть їхню платоспроможність та посилюватимуть кредитні ризики. Деякі компанії можуть припинити роботу. У результаті це може призвести до нової хвилі погіршення якості кредитного портфеля банків (див. [Розділ Ризики корпоративного кредитування](#)). Нині ризики подальшого спаду виробництва є вищими, ніж ймовірність позитивних зрушень. Згідно з поточними оцінками, реальний ВВП цьогоріч скоротиться приблизно на третину.

Міжнародна допомога в другому півріччі компенсує торговельний дефіцит та покриває відпливи капіталу

Дефіцит торгівлі товарами і послугами залишається суттєво вищим за довоєнні рівні. Запуск “зернового коридору” збільшив обсяги експорту продовольчих товарів. Активізації експорту сприяло й нарощування пропускних спроможностей дунайських портів, залізничних та автомобільних шляхів. Коригування офіційного обмінного курсу гривні та скасування низки податкових пільг пригальмували стрімке відновлення обсягів імпорту товарів. Нетиповий для торгівлі послугами значний дефіцит формують витрати вимушених переселенців за кордоном. Проте завдяки міжнародній допомозі у вигляді грантів, обсяги яких значно зросли в другому півріччі, та грошовим переказам в Україну, які практично не змінилися порівняно з попереднім роком, поточний рахунок у січні – жовтні зведено з профіцитом. Попри надходження міжнародної фінансової допомоги у вигляді позик, які відображаються як приплив капіталу до державного сектору, фінансовий рахунок за січень–

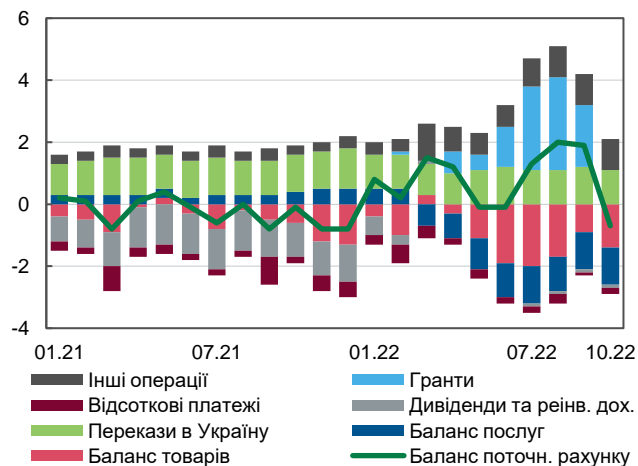
Графік 2.1.2. Прямі збитки від руйнувань інфраструктури внаслідок військової агресії росії, млрд дол.*

* Загальна сума прямих збитків становить 136 млрд дол. (непрямі збитки перевищують 165 млрд дол.) Оцінка станом на 25.11.2022.

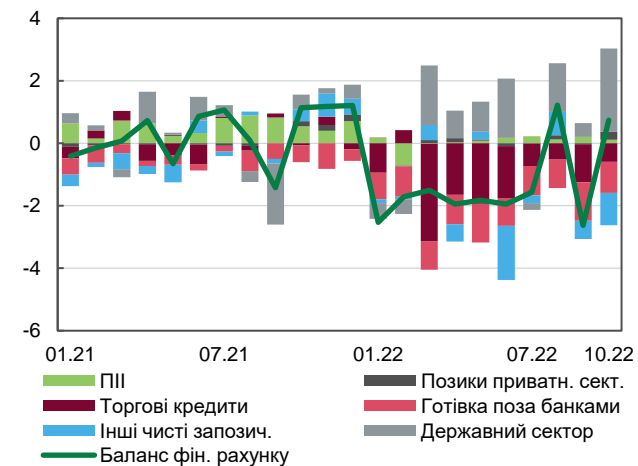
Джерело: Київська школа економіки, damaged.in.ua.

Графік 2.1.3. Місячний баланс рахунку поточних операцій, млрд дол.

Джерело: НБУ.

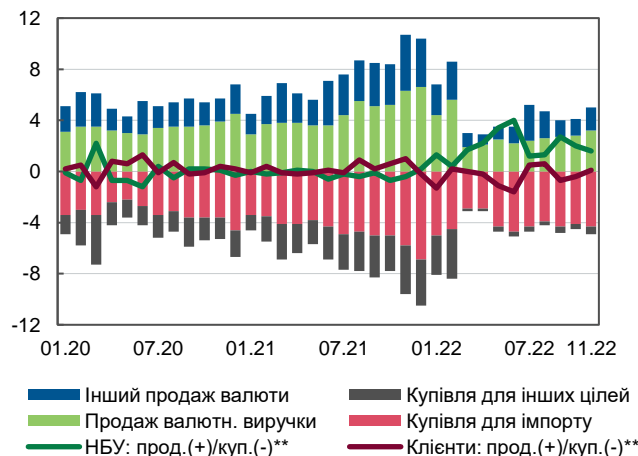
Графік 2.1.4. Місячний баланс фінансового рахунку*, млрд дол.

* Разом із помилками та упущеннями.

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.5. Купівля/продаж безготівкової валюти клієнтами банків, млрд дол. екв.*

* Обсяг операцій купівлі/продажу безготівкової іноземної валюти клієнтами банків на умовах "тод", "том", "спот". У червні та липні 2022 року обсяги купівлі/продажу без урахування операцій Clearstream. ** На чистій основі.

Джерело: НБУ.

жовтень залишається від'ємним, як і зведений платіжний баланс. Такий результат є наслідком відпливу капіталу за приватним сектором через зростання заборгованості нерезидентів за торговими кредитами та нарощування обсягів готівкової валюти поза банками.

Тиск на валютному ринку послабився, однак інтервенції НБУ необхідні

Значні розриви платіжного балансу та неритмічне надходження міжнародної допомоги в першій половині року зумовили потребу в коригуванні валютного курсу. Офіційний обмінний курс гривні до долара було знижено на 25% наприкінці липня. Це рішення разом із коригуванням валютних обмежень, поступовим зростанням ринкових ставок у відповідь на червневе підвищення облікової ставки, запуском "зернового коридору" послабили тиск на валютному ринку. Відтак обсяги інтервенцій НБУ скоротилися. Однак валютний ринок усе ще не здатен самостійно збалансуватися, попит на валюту з боку бізнесу та населення залишається високим. Тож НБУ надалі компенсуватиме дефіцит валюти на ньому та зберігатиме політику фіксованого обмінного курсу. Водночас завдяки безпрецедентній допомозі від партнерів міжнародні резерви станом на кінець листопада вже перевищили довоєнний рівень та досягли 28 млрд дол. Цей рівень покриває три з половиною місяці майбутнього імпорту. Подальше надходження міжнародної допомоги дасть змогу підтримувати резерви на достатньому рівні.

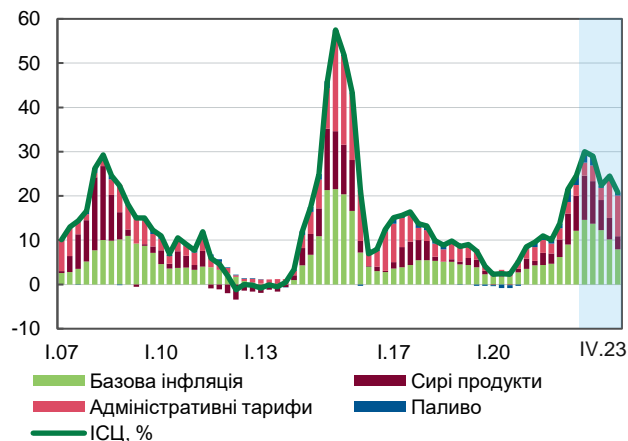
Інфляція поступово знижуватиметься, але зберігатиметься високою

За підсумками 2022 року, інфляція в Україні не перевищить 30%. Основними рушіями зростання цін залишаються фактори пропозиції: руйнування виробничих потужностей, порушення логістики, зростання виробничих витрат, обмежена пропозиція окремих товарів. Свій внесок в інфляцію мали липневе коригування курсу гривні до долара США та високі темпи зростання світових цін. Стримували ціновий тиск червневе підвищення облікової ставки до 25% річних та його поступова трансмісія у ринкові ставки, пригнічений попит, а також фіксація тарифів на житлово-комунальні послуги. Більшість цих факторів сповільнюватимуть інфляцію у 2023 році. Однак руйнування енергетичної інфраструктури посилюватиме тиск на ціни. Жовтневий прогноз НБУ передбачає утримання високої облікової ставки тривалий час, спонукаючи банки надалі підвищувати та утримувати на вищому рівні ставки за депозитами. Це послабить тиск на валютний ринок та поліпшить структуру фондування банків.

Міжнародна підтримка надалі залишатиметься основою фінансування бюджету

Параметри державного бюджету неодноразово переглядалися у 2022 році через невизначеність, що створює війна для його доходів та витрат. Зрештою запланований в Законі дефіцит становить 1.5 трлн грн (близько 32% ВВП). З початку повномасштабної війни фінансування державного бюджету більш як на половину було забезпечено міжнародною допомогою (включно з

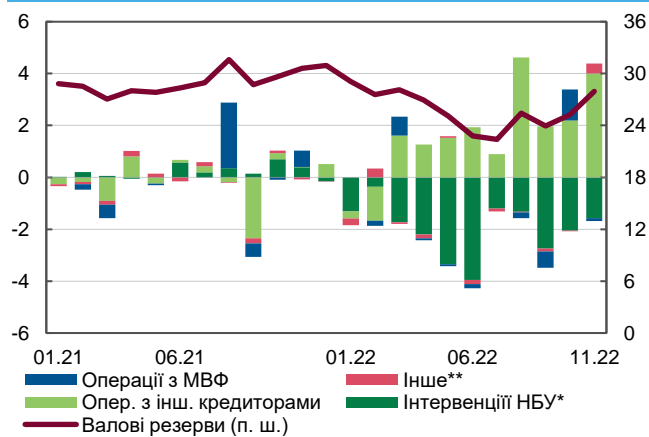
Графік 2.1.6. Внески компонентів у річну зміну ІСЦ, в. п.

Внески з IV кв. 2022 по IV кв. 2023 – прогноз НБУ станом на жовтень 2022 року.

Джерело: ДССУ, розрахунки НБУ.

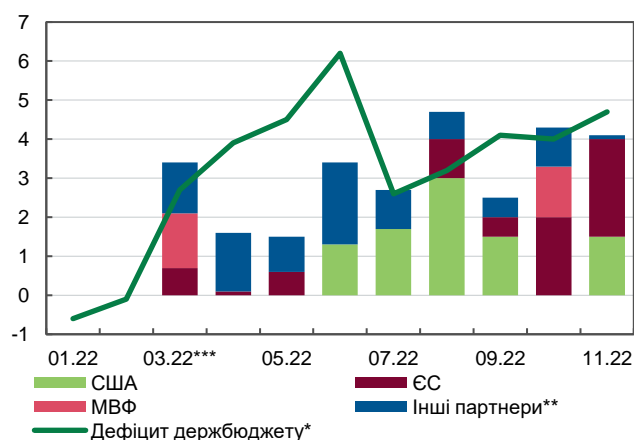
Графік 2.1.7. Зміна валових міжнародних резервів, млрд дол.

* Чисті інтервенції НБУ: (+) – купівлі валюти в резерви (-) – продаж з резервів; ** Інше – переоцінка фінансових інструментів унаслідок зміни ринкової вартості та курсів валют, а також інші операції.

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.8. Надана партнерами грошова підтримка для фінансування держбюджету та дефіцит держбюджету без урахування грантів, млрд дол. екв.

* Від'ємні значення – профіцит. ** Підтримку Україні надали Канада, Німеччина, Велика Британія, Японія, Франція, Італія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Данія, Латвія, Литва, Австрія, Бельгія, Албанія, Ісландія та ін. Кошти від партнерів також надавалися через проєкти Світового банку та ЄІБ. *** Кошти, що надійшли з 24 лютого.

Джерело: ДКСУ, МФУ, openbudget.gov.ua, розрахунки НБУ.

грантами). Ще близько чверті потреби бюджету в ресурсах профінансовано НБУ. З урахуванням тиску на валютний ринок і ціни, які створює емісійне фінансування бюджету, та його негативний вплив на очікування, наступного року уряд планує відмовитися від залучення емісійного фінансування від НБУ.

В ухваленому державному бюджеті на наступний рік доходи передбачаються вдвічі нижчими за витрати, дефіцит – близько 21% ВВП (35.5 млрд дол. в еквіваленті за поточним курсом). Основні видатки незмінно спричинені потребами безпеки й оборони та соціального захисту населення. Профінансувати значний дефіцит покликані схвалені Європейським Союзом обсяги підтримки на 2023 рік у розмірі 18 млрд євро та очікувані значні обсяги допомоги від США. Кошти від США вірогідно надійдуть у формі грантів, а від ЄС передбачені як пільгові безпроцентні кредити на термін до 35 років з десятирічною відстрочкою до першого погашення, що зекономить видатки бюджету на сплату відсотків.

У серпні Міністерство фінансів України відтермінувало на два роки виплати за суверенними євроблігаціями та внесло зміни до умов випуску державних деривативів (ВВП-варантів), знизивши потреби у фінансуванні. Виплати уряду за цими інструментами в найближчі два роки мали становити близько 6 млрд дол.

Разом із тим для зниження бюджетних ризиків потрібно активізувати внутрішні залучення. В ухваленій моніторинговій програмі з МВФ зафіксовано завдання виходу у 2023 році на повний ролвер за внутрішніми зобов'язаннями. Українська банківська система має достатньо ресурсів навіть для перевиконання цього плану. Лише обсяг вільної ліквідності банків, розміщеної в депозитних сертифікатах НБУ, на середину грудня перевищив 380 млрд грн. Необхідною умовою збільшення попиту банків на урядові папери є подальше коригування їхньої дохідності відповідно до ринкових умов. Збільшення внутрішніх залучень також суттєво знижує ризик емісійного фінансування.

Програма МВФ сприятиме оптимізації державних фінансів

Суттєву підтримку в забезпеченні стійкості економіки надасть ухвалена 19 грудня виконавчою радою МВФ нова чотиримісячна моніторингова програма. Її виконання є передумовою для старту повноцінної програми фінансування від Фонду. Моніторингова програма також підтримає координацію міжнародної фінансової підтримки від інших партнерів і подальшу реалізацію структурних реформ. Вона передбачає кроки, спрямовані на збільшення обсягів податкових надходжень і активізацію внутрішнього боргового ринку, мінімізацію ризиків емісійного фінансування бюджету, забезпечення довгострокової стійкості фінансового сектору та ефективності й прозорості роботи державних підприємств та банків.

2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування

Попит на житло залишається слабким та нестійким: інтерес нечисленних покупців залежить від інтенсивності обстрілів населених пунктів. Створення нової пропозиції житла сповільнилось. Разом із руйнуванням житлового фонду через обстріли це призведе до скорочення пропозиції житла найближчим часом, а в перспективі – до його можливого дефіциту. Заявлені ціни купівлі переважно зростають, тоді як орендні ціни залишаються майже вдвічі нижчими за довоєнний рівень. Різномісний рух цін відображають дисбаланс на ринку нерухомості, відносно дешевша оренда стримує попит на купівлю житла. Зростання товарообороту дало поштовх ринку торговельної нерухомості, насамперед поліпшуються показники невеликих ТЦ. Для орендодавців офісних площ ситуація залишається складною.

Графік 2.2.1. Активність на ринку житла

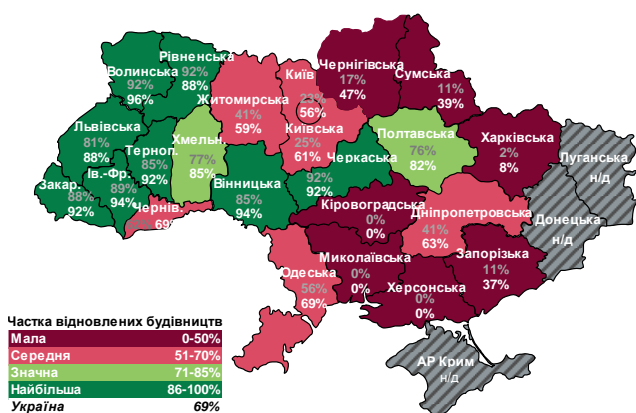
* Кількість нових іпотечних кредитів – результати опитування банків. Дані з початку 2022 року – для вибірки банків, сукупний валовий іпотечний портфель яких становив понад 90% портфеля сектору на кінець 2021 року.

Джерело: Мін'юст, дані банків.

Активність покупців – майже нульова

Попит на житло залишається дуже кволим та нестійким. Згідно зі звітами нотаріусів, за перші три квартали було укладено трохи більше чверті від кількості угод за аналогічний період торік. Інтерес нечисленних покупців суттєво залежить від безпекової ситуації в конкретних населених пунктах, зокрема від інтенсивності ракетних обстрілів. Тож активізація обстрілів України в IV кварталі його вчергове послабила. Наявний попит орієнтований передусім на готове житло для проживання, а от спекулятивного, з метою подальшого перепродажу, – майже немає. Крім того, війна трансформує вподобання потенційних покупців, які тепер надають перевагу безпечнішому та автономному житлу. З огляду на тривалий характер війни, високі ризики для безпеки населення та повільне відновлення доходів попит тривалий час буде низьким, а ринок у середньостроковій перспективі стагнуватиме. Потенційний попит надалі сформуєть ті, хто втратив житло через війну, але лише за наявності ресурсів, в тому числі від компенсації за втрачене майно.

Графік 2.2.2. Частка новобудов, у яких відновилося будівництво*, за областями України

* Порівняно з кількістю активних будівництв станом на 23.02.2022. Сірим кольором – станом на 30 травня, білим – на 28 жовтня 2022 року.

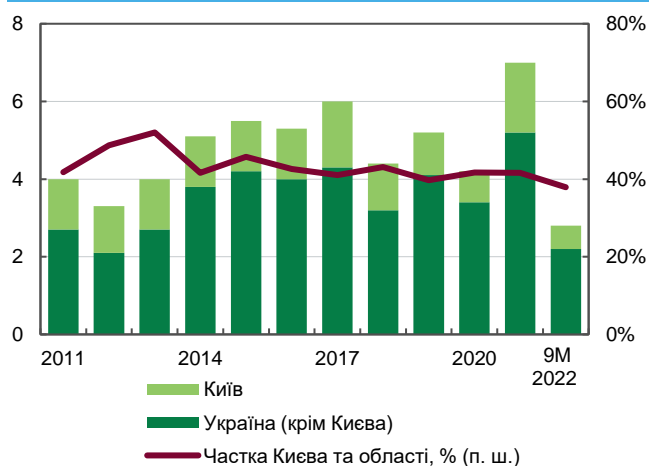
Джерело: ЛУН.

Пропозиція на ринку впаде у майбутньому

Кількість новобудов, на яких ведуться роботи, поволі зростає після майже повної зупинки в перші місяці війни. Загалом в Україні роботи відновилися на понад двох третинах об'єктів. Переважно в тих житлових комплексах, продати які є вищі шанси: передусім у західних областях України та на фінальній стадії будівництва. На інших об'єктах відновлення діяльності відбулося переважно лише на папері. За даними ДССУ, за три квартали цього року було завершено будівництво 2.8 млн кв. м багатоквартирного житла. Це вдвічі менше від рекордного показника минулого року за такий самий період, але лише на чверть менше, ніж у середньому за попередні п'ять років. Ситуація з початком нового будівництва – гірша. За перші дев'ять місяців забудовники отримали дозволи на будівництво вдвічі меншого обсягу багатоквартирного житла, ніж у середньому за аналогічний період попередніх чотирьох років. Разом з тим отримання дозволу не свідчить про початок будівництва – фактичний старт будівельних робіт може відкладатися на тривалий період.

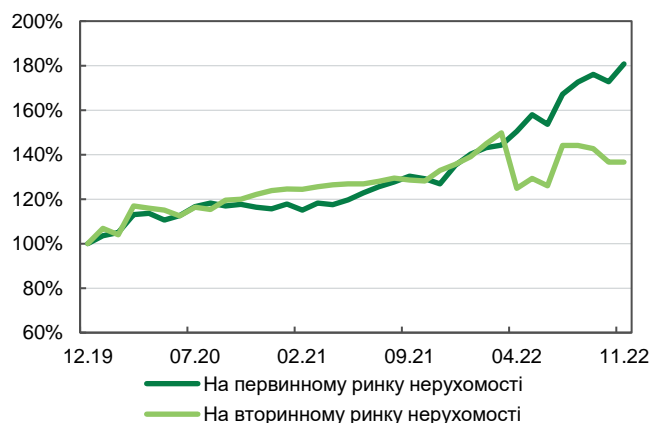
Зміна обсягів житлового фонду відбувається через створення нової пропозиції та значно більшою мірою через руйнування наявної. За даними проекту "росія заплатить", з початку повномасштабної війни до листопада було зруйновано чи пошкоджено понад 16 тисяч багатоквартирних та майже 127 тисяч приватних

Графік 2.2.3. Введення в експлуатацію житла в багатоквартирних будинках, млн кв. м

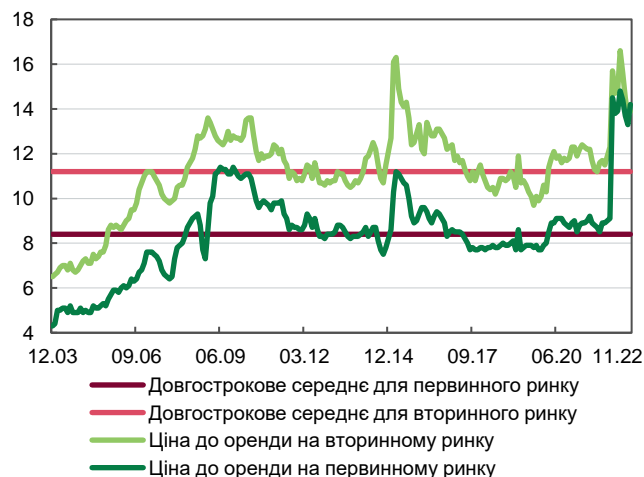
Джерело: ДССУ.

Графік 2.2.4. Індекс цін у гривні на ринку житлової нерухомості Києва

Джерело: сайти агенств з нерухомості, розрахунки НБУ.

Графік 2.2.5. Відношення “ціна до оренди”

Джерело: сайти агенств з нерухомості, розрахунки НБУ.

будинків. Це вкупі з кволими темпами нового будівництва суттєво знизить пропозицію житла найближчим часом, а після завершення війни, призведе до його дефіциту на ринку.

У майбутньому ринок новобудов упорядкуватиме новий закон про захист прав інвесторів у будівництво. Ці нові правила гри, за умови їх належного врегулювання на підзаконному рівні, можуть посприяти розвитку ринку та кредитування. А втім, для пристосування до нових умов знадобиться час. Крім того, впровадження закону, зокрема в частині механізму гарантійної частки для нового будівництва, потребуватиме принципових рішень уряду.

Заявлені ціни хаотичні та мало підкріплені ринковими чинниками

Заявлені гривневі ціни зростають лише на первинному ринку нерухомості, найшвидше – на заході країни. Зростання цін у низці регіонів помітно випереджає загальну інфляцію. За даними ЛУН, у Києві ціни на новобудови за січень – листопад цього року зросли на близько 40%, а у Львові – вдвічі швидше. Основним чинником здорожчання новобудов залишається намагання забудовників компенсувати зростання собівартості будівництва. Однак, зважаючи на те, що попиту на новобудови майже немає, зростання цін відображає переважно побажання продавців, а не ринкові умови.

Основні угоди відбуваються на вторинному ринку, проте ціни в цьому сегменті досить волатильні. Рушії цін на вторинному ринку не завжди раціональні: умови продажу залежать від значної кількості унікальних чинників та мотивів сторін угоди. Така хаотичність зберігатиметься і надалі, поки ринок малоактивний.

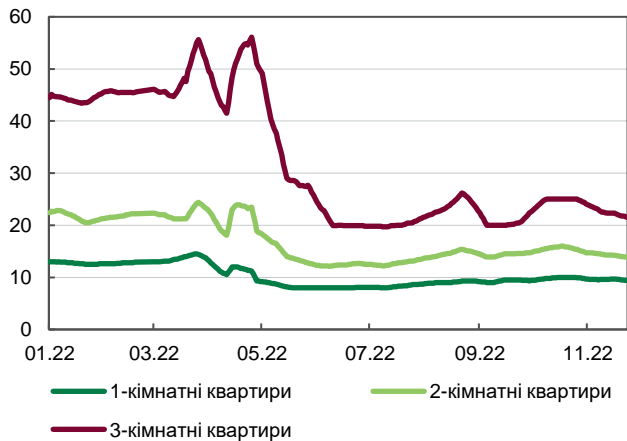
Орендний ринок надає кращі орієнтири рівноважних цін, ніж ринок нерухомості

Ринок оренди житла швидко та відчутно реагує на зміну макросередовища та безпекових умов. Після весняного падіння попит тут залишається низьким, без сталих ознак поліпшення. Ціна оренди після періоду високої волатильності протягом перших місяців війни стабілізувалася на рівні в середньому на 40% нижче рівня лютого.

Про те, що ринок нерухомості зараз далекий від рівноваги, свідчить і відношення “ціна до оренди”¹, яке з березня суттєво зросло і зараз сягає історично найвищих значень. За цим критерієм ринок можна вважати збалансованим, якщо це відношення близьке до довгострокового середнього рівня. Низькі ціни на оренду порівняно з цінами на нерухомість також стримуватимуть попит надалі. За ціновим критерієм нині оренда житла видається кращою альтернативою, ніж купівля, і ця ситуація зберігатиметься тривалий час.

¹ Відношення “ціна до оренди” розраховується за формулою: ціна купівлі кв. м / річна ціна оренди кв. м.

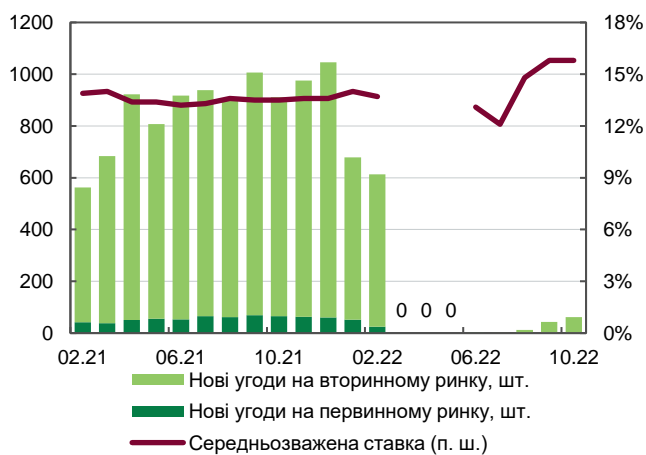
Графік 2.2.6. Вартість оренди квартир у місті Києві, щоденні дані*, тис. грн

* Дані згладжені на двотижневій основі.

Джерело: Bird.

Графік 2.2.7. Нове іпотечне кредитування

Джерело: дані банків.

Іпотечне кредитування майже зникло

З березня до вересня нове іпотечне кредитування майже не здійснювалося, позики були поодинокими. У вересні-жовтні було видано трохи більше ста іпотечних кредитів із середнім обсягом близько мільйона гривень, майже всі – на вторинному ринку. Іпотечний ринок до завершення війни залишатиметься малоактивним через високі ризики. Деяко підвищити попит на іпотеку можуть державні програми підтримки кредитування “Доступна іпотека” та “єОселя”, які пропонують знижені відсоткові ставки: 7% та 3% річних відповідно.

Ринок торговельної нерухомості повільно стабілізується

Ситуація на ринку торговельної нерухомості поліпшується. Загалом товарооборот у торгових центрах зростає, найактивніше відновлюється попит на товари першої необхідності. У західних областях зростання відбувається швидше. Змінюється і поведінка споживачів: популярнішими є торгові площі в близькій доступності, а шопінг стає цільовим – переважно швидкі та заплановані покупки. Доходи торгових центрів швидко відновлюються завдяки вищим продажам в орендарів, адже орендна ставка наразі практично скрізь визначається у відсотках від товарообороту. Кращі показники вакантності та рентабельності мають дрібні та середні торгові центри. Натомість великі торгові центри страждають через неактивність двох своїх яскравих напрямів: великі орендарі – міжнародні оператори досі не відновили своєї роботи через безпекові ризики, а сегмент розваг залишається малопопулярним. Перебої з електроенергією сповільнюють відновлення сектору.

Ринок офісів стагнуватиме далі

Ринок офісів і надалі перебуває під впливом фундаментальних змін у форматі роботи персоналу компаній. Віддалений режим роботи дедалі більше стає нормою багатьох бізнесів. Крім того, попит на офісні площі безпосередньо залежить від ділової активності в країні, яка зараз на спаді. Тож стагнація на ринку офісних площ триває. Орендні ставки залишаються низькими, а вакантність зростає. Оскільки орендні угоди переважно укладалися на тривалі строки, орендарі змушені займати площі та платити ренту до кінця договору. Проте після завершення терміну орендарі зменшують займану площу, домовляються про знижки чи виїжджають з приміщень. Восени через тривалі відключення світла частина працівників повернулася до офісів. Власники площ, на яких стабільність електропостачання підтримується генераторами та є безперебійні джерела інтернету та зв'язку, помітно підняли ренту. Проте цей ефект лише тимчасовий. Сегмент офісної нерухомості найдовше залишатиметься пригніченим і ще тривалий час не буде цікавим інвесторам та кредиторам.

2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики

Приватний сектор різко скоротив зайнятість та зарплати від початку великої війни. У результаті різкого зростання виплат військовослужбовцям і стабільних доходів працівників державного сектору сукупні номінальні доходи населення перевищують показники минулого року. Завдяки значним виплатам військовим реальні доходи населення, ймовірно, вдасться зберегти на минулорічному рівні. Регулярні та значні виплати військовим також забезпечили загальне зростання заощаджень населення та приплив додаткових ресурсів у банківську систему. Попит на нові кредити залишається пригніченим, закредитованість населення наразі знижується. Проте багато клієнтів банків мають труднощі з обслуговуванням кредитів і можуть тимчасово втратити доступ до банківських продуктів.

Графік 2.3.1. Сплата ЄСВ та ПДФО, % р/р у реальному вимірі

Для приватного сектору із загальних надходжень ЄСВ виключено нарахування на зарплату зведеного бюджету. ЄСВ – єдиний соціальний внесок. ПДФО – податок на доходи фізичних осіб
Джерело: Пенсійний фонд України, ДКСУ, розрахунки НБУ.

Сукупні доходи підтримуються значними виплатами військовим

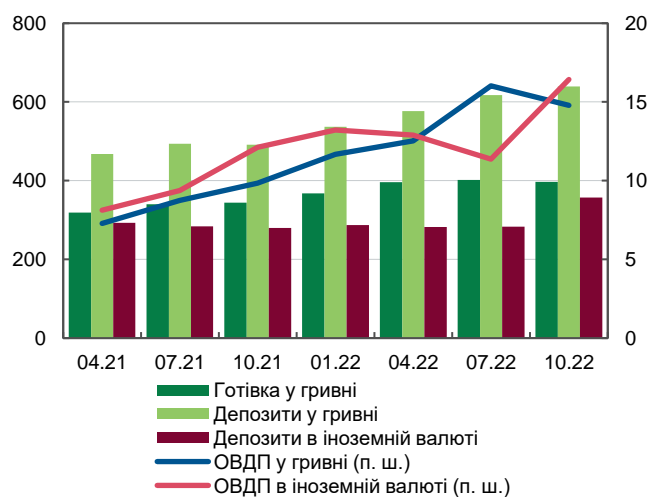
Доходи працівників приватного сектору від початку війни різко скоротилися через вимушені масові звільнення, еміграцію, простой та скорочення заробітної плати. Водночас втрати цих доходів значною мірою компенсувалися стрімким зростанням доходів військовослужбовців. Дані про сплати єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб свідчать, що номінальні доходи населення в другому півріччі перевищують минулорічні показники. Цілком ймовірно, що значні виплати військовим дали змогу зберегти сукупні реальні доходи населення на рівні попереднього року, попри прискорення інфляції.

Заощадження населення збільшуються завдяки регулярним бюджетним виплатам

Зростання номінальних доходів та ощадлива споживча поведінка населення сприяли зростанню заощаджень. Найпомітніше в другому півріччі збільшувалися обсяги заощаджень в іноземній валюті – як готівкові, так і безготівкові. У липні НБУ послабив валютні обмеження та дозволив населенню купувати іноземну валюту за умови її розміщення на строковому депозиті. Тож обсяги строкових депозитів в іноземній валюті почали зростати вперше від початку коронакризи.

Залишки коштів населення на гривневих рахунках у банках також зростали. Передусім підвищилися обсяги поточних рахунків з огляду на їхню ліквідність та все ще недостатньо привабливу компенсацію за строковими вкладками. Зростання коштів населення в банках практично повністю було зумовлене збільшенням залишків на рахунках військових та отримувачів соціальних виплат. Зростання частки зарплат військових у загальних доходах та заощадженнях населення визначило концентрацію припливу коштів населення у державних банках, які обслуговують відповідні рахунки. Помітно зріс попит населення на державні цінні папери. Однак обсяги цих інвестицій все ще досить низькі порівняно з іншими інструментами заощаджень.

Графік 2.3.2. Основні види фінансових заощаджень, млрд грн

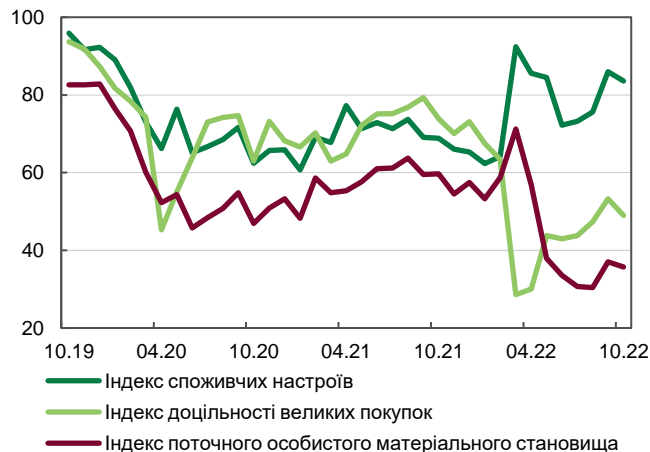
Джерело: НБУ.

Рівень безробіття рекордно високий, біженці не поспішають повертатися з-за кордону

Безробіття нині, ймовірно, перевищує 30% за методологією МОП та знижуватиметься повільно. Навіть до початку регулярних перебоїв у постачанні електроенергії попит на робочу силу ще не стабілізувався. Опитування НБУ свідчать, що більшість компаній не планують змінювати кількість персоналу протягом наступного року. Однак третина підприємств

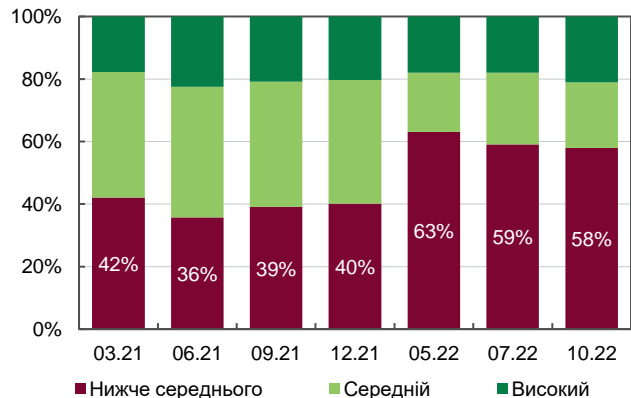

Графік 2.3.3. Споживчі настрої домогосподарств, пункти

Джерело: Info Sapiens, щомісячні опитування населення (вік 16+).

Графік 2.3.4. Оцінки населенням рівня свого добробуту

Джерело: Info Sapiens, щоквартальні опитування населення (вік 16+).

Графік 2.3.5. Фактори зміни попиту на кредити домогосподарствам (баланси відповідей*)

* Позитивний баланс відповідей свідчить про збільшення попиту.

Джерело: НБУ, опитування про умови банківського кредитування.

очікують його подальшого скорочення. Тривалі перебої в постачанні електроенергії можуть погіршити ці оцінки.

За даними ООН, від початку повномасштабної війни понад 7 млн осіб виїхали та залишаються за кордоном, проте це число враховує також осіб, які вимушено виїхали або були депортовані до росії. Переважна більшість вимушених мігрантів стверджує про наміри повернутися після завершення війни або коли в місці їхнього проживання стане безпечно.

Зовнішня міграція послаблює попит на фінансові послуги всередині країни, проте наразі ці ефекти не є критичними для банків. Переселенці й надалі активно користуються картковими продуктами українських банків та здійснюють онлайн-платежі. Крім того, значна частина переселенців – це діти, які не є активними клієнтами банків.

Низький споживчий попит зменшує кредитування та боргове навантаження

Втрата доходів значною частиною домогосподарств позначилася на їхніх оцінках рівня добробуту. За даними Info Sapiens, нижчим за середній його вважають 58% опитаних. У жовтні після початку масових ракетних обстрілів погіршилися споживчі настрої та знизився попит на товари тривалого вжитку. Тож споживчий попит населення залишається пригніченим. Це знижує і кредитний попит як на споживчі незабезпечені позики, так і на іпотеку. Оскільки кредитний портфель населення зменшується, а номінальні доходи зростають, кредитне навантаження домогосподарств дещо скоротилося. Проте така тенденція не була рівномірною. Для багатьох домогосподарств втрата роботи чи скорочення зарплати в приватному секторі значно ускладнило обслуговування кредитів. Боржники, які найбільше постраждали від наслідків війни, масово припинили обслуговування позик, насамперед споживчих. Для них відновлення доступу до позик, передусім банківських, буде вкрай ускладненим.

Частина 3. Умови та ризики банківського сектору

3.1. Карта ризиків фінансового сектору

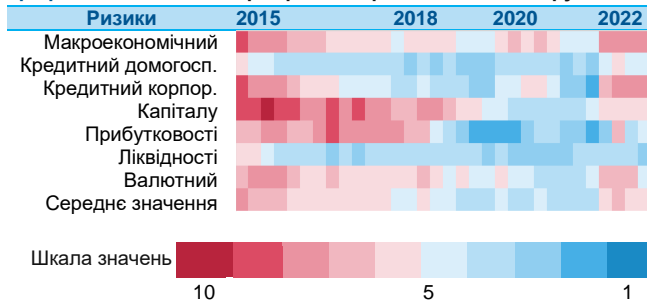
Графік 3.1.1. Карта ризиків фінансового сектору*

* НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан на наступні 12 місяців. [Методологія побудови карти ризиків](#) була скоригована з огляду на доступність даних.

Джерело: оцінка НБУ.

Графік 3.1.2. Теплова карта ризиків фінансового сектору

Джерело: оцінка НБУ.

Пояснення:

- макроекономічний ризик відображає рівень загроз, що виникають в реальній економіці або фіскальній сфері;
- кредитний ризик домогосподарств та корпоративного сектору відображає перспективи зміни рівня непрацюючих кредитів у портфелях банків та необхідність додаткового формування резервів під такі кредити;
- ризик достатності капіталу оцінює можливості банків забезпечувати достатній рівень капіталу;
- ризик прибутковості оцінює спроможність банків генерувати чистий прибуток;
- ризик ліквідності відображає здатність банків повною мірою та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами;
- валютний ризик показує те, наскільки тенденції валютного ринку можуть впливати на стійкість банків.

Макроекономічний ризик не змінився

Падіння економіки цього року буде значним, попри відновлення у III кварталі. Рівень державного боргу та дефіциту бюджету відносно ВВП залишаються високими. Масштабні обстріли енергетичної інфраструктури погіршують макроекономічні перспективи. Значні надходження міжнародної фінансової допомоги покращили платіжний баланс та дещо компенсували негативну зміну інших складових.

Кредитний ризик домогосподарств знизився

Незважаючи на певне зниження, зберігається середній рівень кредитного ризику домогосподарств. Боргове навантаження домогосподарств залишається низьким, як і напередодні війни. Послабленню ризику сприяли сповільнення кредитування та зростання номінальних доходів. Тож закредитованість населення не зростала. Посилюють ризик значні кредитні збитки.

Кредитний ризик корпорацій не змінився

Рівень кредитного ризику корпоративних позичальників залишається високим. Ситуація для бізнесу ускладнюється проблемами із електропостачанням, очікування підприємств залишаються песимістичними. Частка дефолтів підприємств зростає.

Ризик капіталу не змінився

Ризик капіталу залишається середнім передусім через суттєвий запас міцності, накопичений до війни. Лише кілька фінустанов вже використали цей запас для поглинання збитків, насамперед від реалізації кредитного ризику. Водночас капітал більшості банків поповнили зароблені цього року прибутки.

Ризик прибутковості знизився

Ризик прибутковості знизився й оцінюється як середній. Банківський сектор знову прибутковий після збитків першого півріччя. Цьому сприяли збільшення основних доходів та підвищення операційної ефективності. Проте витрати на резервування зростатимуть і надалі.

Ризик ліквідності знизився

Ризик ліквідності помірний. Припливи вкладів населення та коштів корпорацій залишаються стабільними. Запас високоліквідних активів зріс. Водночас деякі невеликі банки відчувають проблеми з ліквідністю.

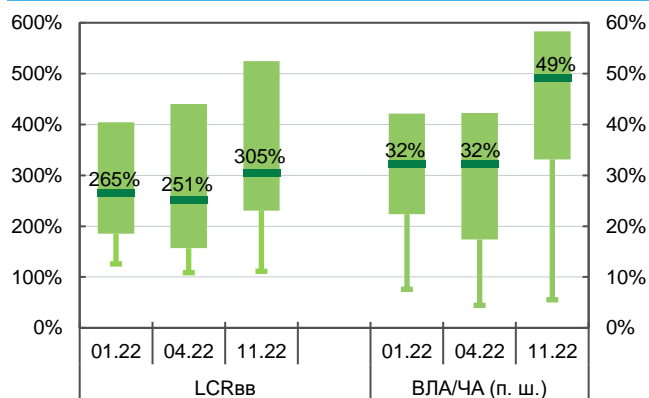
Валютний ризик знизився

Рівень ризику знизився до середнього. Липнєве коригування обмінного курсу гривні до долара США знизило волатильність готівкового курсу та послабило тиск на валютному ринку. Фінансова допомога від країн-партнерів дала змогу наростити обсяги міжнародних резервів. Водночас очікування фінустанов стосовно динаміки курсу залишаються стримано песимістичними.

3.2. Ризик ліквідності та фондування

Банківський сектор надалі отримує значні припливи коштів у результаті державних виплат. Проте фондування розподілене нерівномірно, припливи гривневих коштів населення сконцентровані в державних банках. У той самий час деякі середні та дрібні банки стикнулися з впливом коштів клієнтів з початком війни. Структура фондування погіршується, частка коштів на поточних рахунках зростає. Рішення НБУ зв'язати частину вільної ліквідності через вищі обов'язкові резерви вимагатиме від банків додаткових зусиль для залучення коштів на довший термін.

Графік 3.2.1. Розподіл LCR в усіх валютах та частки високоякісних ліквідних активів (ВЛА) у всіх валютах у чистих активах (ЧА)*

* Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Нижні лінії поза прямокутником – мінімальне значення.

Джерело: НБУ.

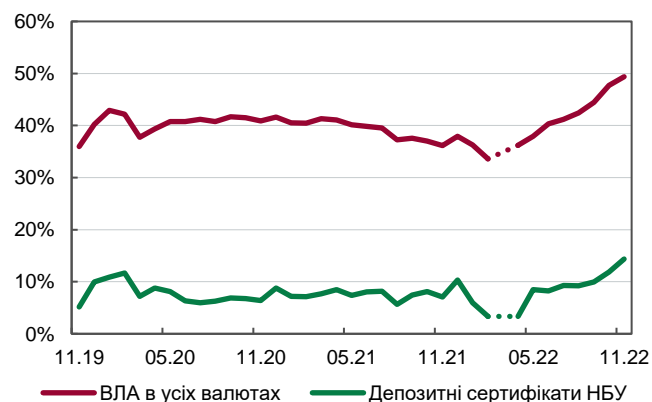
Сектор нарощує ліквідність попри війну

Ліквідність банківського сектору надалі зростає завдяки приросту клієнтських коштів. З початку повномасштабної війни до листопада фондування від населення та бізнесу зросло на п'яту частину. Ключовим джерелом додаткової ліквідності у системі є державні видатки, зокрема виплати військовослужбовцям. Міжнародна допомога та емісійні кошти, що надані НБУ до бюджету, еквівалентні більш як половині видатків державного бюджету в 2022 році. Тож банки наповнювалися новими ресурсами з-поза вітчизняної приватної фінансової системи. Значні, регулярні та тривалі припливи додаткових коштів у банківську систему суттєво відрізняють поточну кризу від попередніх.

Зростання клієнтських коштів дало банкам можливість відмовлятися від дорогих кредитів рефінансування, які фінустанови активно залучали в періоди найбільшої непевності під час коронакризи та на початку воєнної агресії. Їхня частка у фондуванні впала до дворічного мінімуму. У результаті НБУ в листопаді зміг відмовитися від кризового інструменту підтримки ліквідності – бланкового рефінансування.

Фінустанови за графіком обслуговували та погашали зовнішні борги, обсяг яких надалі зменшувався і становив лише 4% зобов'язань наприкінці III кварталу. З огляду на незначний обсяг зовнішніх позик, банки не мали потреби їх реструктурувати.

Графік 3.2.2. Частки високоякісних ліквідних активів (ВЛА) та депозитних сертифікатів НБУ в чистих активах*

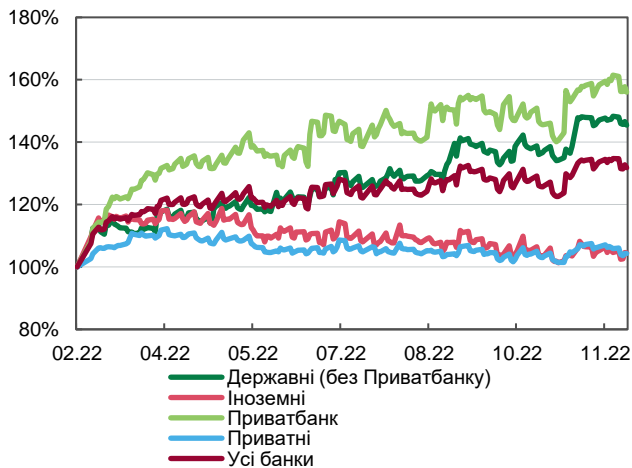
* У банках, що платоспроможні станом на 01.12.2022. Дані за період з 23 лютого до 3 травня 2022 року не подавалися – позначено пунктирною лінією.

Джерело: НБУ.

Надлишкова ліквідність сектору спонукає НБУ розпочати кроки для її зв'язування

Накопичений надлишок ліквідності у банківському секторі та квота реакція депозитних ставок на зміну облікової ставки змушують НБУ розпочати зв'язування ліквідності. З січня 2023 року обов'язкові резерви банків за поточними гривневими та валютними коштами зростуть на 5 в. п. до 5% та 15% відповідно. Унаслідок цього рішення фінустанови будуть зобов'язані утримувати більше коштів на коррахунку в НБУ для виконання вимоги до резервів. Частково вимоги до обов'язкових резервів можна буде виконувати, утримуючи на балансі ОВДП із визначеного переліку. Підвищення резервних нормативів не забере з ринку весь надлишок ліквідності, однак вимагатиме значно більше зусиль від банків для управління фондуванням. Зокрема, вони матимуть більше стимулів заохочувати приплив строкових коштів, підвищуючи депозитні ставки. Національний банк може і надалі підвищувати норми резервування.

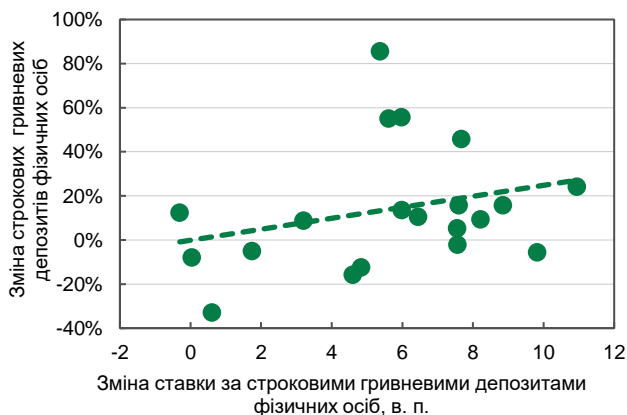
Графік 3.2.3. Гривневі кошти фізичних осіб, 24.02.2022 = 100%*

* У банках, що платоспроможні станом на 01.12.2022.

Джерело: НБУ.

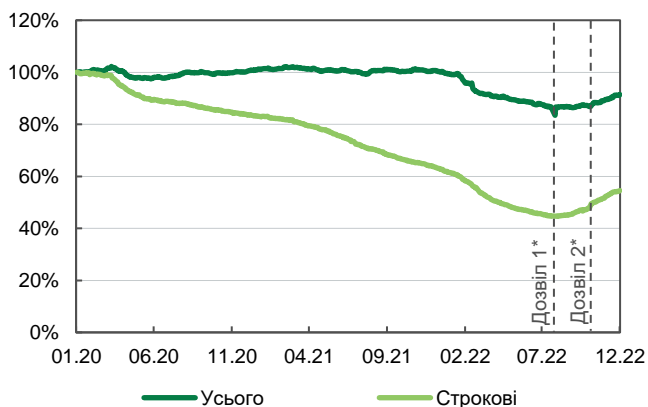
Графік 3.2.4. Зміна ставки за строковими депозитами та приплив коштів фізичних осіб* у гривні, червень–листопад 2022 року

* У двадцяти найбільших банках за обсягами строкових гривневих депозитів фізичних осіб на 01.12.2022.

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.5. Кошти фізичних осіб в іноземній валюті, 01.01.2020 = 100%

* НБУ дозволив громадянам купувати безготівкову валюту для розміщення на строковому депозиті: Дозвіл 1 – на термін від 3 місяців у межах 50 тис. грн (пізніше – 100 тис. грн) в еквіваленті; Дозвіл 2 – за офіційним курсом НБУ, на термін від 6 місяців, з обов'язковим зворотнім продажем, без обмежень за сумою.

Джерело: НБУ.

Усталилася різноспрямована динаміка гривневих вкладів населення між банками

Зростання гривневих коштів населення у банках зумовлювалося приростом номінальних доходів домогосподарств, насамперед – виплат військовослужбовцям. Починаючи із червня вклади населення зростали передусім у державних Приватбанку та Ощадбанку: вони тримають переважну частку рахунків військовослужбовців та соціальних рахунків, де осідають державні виплати населенню. У приватних українських та іноземних банках кошти населення у другому півріччі поволі скорочувалися. Зберегти припливи вдалося лише окремим фінустановам із зазначених груп: вони мають конкурентні переваги у вартості та зручності продуктів і сервісів.

Щоб стабілізувати обсяги гривневих коштів населення та з огляду на підвищення облікової ставки НБУ, у липні банки почали поволі піднімати депозитні ставки. Після цього строкові кошти в нацвалюті почали зростати вперше з початку широкомасштабної агресії росії. Проте їхня частка досі залишається менше третини. Активніше підвищували ставки банки, які відчували брак ліквідності або ж прагнули замінити дорогі кредити рефінансування від НБУ.

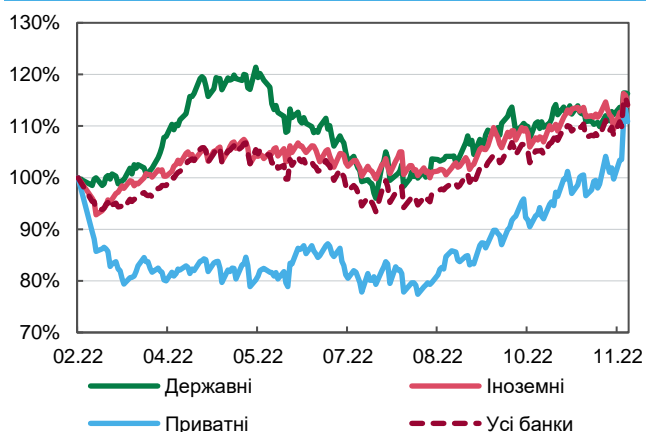
Проте за поточного невисокого рівня депозитних ставок гривневі вклади дають помірну компенсацію за ризики інфляції та девальвації. Без подальшого підвищення депозитних ставок обсяги гривневого строкового фондування від населення в деяких банках надалі зменшуватимуться. Оскільки саме строкові кошти від населення – найстабільніша складова фондування, зниження їхньої частки може посилити ризики ліквідності.

Строкові вклади населення в іноземній валюті зросли вперше з коронакризи

Із початком воєнної агресії росії населення поволі забиравало із банків валютні кошти. Частка строкових депозитів населення в іноземній валюті скорочувалася ще з початку коронакризи через майже нульові процентні ставки, а цього року цей тренд прискорився (графік 3.2.7). У липні ця тенденція змінилася завдяки дозволу фізичним особам купувати безготівкову валюту для її розміщення на строковому депозиті. Згодом цей ефект посилювався завдяки підвищенню ліміту купівлі іноземної валюти та запровадженню нового інструменту, що дає змогу заощаджувати заощадження від зміни офіційного курсу. Відтак частка строкових коштів населення в іноземній валюті у загальному обсязі фондування зросла, наблизившись до лютневих показників. Зростання валютних строкових депозитів спостерігалося в усіх групах банків. Це позитивна тенденція. Однак треба мати на увазі ризик: із завершенням терміну вкладів значна їх частка, ймовірно, залишатиметься на поточних рахунках або поволі зніматиметься готівкою через каси.

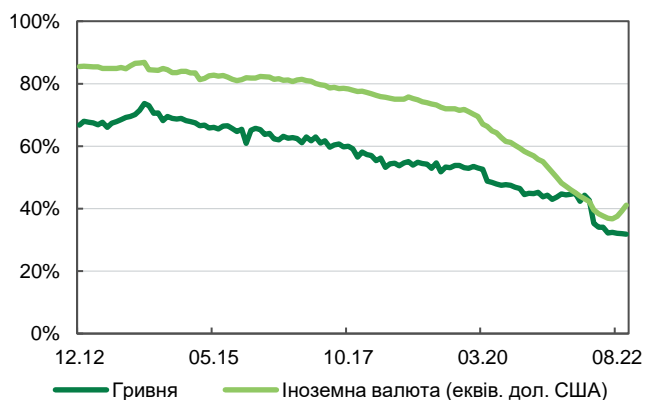
Напрями розміщення валютних коштів банками обмежені, зокрема через подальше скорочення попиту на валютні кредити. Тож додаткова ліквідність в іноземній валюті розміщується фінустановами на кореспондентських

Графік 3.2.6. Гривневі кошти суб'єктів господарювання за групами банків, 23.02.2022 = 100%

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.7. Частки строкових депозитів фізичних осіб за валютами*

* У банках, що платоспроможні станом на 01.12.2022.

Джерело: НБУ.

рахунках в якісних іноземних банках або боргових паперах іноземних урядів з рейтингом не нижче “АА-” / “Аа3”. Оскільки залучені від клієнтів кошти переважно зберігаються у вигляді високоліквідних активів, банки майже не наражаються на валютні ризики та ризики ліквідності. Разом з тим, в умовах підвищення доходності за валютними активами, банки можуть підвищувати і ставки за валютними депозитами.

Кошти юридичних осіб зростали завдяки адаптації бізнесу до роботи в умовах війни

Динаміка коштів бізнесу в банках пов'язана із рівнем економічної активності. Зменшення припливу коштів суб'єктів господарювання на початку літа посилювало конкуренцію між банками за їхнє залучення і змусило підвищувати депозитні ставки. Восени з поживленням ділової активності залишки коштів на рахунках почали зростати в усіх групах банків. Нарощення коштів бізнесу забезпечує банкам рівномірніший доступ до фондування, у той час як припливи роздрібних коштів концентруються у кількох фінустановах, переважно держбанках.

У найближчій перспективі російські удари по критичній інфраструктурі та спричинені ними блекаути знизять активність бізнесу та відповідно сповільнять припливи коштів суб'єктів господарювання на рахунки в банках. Це посилюватиме тиск на ліквідність банків та підвищить конкуренцію за кошти клієнтів.

Строкова структура фондування погіршилася, ризики ліквідності зберігаються

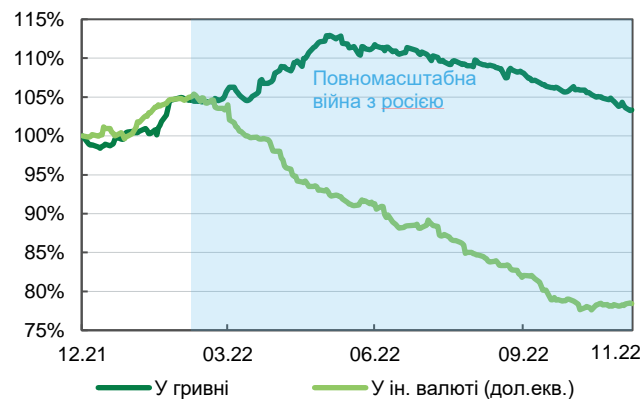
Переважна більшість банків виконує нормативи ліквідності зі значним запасом, а частка високоліквідних активів на балансах фінустанов зростає. Однак більшість коштів, що надходять банкам, залишаються на поточних рахунках, тож строкова структура фондування погіршується. Зокрема частка строкових коштів населення в усіх валютах знизилася із 43% перед війною до 35% на кінець жовтня. Крім того, деякі середні та невеликі банки зіткнулися із відпливами коштів населення та бізнесу. На початок листопада налічувалося 25 банків, у яких залишки клієнтських коштів знизилися порівняно із лютим, їм належить близько 8% чистих активів сектору.

За результатами [опитування про умови кредитування](#) банки переважно не прогнозують зростання ризиків ліквідності у найближчій перспективі. Проте реалізація цих ризиків в умовах війни та невизначеності може бути дуже стрімкою. Тож навіть маючи високу впевненість, що ймовірність реалізації ризику ліквідності є низькою, банки все одно мають бути повною мірою до цього готовими. Перелік заходів на випадок реалізації ризиків ліквідності має регулярно критично оцінюватися в планах відновлення діяльності та планах фінансування в кризових умовах.

3.3. Ризик корпоративного кредитування

У другому півріччі чистий гривневий корпоративний кредитний портфель почав скорочуватися після зростання в першій половині року. Валютний портфель стрімко падає. Через глибоке падіння та повільне відновлення економіки попит на кредитні ресурси пригнічений. Банки обмежують кредитування своїми наявними клієнтами або участю в державних програмах підтримки. Загалом з лютого банки відобразили втрати в розмірі 9% працюючих кредитів. За оцінками НБУ, ще близько 15% портфеля за збереження поточних умов матимуть значні труднощі з обслуговуванням. Затяжний характер війни та масштабне руйнування енергетичної інфраструктури посилюють кредитні ризики в корпоративному сегменті. Тож загальні втрати банків від кредитного ризику надалі зростуть. Банкам варто своєчасно визнавати ризики.

Графік 3.3.1. Чисті кредити суб'єктам господарювання, 12.2021 = 100%

У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022.

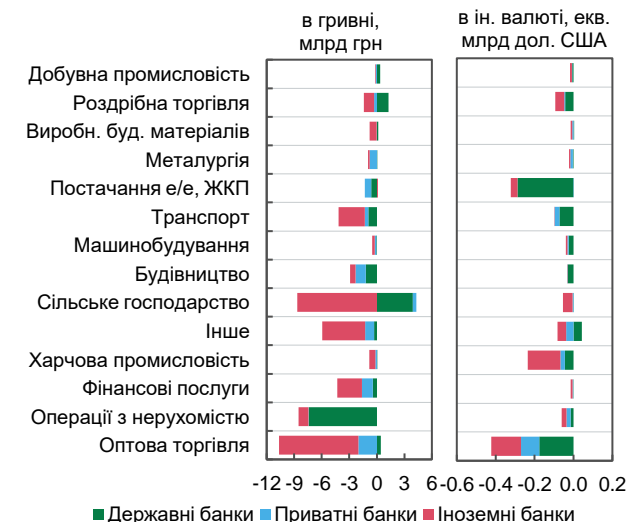
Джерело: НБУ.

Корпоративний кредитний портфель скорочується через пригнічений попит

Банки кредитують бізнес навіть в умовах війни, тож гривневий корпоративний кредитний портфель зріс у першій половині року. Однак у другому півріччі ця тенденція перервалася. Зі свого піку в червні чистий гривневий корпоративний кредитний портфель скоротився на 7%, валовий – майже на 3%. Зниження чистого портфеля визначають дві складові: пригнічений попит та формування резервів під понесені та очікувані кредитні ризики. З червня погашення кредитів загалом перевищувало нові видачі після вичерпання весняного високого попиту на позики для проведення посівної. Також у той час банки почали активніше формувати резерви під кредитні втрати.

Кредитний попит бізнесу безпосередньо пов'язаний з економічною активністю. Рівень виробництва залишається значно нижчим за довоєнні показники ([див. Ділові очікування підприємств України, III квартал 2022 року](#)). Підприємства очікують подальшого скорочення обсягів виробництва, обсягів наданих послуг і товарообороту ([див. Щомісячні опитування підприємств України, листопад 2022 року](#)). Через меншу потребу в оборотних коштах скоротилася кредитна заборгованість великих іноземних корпорацій. Через велику невизначеність майже немає капітальних інвестицій, тож і попиту на довгострокові кредитні ресурси практично немає. Наслідки масштабних обстрілів енергетичної інфраструктури надалі матимуть негативний вплив на виробництво та кредитний попит.

Графік 3.3.2. Зміна валових працюючих корпоративних кредитів за галузями з 1 червня 2022 року до 1 грудня 2022 року

У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022.

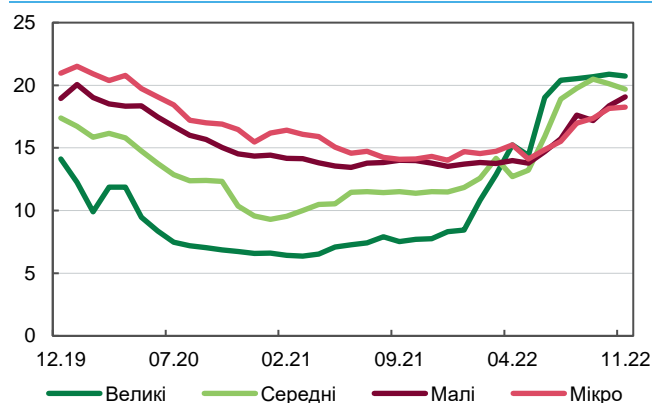
Джерело: НБУ.

Ризик-апетит банків знизився, гривневє кредитування триває в межах державних програм

Банки кредитують в умовах війни вкрай обережно. За оцінками банків, три квартали поспіль підвищується жорсткість умов схвалення бізнес-кредитів та посилюються стандарти кредитування ([див. Опитування про умови банківського кредитування, IV квартал 2022 року](#)). Кредитні кошти простіше отримати наявним банківським клієнтам, що мають позитивну історію взаємодії з фінустановою. Вищі ризики банки закладають у вищі кредитні ставки.

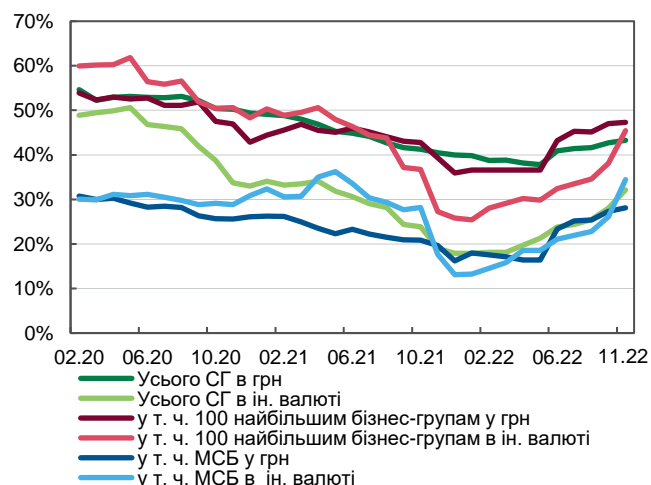
Доступ до дешевих кредитних ресурсів через державну програму підтримки "Доступні кредити 5-7-9%" зберігається і надалі. Проте після весняного сплеску агрокредитування активність за цією програмою знизилася. Нові позики надаються, однак не компенсують погашення та втрату раніше наданих кредитів. Тож обсяги

Графік 3.3.3. Ставки за новими гривневими кредитами нефінансовим корпораціям

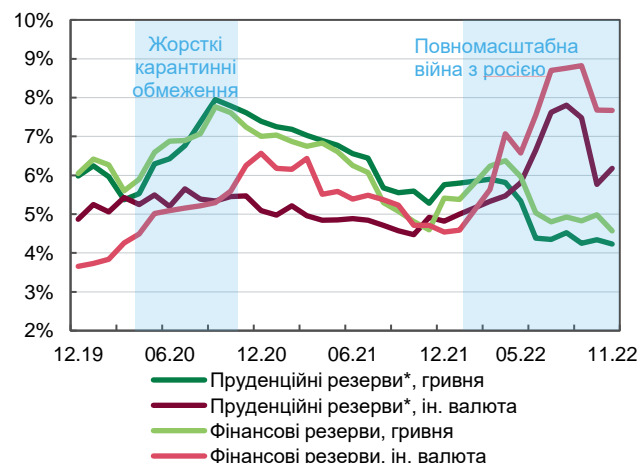
У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022.
Джерело: НБУ.

Графік 3.3.4. Частка непрацюючих кредитів

У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022.
Джерело: НБУ.

Графік 3.3.5. Покриття резервами працюючих кредитів суб'єктів господарювання

* Кредитний ризик за Положенням № 351.
У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022.
Джерело: НБУ.

валового боргу в межах програми у жовтні скоротилися вперше із моменту її запровадження. У наданих у другому півріччі за програмою держпідтримки позиках переважають кредити аграріям та підприємствам торгівлі. Лише в цих галузях спостерігається певне зростання портфеля. Переважно кредиторами є державні банки. Банки решти груп працюють з портфелем, що сформувався здебільшого до війни, обсяги якого поволі скорочуються. За умов високих ризиків програма підтримки “Доступні кредити 5-7-9%” залишатиметься ключовим рушієм гривневого корпоративного кредитування.

Валютне кредитування стрімко згортається

Валютне кредитування за поточних умов не приваблює ні для банків, ні для позичальників. Банки в опитуванні про умови кредитування відзначають рекордне падіння попиту на валютні позики. Боржники не бажають утримувати валютні ризики з урахуванням девальваційних очікувань. З початку повномасштабної війни було погашено чверть чистого портфеля, частину достроково. З урахуванням наявних ризиків валютний кредитний портфель скорочуватиметься й надалі.

Банки зволікають із визнанням втрат від кредитного ризику корпоративного портфеля

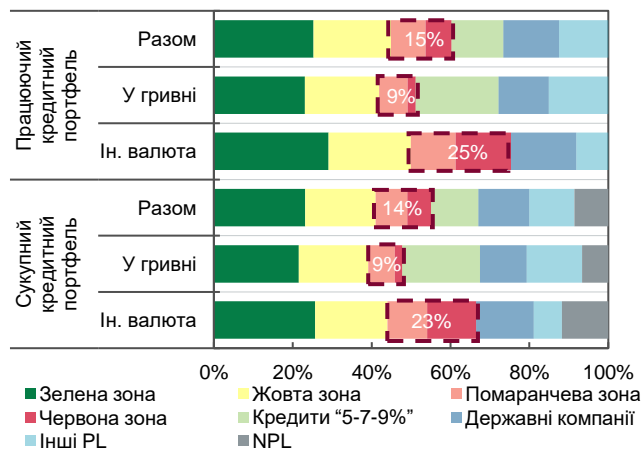
Банки почали визнавати кредитні втрати, проте повний їх обсяг стане зрозумілим із часом. З початку воєнного стану 13% корпоративного портфеля за сумою зазнали дефолту, на початок грудня частка непрацюючих кредитів зросла до 40,5%. Статус непрацюючих банки присвоюють тим кредитам, обслуговування яких неможливе без стягнення застави. Дві третини нових NPL було визнано через прострочення на строк понад 90 днів. Вимогу про врахування кількості днів прострочення було тимчасово призупинено на початку війни, проте відновлено влітку. Клієнтам, які мають труднощі з обслуговуванням кредитів, банки пропонують заходи для відновлення платоспроможності. З початку війни реструктуризовано 9% гривневого корпоративного портфеля та 20% – портфеля в іноземних валютах. Приватні та іноземні банки активніше, ніж державні, проводили реструктуризації з початку бойових дій.

Загалом із лютого банки відобразили кредитні втрати на рівні 9% чистого корпоративного кредитного портфеля, що був на початку повномасштабної війни. Переважно резерви формувалися під кредити, що перейшли в категорію непрацюючих. А от покриття резервами працюючих корпоративних кредитів у гривні знизилася, валютних – лише незначно зросло порівняно з початком року. Збереження оцінок кредитних збитків за працюючим портфелем на довоєнному рівні може свідчити про використання банками некоректних моделей або ж занадто оптимістичних макроекономічних припущень.

Втрати від погіршення якості портфеля зростатимуть

НБУ детально проаналізував найбільших корпоративних позичальників із загальною заборгованістю перед банками щонайменше 20 млн грн станом на 1 грудня 2022 року. Вони сукупно становлять 60% чистого портфеля. Не

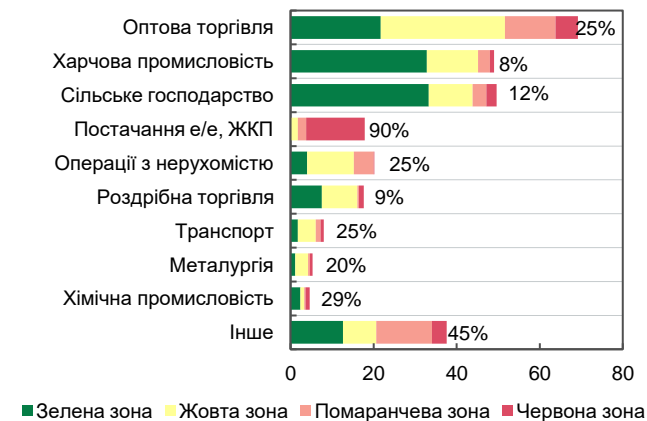
Графік 3.3.6. Чисті кредити позичальникам – юридичним особам за оціненою якістю станом на 1 грудня 2022 року

Проаналізовано найбільші 1090 кредитів позичальників – юридичних осіб. Пояснення підходів до класифікації надано в тексті.

Джерело: НБУ.

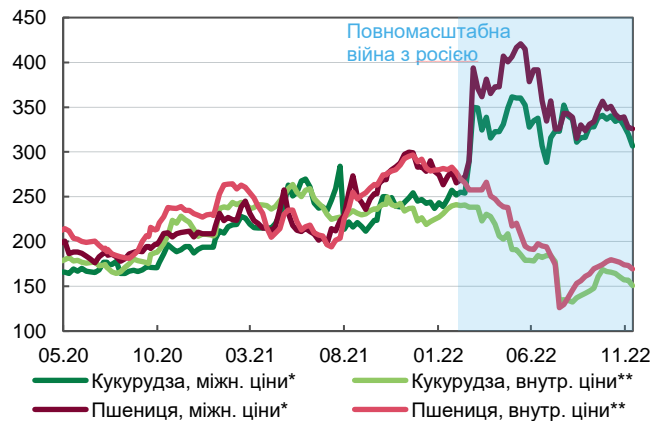
Графік 3.3.7. Розподіл чистих кредитів позичальникам основних галузей за зонами ризиковості станом на 1 грудня 2022 року, млрд грн

Проаналізовано 1090 найбільших кредитів позичальників – юридичних осіб. Пояснення підходів до класифікації наведено в тексті. У відсотках зазначена частка помаранчевої та червоної зони в працюючому портфелі галузей (без державних компаній).

Джерело: НБУ.

Графік 3.3.8. Міжнародні та внутрішні ціни на зернові, євро/т

* На умовах CPT (Euronext), ф'ючерси.

** На умовах EXW.

Джерело: АПК інформ, розрахунки НБУ.

аналізувалися кредити, надані за програмою “Доступні кредити 5-7-9%”, та кредити державним компаніям. Обсяги кредитування останніх зросли в перші два місяці воєнного стану і надалі майже не змінювалися. Позичальників було класифіковано за чотирма ризик-зонами:

- **зелена зона:** позичальники історично мали прийнятні боргові метрики, основні активи не перебувають на охоплених війною територіях та не були пошкоджені через бойові дії. Для валютних кредитів: боржники мають джерела доходів в іноземній валюті або ж з прив'язкою до її курсу;
- **жовта зона:** на позичальника впливає щонайменше один фактор ризику: некритичні погіршення умов ведення діяльності внаслідок втрати частини основних засобів, розташування окремих активів у прифронтових регіонах. Для валютних кредитів: відсутність надходжень в іноземній валюті або з прив'язкою до її курсу;
- **помаранчева зона:** на позичальника впливає щонайменше один фактор ризику: кінцевий бенефіціарний власник боржника – громадянин росії; більшість активів сконцентровано в прифронтових регіонах; кредити боржника в інших банках протягом місяця визнані непрацюючими. Для валютних кредитів додатково: відсутні джерела валютної виручки;
- **червона зона:** є кілька факторів ризику: компанії розташовані на територіях, охоплених бойовими діями, або близьких до лінії фронту; вагомі руйнування основних засобів та втрата важливих об'єктів. Наявні значні ризики втрати доходів для галузей (зелена енергетика, нерухомість). Кредити боржника в інших банках протягом місяця визнані непрацюючими. Для валютних кредитів додатково: відсутні джерела валютної виручки.

Підприємства, що входять до великих груп, оцінювалися разом та були віднесені до однакових зон. Якщо бізнес група зазначає втрати головних активів, це тягне за собою додаткові ризики для менших пов'язаних підприємств.

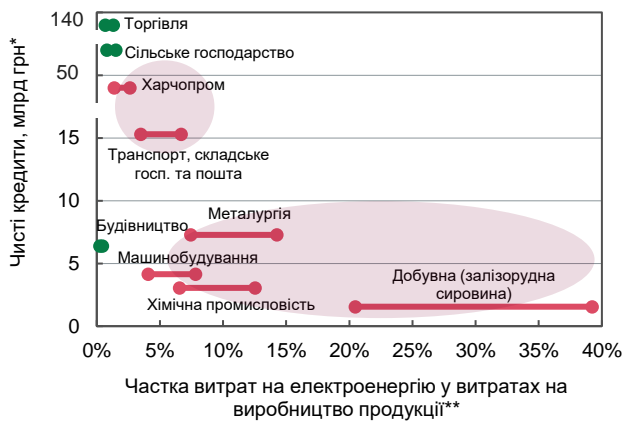
Результати оцінювання свідчать, що 15% працюючого портфеля матимуть значні труднощі з обслуговуванням боргу. Валютний портфель ризикованіший, ніж гривневий, зокрема через брак джерел надходжень в іноземній валюті в низки компаній. З високою ймовірністю значна частина позичальників помаранчевої та червоної зон не зможуть своєчасно обслуговувати борги надалі. Разом із вже зафіксованими 9% втрат це відповідає втраті понад 20% працюючого до війни портфеля.

Загрози подальшого зростання кредитного ризику залишаються високими

Пожвавлення економічної активності влітку й восени сприяло поступовому відновленню платіжної дисципліни низки позичальників. Однак нині переважають ризики подальшого спаду виробництва і доходів підприємств.

Графік 3.3.9. Чисті кредити компаній реального сектору та частка витрат на електроенергію у витратах на виробництво

* Кредити більше 2 млн грн, станом на 01.11.2022.

** Частка витрат на електроенергію визначена як обсяг спожитої електроенергії галузю у 2020 році, помножений на значення найменших та найбільших тарифів постачальників електроенергії (нижче та верхнє значення відповідно), зіставлений із витратами на виробництво продукції у 2020 році, без амортизації, витрат на оплату праці, відрахувань на соціальні заходи.

Джерело: ДССУ, Укренерго, розрахунки НБУ.

Дрібні та середні агровиробники мають обмежений доступ до “зернового коридору”. Наявний розрив між внутрішніми та експортними цінами на агропродукцію зменшує їхні можливості отримати заплановану виручку. Через низку несприятливих факторів обсяги посіву озимих культур скоротилися цього року майже на 40%. Агровиробники очікувано знизили використання добрив та засобів захисту рослин, що може призвести до зниження врожайності наступного року.

Масштабні обстріли енергетичної інфраструктури наражають позичальників на значні втрати. Крім скорочення виробництва, вони призводять до поглиблення існуючих логістичних проблем. Внаслідок перебоїв у роботі та зростання собівартості виробництва погіршиться платоспроможність підприємств більшості галузей. Найпомітнішим цей ефект буде для енергоємних секторів добувної, хімічної та металургійної промисловості, які можуть тимчасово зупинити виробництво. Через порушення виробничих циклів, починаючи з виготовлення або вирощення до зберігання готової продукції, можуть зазнавати збитків галузі харчової промисловості.

У червні НБУ оцінив потенційну втрату банками кредитного портфеля на рівні не менше 20%. Нові несприятливі обставини, ймовірно, означають, що мінімальні втрати кредитного портфеля можуть наблизитися до 30%.

Таблиця 1. Стан корпоративного кредитного портфеля станом на 1 грудня 2022 року

№ з/п	Назва галузі	Валові працюючі кредити			Міграція* кредитів у NPL за 12 міс.		Частка NPL**, %	Розподіл обсягів кредитів за адмін. областями фактичної операційної діяльності*** боржника, %				Структура позик, “5-7-9%”, % (усього 95 млрд грн)
		усього, млрд грн	у т.ч. МСБ, млрд грн	покриття кредитним ризиком, %	за кількістю, %	за сумою боргу, %		звільнені		активні бої	інші	
								навесні	восени			
1	Сільське господарство	103	75	4.1%	17.4%	12.4%	12.8%	29%	5%	1%	65%	56.3%
2	Добувна промисловість	3	1	6.2%	21.7%	21.3%	32.8%	2%	18%	0%	80%	0.4%
3	Харчова промисловість	61	17	4.6%	11.0%	11.7%	24.2%	26%	9%	3%	62%	7.2%
4	Легка промисловість	2	2	3.9%	6.1%	24.1%	27.9%	10%	2%	0%	87%	0.6%
5	Хімічна промисловість	8	5	2.3%	9.1%	6.2%	22.1%	30%	13%	0%	58%	2.6%
6	Виробн. буд. матеріалів	5	2	3.8%	14.5%	13.9%	13.4%	39%	11%	0%	50%	0.7%
7	Металургія	7	4	2.8%	15.6%	43.0%	45.0%	13%	7%	3%	77%	1.6%
8	Машинобудування	7	3	3.4%	19.5%	28.9%	62.5%	12%	12%	5%	79%	1.4%
9	Постачання е/е, інші ЖКП	26	17	9.1%	16.7%	41.7%	46.8%	26%	21%	2%	50%	0.3%
	у т.ч. “зелена” енергетика	20	15	10.4%	18.6%	33.9%	42.7%	7%	28%	3%	61%	-
10	Будівництво	6	3	4.3%	24.1%	54.4%	68.0%	33%	2%	0%	65%	1.5%
11	Торгівля авто	4	2	2.9%	6.6%	7.1%	24.8%	41%	16%	2%	41%	1.3%
12	Оптова торгівля	96	41	5.2%	11.2%	14.7%	19.6%	33%	12%	3%	51%	17.3%
13	Роздрібна торгівля	24	4	4.8%	8.2%	2.8%	20.6%	30%	6%	6%	58%	2.5%
14	Транспорт	13	7	5.4%	14.4%	14.4%	22.0%	40%	13%	1%	46%	1.7%
15	Готелі	6	6	29.3%	13.3%	9.7%	10.3%	95%	0%	0%	5%	0.1%
16	Операції з нерухомістю	27	19	8.1%	18.8%	33.6%	62.8%	76%	0%	1%	23%	0.4%
	у т.ч. ком. нерухомість	16	10	7.4%	18.7%	36.8%	70.2%	87%	7%	1%	5%	0.0%
17	Фінансові послуги	6	4	10.7%	14.9%	19.6%	24.3%	86%	0%	1%	13%	0.1%
18	Інше	23	11	3.5%	14.2%	13.1%	19.0%	73%	2%	1%	24%	4.2%
19	Державні підприємства	71	3	4.1%	10.0%	3.0%	6.6%	19%	20%	17%	43%	-
	Усього	498	227	5.2%	14.4%	14.7%	27.1%	34%	11%	5%	49%	100%

У банках, платоспроможних станом на 01.12.2022. Для кредитів більше 2 млн грн.

* Співвідношення кількості або суми боргу боржників, кредити яких перейшли із працюючих у непрацюючі протягом 12 місяців відповідно до вимог Положення № 351.

** До розрахунку частки непрацюючих кредитів не включено кредити Приватбанку, надані компаніям, пов’язаним із колишніми акціонерами та афілійованими з ними особами (з урахуванням таких кредитів загальна частка NPL становить 40.5%).

*** Розподіл за обсягом кредитів за адміністративними областями фактичної операційної діяльності, за даними опитування банків на 01.07.2022 (72% працюючого корпоративного портфеля): “звільнені навесні” – м. Київ, Київська, Сумська, Чернігівська; “звільнені восени” – Харківська, Миколаївська; “активні бої” – Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська.

Джерело: НБУ.

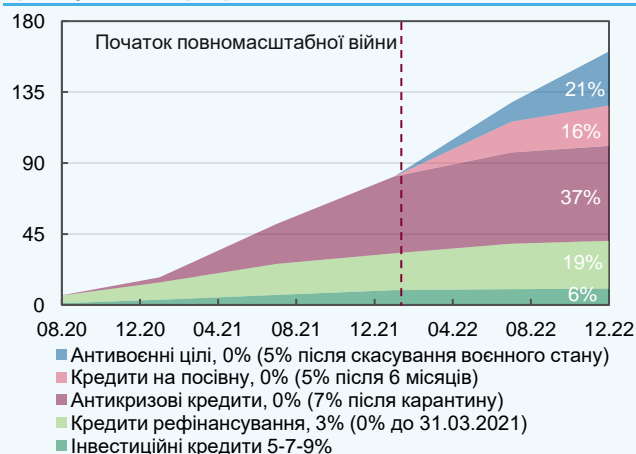
Вставка 1. Програма “Доступні кредити 5-7-9%” – рушій кредитування бізнесу

Державна програма підтримки “Доступні кредити 5-7-9%” була ініційована у 2020 році для стимулювання інвестиційного кредитування. Однак із перших місяців існування її спрямування змістилося на антикризову підтримку бізнесу: спершу під час карантину, згодом – війни. В кризових умовах державна підтримка почала відігравати ключову роль у кредитуванні. У 2023 році вагома роль програми збережеться.

Державну програму “Доступні кредити 5-7-9%” започатковано в лютому 2020 року. Спершу вона мала єдину мету – спростити доступ фізичних осіб-підприємців, малих та мікропідприємств до банківського кредитування для реалізації інвестиційних проєктів. В основу програми покладено механізм часткової компенсації процентних ставок. Процентна ставка за кредитом, яку отримує банк, визначається ринковими умовами: до вартості депозитів, вираженої українським [індексом](#) ставок за 3-місячними депозитами UIRD, додається спред для покриття операційних витрат, кредитних ризиків та забезпечення прибутковості. Банки, по суті, отримують компенсацію за плаваючою ставкою, яка переглядається щоквартально, залежно від зміни UIRD. На початку дії програми кредитна ставка становила 17–19% річних. Проте боржник сплачував лише фіксовану невисоку ставку від 5% до 9%. Різницю банку компенсує Фонд розвитку підприємництва (далі – Фонд) за рахунок бюджетних коштів.

Старт програми був повільним через стриманий попит на кредити під інвестиційні цілі та невелику максимальну суму кредиту – 1.5 млн грн. Крім того, пандемія COVID-19 та запровадження карантину ускладнили умови роботи бізнесу. Тож уже в квітні 2020 року умови програми змінилися – було додано два нових напрямки: антикризові кредити (під 3%, з грудня 2020 року – 0%) та кредити на рефінансування наявної заборгованості (під 0% до кінця березня 2021 року, далі – 3%), а також вперше збільшено максимальну суму кредиту до 3 млн грн (надалі ця сума переглядалася декілька разів). Це дало поштовх розвитку програми.

Графік В.1.1. Укладені кредитні договори за напрямками кредитування, млрд грн

У % зазначено частку напрямку в загальній сумі укладених за програмою договорів станом на 19 грудня 2022 року.

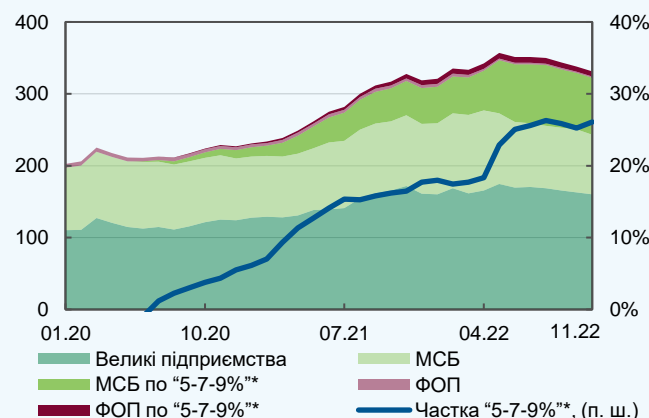
Джерело: Фонд розвитку підприємництва, Мінфін.

Після широкомасштабного вторгнення росії у березні 2022 року програму було розширено двома новими

напрямами: підтримка посівної кампанії та надання кредитів для подолання наслідків агресії. Початково вартість кредитів для позичальників за цими напрямками становила 0%. Подальші зміни скасували обмеження на розмір підприємств – учасників програми. У жовтні додався механізм відновлення зруйнованих через війну виробничих потужностей під 9% річних.

Програма поступово стала двигуном кредитування. За підсумками 2020 року кредити, надані за програмою, займали 5% у чистому гривневому корпоративному портфелі. У 2021 році ця частка сягнула 18%, а станом на грудень 2022 року – 26%. У воєнному 2022 році кредитування відбувалося майже виключно із використанням програми. До середини грудня за всіма напрямками загалом схвалено кредитів на суму 161 млрд грн за 52 тисячами кредитних договорів. Обсяг діючих кредитів становив близько 95 млрд грн.

Графік В.1.2. Чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання, млрд грн

* Перелік позичальників на 01.07.2022.

Джерело: Фонд розвитку підприємництва, розрахунки НБУ.

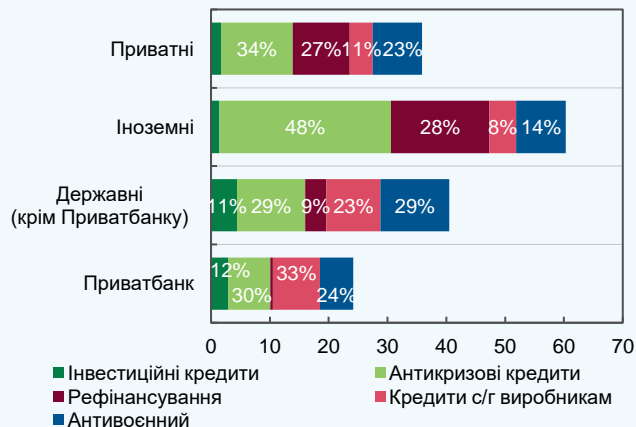
Програмою встановлено лише загальні вимоги до позичальників, остаточний вибір клієнтів залишається за банком. За час дії програми кредитори схвалили близько 60% отриманих заявок. Основні причини відмови – необґрунтованість бізнес-плану, слабкий фінансовий стан, зіпсована ділова репутація, брак належної звітності.

У кредитному портфелі незмінно переважають позики сільськогосподарським виробникам. На середину грудня 53% ухвалених кредитів припало на сільське господарство, 24% на торгівлю, 14% – на промисловість.

Нині в програмі беруть участь 45 банків. На державні банки припадає 40% усіх схвалених кредитів за сумою договорів. Майже таку саму частку забезпечили банки іноземних банківських груп. У більшості банків у наданих кредитах переважають антикризові (антиковідні).

Державні банки активніше надавали кредити на посівну у 2022 році, тоді як у приватних українських та іноземних банків високою є частка кредитів рефінансування.

Графік В.1.3. Укладені кредитні договори у розрізі напрямів кредитування за групами банків, млрд грн

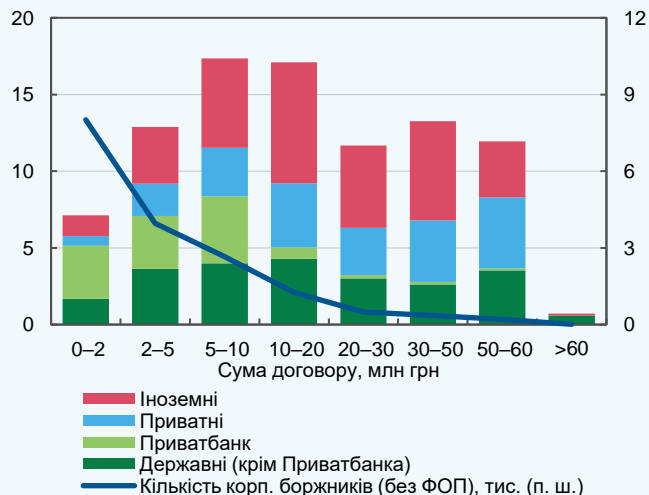
У % зазначено частку напрямку в наданих позиках групи банків станом на 19.12.2022.

Джерело: Фонд розвитку підприємництва, Мінфін.

Державна підтримка дала змогу отримати фінансування тим клієнтам, які раніше активно не користувалися послугами банків. Близько половини корпоративних позичальників, які доєдналися до програми у 2022 році, доти не залучали банківські кредити щонайменше два роки. Проте не всі вони є самостійними, 40% позичальників належить до більших груп компаній.

Середній розмір кредитів, наданих за весь період дії програми, становить близько 3 млн грн. За кількістю в портфелі переважають дрібніші позики ФОП та мікропідприємствам. Однак з початком повномасштабної війни обсяги нових кредитів відчутно зросли через розширення програми на підприємства всіх розмірів та скасування на час воєнного стану обмеження максимальної суми державної підтримки.

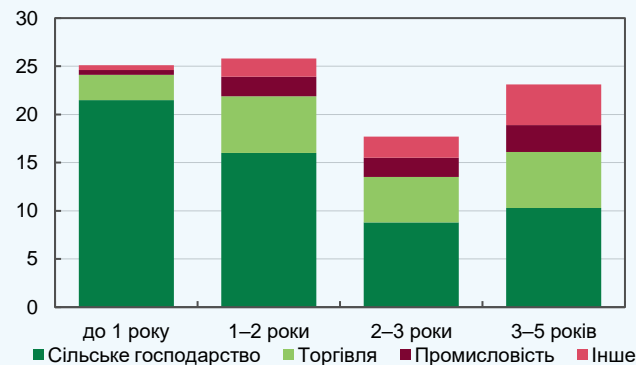
Графік В.1.4. Розподіл кредитів учасників програми за сумою та групами банків*, млрд грн

* Перелік позичальників на 01.07.2022.

Джерело: Фонд розвитку підприємництва, розрахунки НБУ.

Графік В.1.5. Строки до погашення кредитів*, млрд грн

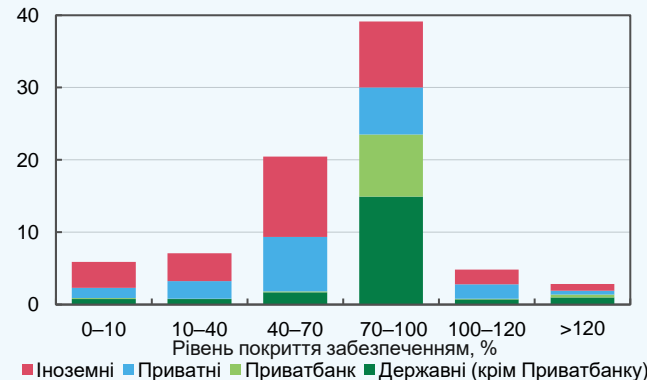

* Перелік позичальників на 01.07.2022.

Джерело: Фонд розвитку підприємництва, розрахунки НБУ.

Боржники цінують вигідні умови та за можливості справно обслуговують позики, щоб зберегти доступ до програми. Якість обслуговування позик тривалий час була дуже високою. У 2020–2021 роках частка непрацюючих кредитів у програмі не перевищувала 1%. Проте з лютого вона значно зросла і на початок листопада сягнула 8%.

Графік В.1.6. Працюючі кредити за рівнем покриття забезпеченням та групами банків*, млрд грн

* Перелік позичальників на 01.07.2022 (за кредитами більше 2 млн грн). У банках, платоспроможних станом на 01.11.2022.

Джерело: Фонд розвитку підприємництва, розрахунки НБУ.

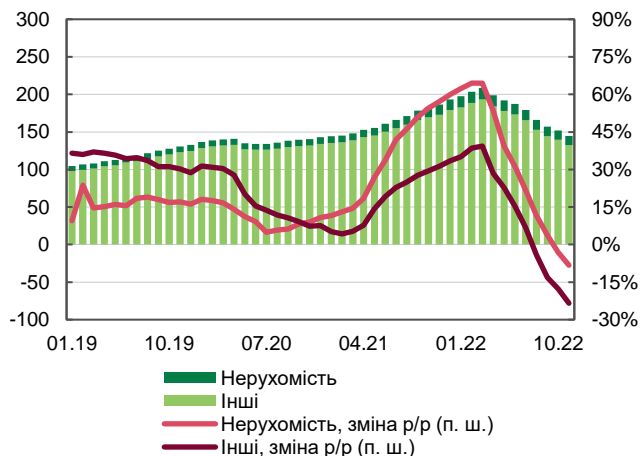
Переважання програм із компенсацією ставки до нуля, підвищення ринкових процентних ставок та стрімке зростання портфеля значно підвищили витрати уряду на фінансування програми. Цьогоріч замість запланованих 3 млрд грн необхідно сплатити понад 9 млрд грн. Ці витрати передбачено у бюджеті, проте їх здійснюють із затримкою. На початку листопада 2022 року борг становив 2.6 млрд грн – це рівноцінно сумі компенсації процентів за два місяці. Цей борг стримує банки від подальшого використання програми.

В умовах війни державна підтримка є запорукою доступу бізнесу до кредитів. Тож у 2023 році вагома роль програми збережеться. Оскільки розширення програми потребуватиме додаткових ресурсів, її дизайн варто оптимізувати. Більшість підприємств вже адаптувалася до роботи в умовах війни та відновила виробництво, тому варто розглянути можливість підвищення ставок. Окремого дизайну потребує програма для сільгоспвиробників, враховуючи складнощі з реалізацією вразю через руйнування логістики.

3.4. Ризик роздрібного кредитування

Роздрібний кредитний портфель надалі скорочується через втрати від кредитного ризику та повільне нове кредитування. Кредитний попит, що переважно визначається рівнем споживання, залишатиметься низьким ще тривалий час. Крім браку платоспроможного попиту, кредитування стримується поміркованими банківськими стандартами, що посилилися в умовах війни. Банки вже визнали значні втрати за кредитами домогосподарствам, частка непрацюючих кредитів зросла на 14 в. п. з початку лютого до листопада й очікувано зростатиме надалі.

Графік 3.4.1. Обсяг чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн

Джерело: НБУ, у банках, платоспроможних на 01.12.2022.

Роздрібний кредитний портфель зменшується через резервування та низький попит

Портфель кредитів домогосподарствам незмінно скорочується з початку повномасштабної війни. Обсяг чистих незабезпечених споживчих кредитів та автокредитів у листопаді зменшився на 30% порівняно з січнем, іпотечних – на 17%. Причинами скорочення чистого портфеля є реалізація кредитного ризику та повільне нове кредитування, що не компенсує поточних погашень позик. Обсяги споживчих незабезпечених позик знижуються насамперед через резервування. Водночас портфель іпотечних та автокредитів скорочується переважно через погашення раніше виданих кредитів у зв'язку з тим, що нові кредити тривалий час не видаються. Втрати від кредитного ризику для іпотеки та авто кредитів є меншими, ніж для незабезпечених позик.

Відновлення кредитного попиту дуже повільне

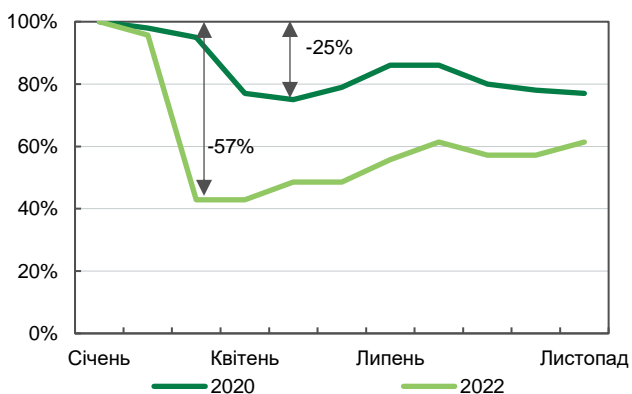
Попит населення на кредити залежить від споживання, зокрема від схильності до великих покупок, яка різко впала від початку війни. Хорошим індикатором зацікавленості в кредитах є динаміка пошуків кредитних пропозицій у мережі Інтернет. Кількість пошукових запитів за словом "кредит" у березні знизилася на 57% порівняно з лютим. Це падіння вдвічі більше ніж у період жорсткого карантину у 2020 році. Пошукова активність з травня поволі зростала, проте вона все ще значно нижча за довосний рівень.

Графік 3.4.2. Зміна чистих кредитів до попереднього місяця

Джерело: НБУ, у банках, платоспроможних на 01.12.2022.

Графік 3.4.3. Пошук кредитів в Google*, січень 2022 року = 100%

* Відображає кількість пошукових запитів за словом "кредит" в середньому за місяць.

Джерело: Google trends.

Невтішні перспективи ринку нерухомості (див. розділ [Ринок нерухомості та іпотечне кредитування](#)) фактично зупинили іпотечне кредитування в перші місяці війни. Попри потреби в новому житлі для значної кількості переселенців, високі безпекові ризики та погіршення матеріального становища унеможливають роботу ринку та розвиток іпотеки. Незначний попит на житло спостерігається лише на вторинному ринку. Незважаючи на дію кількох державних програм підтримки кредитування, нові іпотеки поодинокі.

Банки надалі зберігають консервативні стандарти кредитування

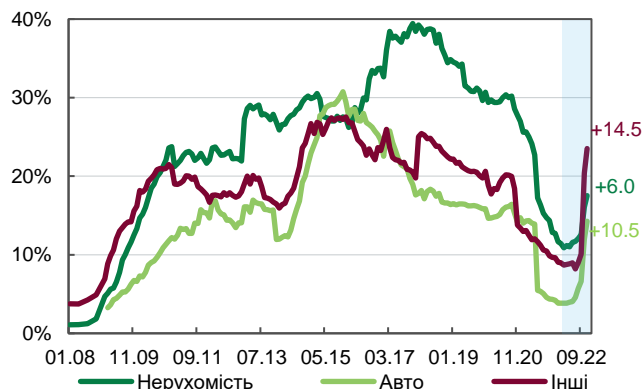
Одночасно зі зменшенням попиту населення на кредити, скоротилася і їхня пропозиція з боку банків. В опитуванні про [умови кредитування](#) банки три квартали поспіль зазначають про посилення кредитних стандартів та зниження рівня схвалення кредитних заявок як для незабезпечених споживчих, так і для іпотечних кредитів. Фінустанови прогнозують подальше посилення кредитних стандартів. Про меншу кредитну активність банків свідчить і значне скорочення маркетингових витрат, що їх фінустанови нарощували до війни для

Графік 3.4.4. Умови кредитування домогосподарств

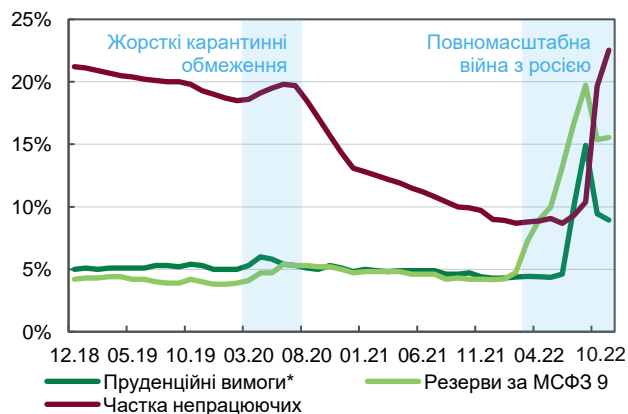
* Лінії відображають кумулятивну зміну балансів відповідей на запитання анкети “Як змінилися стандарти схвалення заявок на кредити домогосподарствам протягом поточного кварталу?” щоквартального [Опитування про умови банківського кредитування](#).
Джерело: НБУ.

Графік 3.4.5. Частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам

Синій діапазон – криза у 2022 році. У банках, платоспроможних на 01.12.2022, без врахування одноразових статистичних викидів. Цифри на графіку означають зміну частки непрацюючих кредитів у відсоткових пунктах відносно початку лютого 2022 року.
Джерело: НБУ.

Графік 3.4.6. Резервування працюючих та частка непрацюючих гривневих кредитів фізичним особам

* Кредитний ризик відповідно до вимог Положення № 351.
Джерело: НБУ.

залучення клієнтів. Знизилася також частка відвідувань сайтів банків із оплачених рекламних оголошень.

Влітку банки згорнули “кредитні канікули”, що також означає підвищення ставок за позиками до довоєнного рівня та ужорсточення цінових умов кредитування. Посилення кредитних стандартів виправдане складністю оцінки платоспроможності позичальників та великою невизначеністю з приводу їхніх майбутніх доходів та здатності обслуговувати кредити.

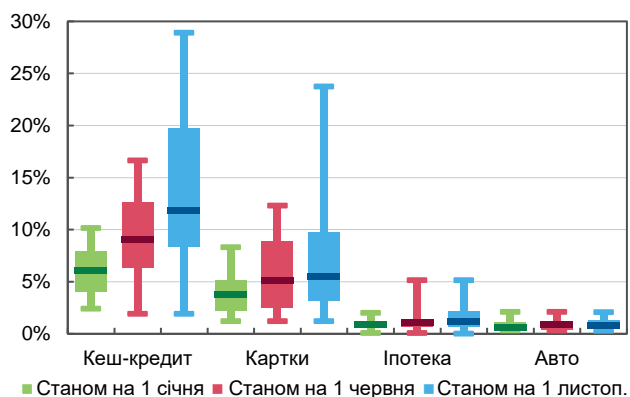
Відмова від низки регуляторних послаблень виявила значне погіршення якості кредитів

Якість споживчих кредитів швидко погіршується у зв’язку зі зниженням реальних доходів населення та зростання витрат на вимушений переїзд та облаштування житла на випадок відключення електроенергії. Основною ознакою погіршення якості портфеля є несвоєчасна сплата за позиками. Під час дії “кредитних канікул” виявити справжню частку проблемного портфеля було складно. У червні, коли банки розпочали згортати “кредитні канікули”, НБУ зобов’язав їх відновити розрахунок днів прострочення. Згідно з регуляторними підходами зростання кількості днів прострочення призводить до поступового збільшення пруденційних резервів, що банки рахують згідно з Положенням № 351, а згодом визнання кредитів непрацюючими. Тож із відновленням регуляторних вимог покриття пруденційними резервами працюючого портфеля стрімко зросло. Уже з жовтня кредити, за якими не здійснювалася сплата відсотків, почали переходити у статус непрацюючих. Частка непрацюючих роздрібних кредитів зросла порівняно з початком лютого на 14 в. п., найшвидше – у незабезпеченому сегменті. Виплати за ще 13% працюючого портфеля нині незначно прострочено, ймовірно більшість з цих кредитів невдовзі стане непрацюючими і потребуватиме додаткового резервування. Тож загалом втрати роздрібного кредитного портфеля наблизатимуться до 30%.

Резервування роздрібних кредитів із запізненням реагує на посилення ризиків

Поточна криза вчергове виявила недоліки в підходах банків до оцінки очікуваних кредитних втрат. Банки рідко вчасно підвищують оцінки кредитних збитків у відповідь на погіршення макроекономічних умов і прогнозів на горизонті 12 місяців. На практиці вони переважно із запізненням підвищували їх для портфелів, за якими вже зазнали значних збитків (графік 3.4.7). Зараз оцінки очікуваних збитків для карткових та кеш-кредитів на першій стадії оцінювання за МСФЗ 9 зросли та становлять 6% та 12% відповідно. Деякі банки підвищили їх лише восени. Це відповідає усередненим втратам протягом кількох останніх років, однак рівень дефолтів у кризові періоди був вищий. Тож є підстави для подальшого підвищення банками оцінок. У той самий час банки зберігають низький рівень параметрів очікуваних збитків для іпотечних та авто портфелів. Для певного оптимізму в оцінках є підстави: кредитні стандарти за забезпеченими позиками останніми роками [були](#)

Графік 3.4.7. Розподіл оцінок очікуваних збитків для гривневих кредитів фізособам на першій стадії за МСФЗ 9

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – максимум та мінімум.

Джерело: дані 18 банків з опитування у квітні, червні та листопаді 2022 року, розрахунки НБУ.

поміркowanymi. Однак ризики для цих портфельів підвищилися через війну.

Ризики втрати іпотечного портфеля через війну знизилися

Знизилися ризики руйнування заставного майна після звільнення силами оборони України кількох окупованих раніше росією областей. Частка іпотечних кредитів, заставне майно за якими розташоване на охоплених війною територіях, знизилася до 4% від загального обсягу виданої за попередні два роки іпотеки. Це вчетверо менше, ніж було в момент найбільшого охоплення територій російською окупацією.

Банки використовують сформований до кризи запас капіталу

Сформований банками до війни запас капіталу дав змогу їм поглинути кредитні втрати за роздрібними позиками насамперед за незабезпеченими. З 2021 року НБУ зобов'язав фінустанови утримувати запас капіталу під цей портфель, поступово підвищивши ваги ризику до 150%. У липні НБУ знизив ваги ризику до 100%, що частково вивільнило капітал банків. Тож він дає змогу поглинати кредитні збитки. Втрати кредитного портфеля також компенсуються процентними доходами за працюючою частиною портфеля. Крім того, працюючий роздрібний портфель допомагає генерувати і комісійні доходи.

Майбутнє роздрібногo портфеля невизначене

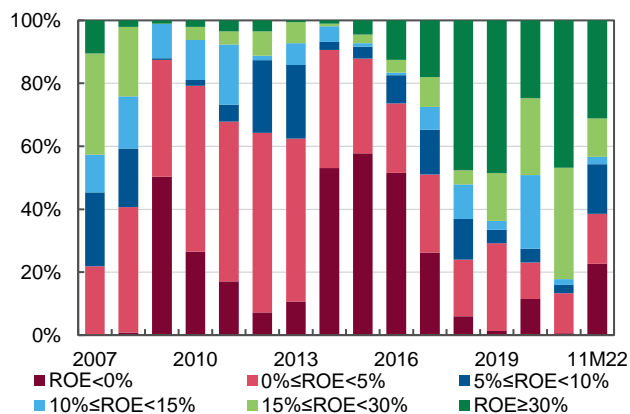
Надалі споживчий попит та відповідно попит на роздрібні кредити залишатиметься низьким, платоспроможність позичальників погіршуватиметься. У III кварталі банки в опитуванні про умови кредитування вперше з 2018 року оцінили боргове навантаження домогосподарств як високе. Боржники, що не впораються з обслуговуванням позик протягом поточної кризи, ймовірно впадуть із переліку бажаних клієнтів банків у перспективі. Гармонійне відновлення портфеля можливе лише за поліпшення умов макроекономічної ситуації та зростання доходів, а доти кредитування матиме підвищені ризики. Підтримувати іпотечний портфель допоможуть державні програми підтримки. Тривале скорочення обсягів портфеля створює виклики для прибутковості банків, особливо тих, чиї бізнес-моделі були орієнтовані переважно на цей сегмент.

Фундаментальні чинники подальшого погіршення якості портфеля зберігаються: реальні доходи значної частини населення падають, а безробіття залишається високим. У зв'язку з масованими обстрілами енергетичної інфраструктури та сповільненням економічної активності взимку, ситуація може погіршитися, а втрати банків зростуть.

3.5. Ризик прибутковості

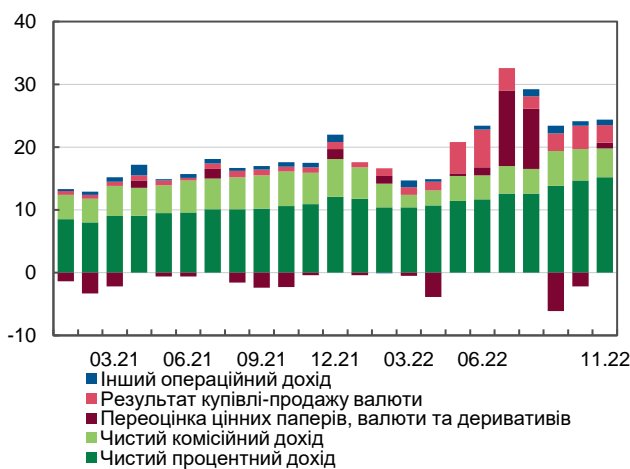
Попри війну банківський сектор залишається операційно ефективним та надалі генерує чистий прибуток. Чистий процентний дохід помітно зріс, значною мірою завдяки припливу ліквідності в банківський сектор та зростанню обсягів активів, що генерують дохід. Комісійні доходи банків поступово відновлюються після різкого падіння навесні і у вересні досягли показників минулого року. Додатковий дохід забезпечили переоцінка індексованих цінних паперів та доходи від торгівлі іноземною валютою. Високі доходи та майже незмінні витрати дали змогу фінустановам досягнути рекордних показників операційної ефективності. Значні операційні доходи дають змогу більшості банків покривати втрати від кредитного ризику. Відрахування до резервів поки що загалом зіставні із зробленими у червні оцінками НБУ, проте перебої з постачанням електроенергії призведуть до нової хвилі кредитних втрат.

Графік 3.5.1. Розподіл рентабельності капіталу за часткою активів банків

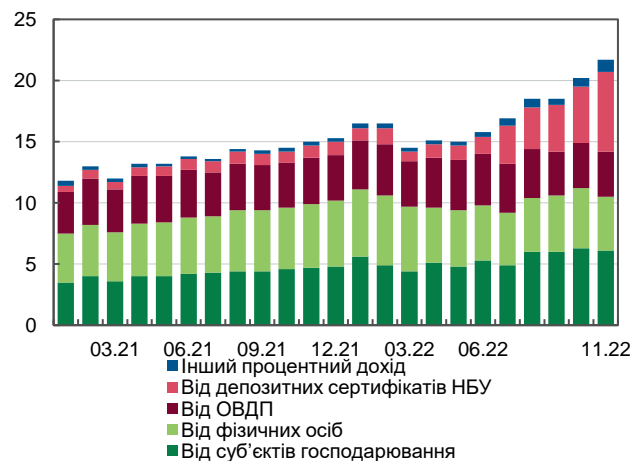
Джерело: НБУ.

Графік 3.5.2. Складові операційного доходу, млрд грн

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.3. Складові процентних доходів, млрд грн

Джерело: НБУ.

Сектор зберігає вищу прибутковість, ніж у минулі кризи

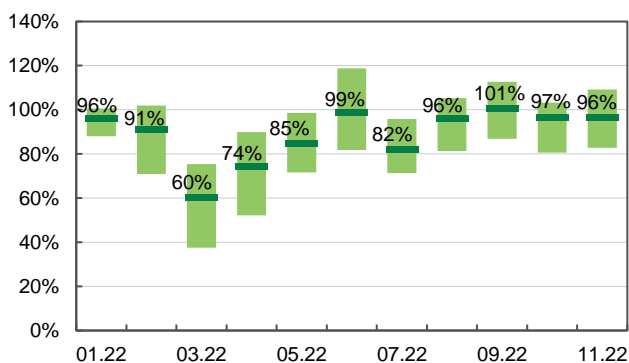
Війна очікувано продовжує негативно впливати на прибутковість банків насамперед через реалізацію кредитного ризику. Разом з тим сектор продовжує генерувати високі операційні прибутки. Кількість операційно збиткових установ скоротилася майже до рівня 2021 року після суттєвого зростання на початку агресії. Попри збитки першого півріччя, передусім через резервування, банківський сектор отримав прибуток за одинадцять місяців. За цей період рентабельність капіталу в середньому по системі становить 9.3%. У періоди попередніх криз рентабельність була від'ємною. Стійкість сектору забезпечили відносна стабільність попиту на банківські послуги завдяки збереженню довіри клієнтів, значний запас ліквідності та консервативні стандарти кредитування в попередні роки.

Дві ключові складові доходів банків – чисті процентні доходи та чисті комісійні доходи – зростають. Чистий процентний дохід за одинадцять місяців зріс порівняно із показниками попереднього року на 28%. Чистий комісійний дохід у вересні повернувся до минулорічного рівня. Проте фінансовий результат банків до резервування у другому півріччі значною мірою визначили й інші компоненти: результати торгівлі іноземною валютою та переоцінка цінних паперів. Коригування офіційного курсу гривні у липні призвело до значної позитивної переоцінки індексованих на курс долара ОВДП. Значні обсяги таких паперів є на балансах державних банків – ті їх отримували як внески до капіталу після кризи 2014–2016 років. Так, у державних банків переоцінка ОВДП у III кварталі сягнула майже третини їхніх операційних доходів. Інша складова, що набула вагомості під час війни – дохід від торгівлі валютою. Обсяги цих доходів почали стрімко зростати у травні, коли різко зросла різниця між офіційним та готівковими курсами валют.

Зростання процентних доходів прискорилося

Банки надалі нарощують процентний дохід від кредитування бізнесу, а також від інвестицій у цінні папери. Обсяги процентних доходів від корпоративного кредитування стабільно зростали завдяки більшому, ніж торік, кредитному портфелю та підвищенню процентних ставок. Натомість процентні доходи у сегменті роздрібних кредитів скорочувалися, адже чистий портфель знижувався з лютого. До того ж банки тимчасово знижували ставки за кредитами населенню у

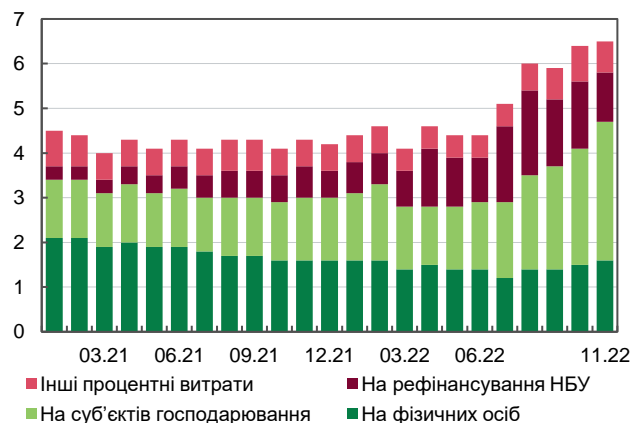
Графік 3.5.4. Співвідношення фактично отриманих та нарахованих процентних доходів за клієнтськими кредитами

Грані прямокутника – перший та третій квартали розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана.

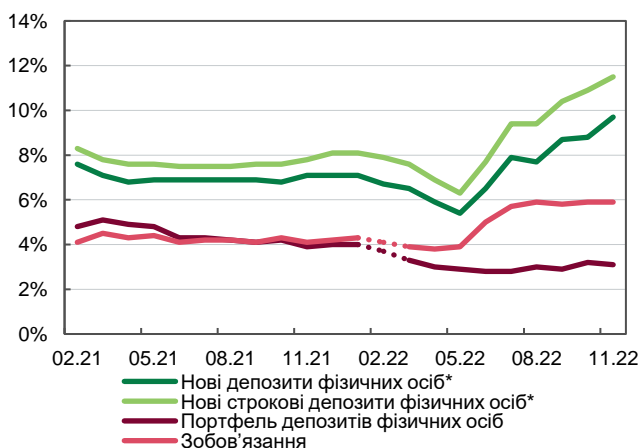
Джерело: розрахунки НБУ.

Графік 3.5.5. Складові процентних витрат, млрд грн

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.6. Вартість депозитів фізичних осіб та зобов'язань банків у гривнях, % річних

* Без пролонгації або інших змін кредитних умов.

Пунктирні лінії позначають періоди, в які статистичні дані не надавалися.

Джерело: НБУ.

весняні місяці і лише у III кварталі почали їх повертати на рівень лютого.

У перші місяці війни виникла помітна різниця між обсягами нарахованих та фактично отриманих банками процентних доходів через дію “кредитних канікул”. Проте в літні місяці це співвідношення для багатьох банків повернулося до 100%. Факт неотримання нарахованих процентів ураховується банками під час формування резервів.

Значну підтримку процентним доходам забезпечили інвестиції в ОВДП та, ще більшою мірою, депозитні сертифікати НБУ. Банки сповна отримали вигоду від припливу ліквідності, яка майже повністю розміщувалася в коротких безризикових інструментах НБУ. Кошти в депозитних сертифікатах, що банки накопичили через значні державні виплати, нині генерують вже понад чверть процентних доходів за місяць. Значне підвищення норм обов'язкового резервування, ймовірно, зупинить цей тренд. Вищі доходи від цінних паперів компенсували падіння доходів від кредитування фізичних осіб.

Чиста процентна маржа зросла з огляду на кволе здорожчання фондування

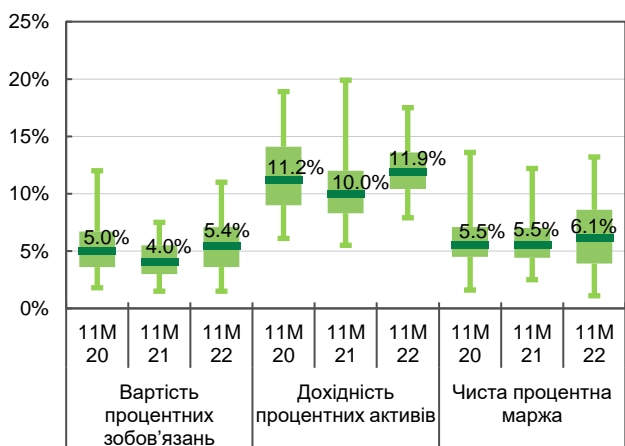
Після значного підвищення облікової ставки у червні банки досить стримано підняли депозитні ставки. В умовах високої ліквідності банки мали обмежені стимули пропонувати клієнтам кращі умови за вкладами. Однак з часом хвиля підвищення ставок за роздрібними депозитами все ж відбулася: вартість річних гривневих депозитів із червня зросла на 4.6 в. п. до 12.4% річних². Водночас зростання вартості нових строкових депозитів було компенсоване зниженням їхньої частки у загальному обсязі роздрібною фондування – усе більша частка коштів залишалася на поточних рахунках з нульовою чи низькою відсотковою ставкою. Як наслідок, загальна вартість коштів на рахунках населення навіть дещо знизилася з початку року. Водночас вартість коштів бізнесу значно зросла, оскільки конкуренція за них між банками є набагато жорсткішою, ніж за кошти населення. Оскільки процентні витрати банків підвищувалися повільніше, ніж доходи, банківська маржа зросла порівняно з минулорічними показниками. У наступних кварталах маржа стабілізується та, ймовірно, почне скорочуватися через збільшення нормативів обов'язкового резервування та здорожчання портфеля депозитів.

У червні повною мірою реалізувався процентний ризик банківської книги тих банків, що надмірно поклалися на кредити рефінансування НБУ. Підвищення облікової ставки до 25% річних зробило раніше залучені кредити вкрай дорогими для банків, тож фінустанови за можливості намагалися швидко повертати їх регулятору. Однак деякі середні та дрібні банки не мали можливості повертати фондування НБУ через обмежену ліквідність. Наприкінці листопада частка кредитів НБУ перевищувала 10% зобов'язань для 15 банків. Оскільки

² За даними Українського індексу ставок за депозитами фізичних осіб (UIRD).

Графік 3.5.7. Вартість активів і зобов'язань банків та чиста процентна маржа, % річних

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – 5-й та 95-й перцентилі.

Джерело: НБУ.

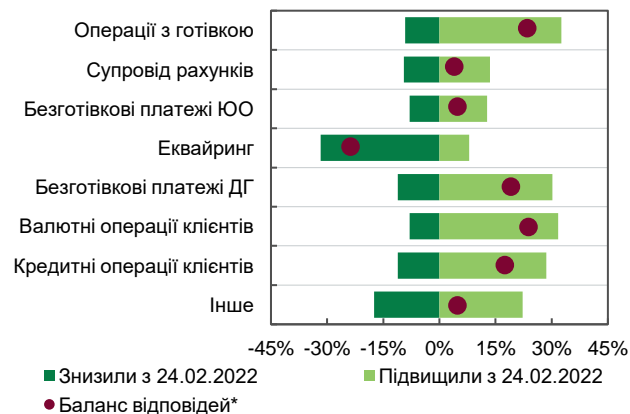
Графік 3.5.8. Чистий комісійний дохід банків за день*, млн грн

* За денними балансами, 20-денна середня плинна.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.9. Зміна банками комісійних тарифів в умовах воєнного стану, % кількості опитаних банків

* Додатні значення означають, що більшість банків збільшувала тарифи.

Джерело: опитування банків про операційну діяльність в умовах воєнного стану, проведено НБУ в грудні 2022 року.

еквівалентний приріст дохідності активів неможливий, такі банки зазнають значних втрат від реалізації процентного ризику.

Комісійний дохід відновився, надалі його динаміка визначатиметься економічною активністю

Комісійні доходи банків різко впали у перші місяці повномасштабної війни. Це був як ефект падіння попиту на банківські послуги, так і результат тимчасових скорочень і навіть скасування банками тарифів на окремі критично важливі для населення та бізнесу послуги. Коли безпекова ситуація поліпшилася і обсяги операцій почали зростати, банківські комісійні доходи відповідно відновилися. У вересні обсяги чистого комісійного доходу вже перевищували показники вересня торік. Усе ж сукупно за одинадцять місяців чисті комісійні доходи банків були нижчими на 14% порівняно з аналогічним періодом торік. Зростання комісійних доходів останніми місяцями відбувається за рахунок більших обсягів операцій та підвищення тарифів. Ліва частина банків повернула свої тарифи на рівень лютого за всіма основними операціями, крім еквайрингу, а подекуди підвищила їх. Зокрема, подорожчали кредитні та валютні операції клієнтів, карткові перекази.

Ключовий ризик для комісійних доходів у наступні кілька місяців – можливе падіння обсягів операцій внаслідок пошкодження енергетичної інфраструктури та тривалих блекаутів. Водночас тимчасові відключення у жовтні–листопаді помірно позначилися на обсягах чистих комісійних доходів.

Операційна ефективність підвищується

У другому півріччі банки зберігали майже незмінними у річному вимірі обсяги адміністративних витрат, а деякі надалі їх скорочували. Зокрема, протягом квітня – серпня знизилися витрати на оплату праці унаслідок вивільнення персоналу. Також зменшилися витрати на утримання відділень через скорочення їхньої кількості та відсутність доступу до відділень на тимчасово окупованій території. Співвідношення операційних витрат і доходів (коефіцієнт CIR) без урахування переоцінок валюти, цінних паперів та деривативів за одинадцять місяців року становило 40.7% – це значно краще, ніж у попередні роки. Операційні витрати становили близько половини чистого процентного та чистого комісійного доходів.

Певний тиск на операційну ефективність створять регулярні перебої з постачанням електроенергії. Банки будуть змушені здійснити додаткові витрати на технічне оснащення відділень для забезпечення безперервного електроживлення та зв'язку. Також банки продовжать відображати у звітності втрати внаслідок пошкодження основних засобів під час бойових дій. Проте за поточних показників ефективності вплив додаткових витрат не буде критичним для прибутковості банків.

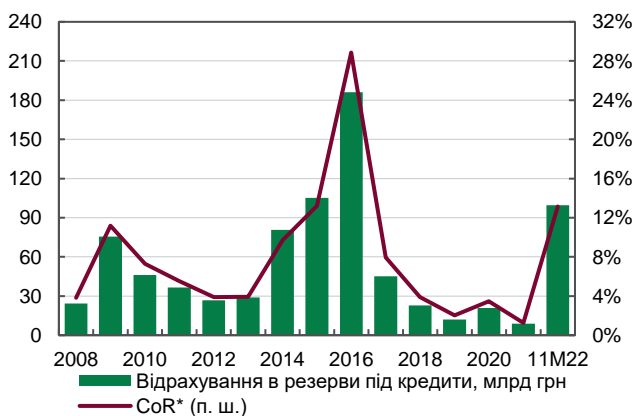
Графік 3.5.10. Операційна ефективність банків

* Цінних паперів, валюти та похідних фінансових інструментів.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.11. Ціна ризику (CoR)

* Відрахування в резерви під кредити за відповідний період / Чистий кредитний портфель.

Джерело: НБУ.

Втрати від кредитного ризику надалі зростатимуть

Відображення банками понесених та очікуваних збитків від погіршення якості кредитного портфеля триває. За одинадцять місяців поточного року співвідношення відрахувань у резерви під кредити та чистого кредитного портфеля (CoR) сягнуло 13%. Банки здійснюють регулярний огляд якості кредитного портфеля і поступово визнають додаткові кредитні збитки. Ймовірно, відрахування значно зростуть у грудні, адже заявлена фінустановами наприкінці року якість кредитного портфеля стане предметом аналізу зовнішніх аудиторів.

У червні НБУ оцінив потенційні втрати кредитів від поточної кризи на рівні не менше 20% чистого портфеля. Із урахуванням фактору перебоїв у постачанні електроенергії оцінку можливих втрат від кредитного портфеля підвищено до 30%. Зниження економічної активності внаслідок блекаутів негативно вплине на операційні грошові потоки бізнесу та доходи населення, а отже, ускладнить обслуговування банківських кредитів. Банки будуть змушені проводити додаткові короткострокові реструктуризації, а подекуди і одразу визнавати втрату частини кредитів.

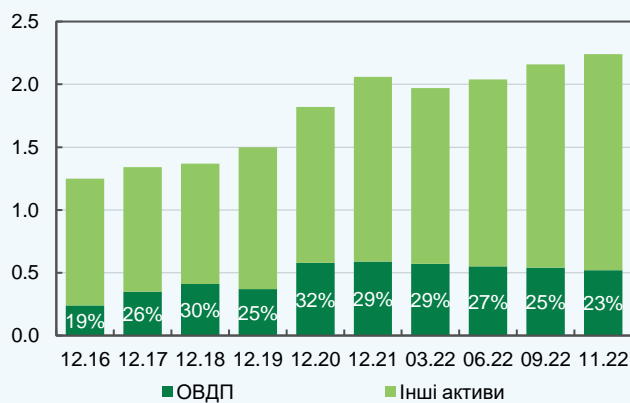
Проте навіть за вищого рівня відрахувань до резервів більшість банків зможуть зберегти позитивний фінансовий результат або повернутися до нього впродовж кількох наступних кварталів. Високі операційні прибутки формують для банків значний буфер для поглинання кредитних збитків, до того як вони почнуть негативно впливати на капітал.

Вставка 2. Як реалізується процентний ризик вкладень в ОВДП

Вкладення в ОВДП залишаються однією з найвагоміших складових активів українських банків. Ці інструменти майже не несуть кредитних ризиків, однак їм властивий процентний ризик. Цьогоріч він реалізувався одразу у двох виявах: банки зазнали втрат через переоцінку справедливої вартості частини ОВДП, а деякі зазнали збитків через підвищення вартості рефінансування, яке вони залучали під ці інвестиції. Регуляторне стрес-тестування 2021 року мало підготувати банки до такого шоку. Наявність процентного ризику потрібно враховувати в процесі інвестування і надалі.

На кінець листопада у власності банків було ОВДП на загальну суму 535 млрд грн, із них 84% номіновано в гривні. Найбільшими тримачами ОВДП є державні банки. Вони отримали переважну частку державних цінних паперів у процесі докапіталізації внаслідок попередніх криз. Справедлива вартість цих “капіталізаційних” паперів становить 228 млрд грн. Решту портфеля фінустанови придбали самостійно, а інтерес до цих вкладень залежав від ринкових умов, зокрема пропонованої дохідності. З початком війни обсяги утримуваних банками ОВДП дещо скоротилися. Попри це, державні облігації залишаються вагомою складовою активів банків, займаючи близько чверті в їхній структурі.

Графік В.2.1. ОВДП у чистих активах банків, трлн грн

Джерело: НБУ.

Облігації уряду є чи не найменш ризикованими інструментами на локальному фінансовому ринку. Ризики дефолту уряду за зобов'язаннями в національній валюті нижчі, ніж інших емітентів у країні. Тож кредитні ризики ОВДП у гривні низькі. Європейським банківським законодавством та Базельськими стандартами передбачена можливість встановлення нульових вимог до капіталу під кредитні ризики державних цінних паперів у національній валюті. НБУ врахував це у регуляторних вимогах до українських банків. Утім, ОВДП не можна вважати повністю безризиковою інвестицією, адже їм властивий процентний ризик. Його врахування передбачають і регуляторні підходи, зокрема під час оцінювання капіталу під покриття ринкового ризику та внутрішнього капіталу за ІСААР.

Процентний ризик – це ймовірність втрат унаслідок несприятливої зміни процентних ставок на ринку. Залежно від підходів до оцінки фінансових інструментів процентний ризик може мати два вияви:

- для інструментів, які банк оцінює за справедливою вартістю, процентний ризик проявляється через регулярну переоцінку цінного папера за поточними

ринковими ставками. Підвищення процентних ставок у такому разі невідкладно призводить до втрати вартості цінними паперами;

- інший вияв процентного ризику – несприятлива зміна вартості фондування, яке банк залучив під вкладення в цінні папери. Банківське фондування переважно має коротші строки, ніж активи. Тож зростання ринкових процентних ставок швидше підвищує витрати банку, ніж дохідність активів. Це знижує процентну маржу та погіршує фінансові результати фінустанови.

Відповідно до МСФЗ 9 є три підходи до оцінки фінансових інструментів, у тому числі ОВДП:

- за амортизованою собівартістю (АС);
- за справедливою вартістю з відображенням переоцінки через прибутки або збитки (FVPL);
- за справедливою вартістю з переоцінкою через інший сукупний дохід (FVOCI).

Перший застосовується до інструментів, які банк планує утримувати протягом усього строку до погашення. Інші два – для інструментів, якими банк планує або може за певних обставин торгувати на ринку. За цією моделлю також оцінюються папери, які мають вбудовані деривативи: ОВДП, виплати основної суми за якими індексовано на курс гривні до долара США – ними були капіталізовані державні банки. У разі зростання ринкових процентних ставок банк має переоцінити ОВДП, що утримуються в портфелях FVPL та FVOCI. На кінець листопада таких було близько 80% від усіх ОВДП банків.

Таблиця 2. Портфелі ОВДП банків за видами оцінки*, млрд грн

Портфель	АС	FVPL	FVOCI
Укрексімбанк	21.6	27.8	12.9
Ощадбанк	52.0	54.7	8.0
Приватбанк	0.0	96.6	149.2
Укргазбанк	0.0	0.0	19.6
Інші банки	28.5	6.8	57.2
Усього	102.1	185.8	246.9
Усього, %	19.1%	34.7%	46.2%
Переоцінка за справедливою вартістю	Не переоцінюються	Переоцінюються	Переоцінюються
Вплив переоцінки на регулятивний капітал		Вплив через прибуток	Немає впливу

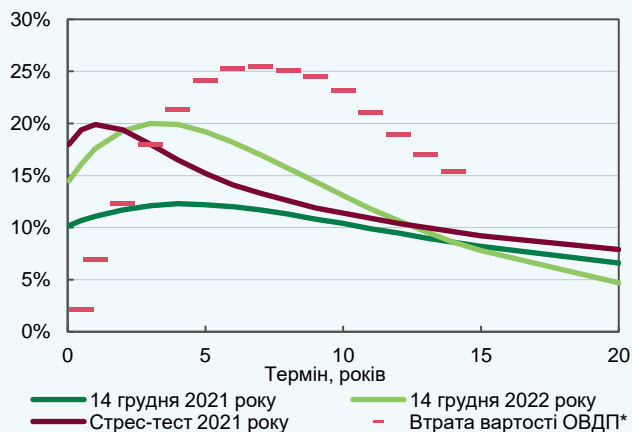
* Станом на 01.12.2022.

Джерело: НБУ.

Із початком повномасштабної війни операції на вторинному ринку цінних паперів припинилися. У результаті тривалий час не було орієнтирів очікуваної ринком дохідності державних цінних паперів. У вересні з відкриттям вторинного ринку операції на ньому визначили нові вищі орієнтири дохідності цінних паперів. Тож банки переоцінили папери, що утримують за справедливою вартістю, та визнали втрати. Поки вони не реалізовані, а відображають потенційні збитки. Їхній

розмір залежав від дюрації, що визначається ставкою купона та строковістю. Втрата вартості цінними паперами сягала до 25%.

Графік В.2.2. Криві спот-ставок з безперервним нарахуванням відсотків та втрата вартості ОВДП з 14 грудня 2021 року до 14 грудня 2022 року

* Медіанна втрата за ОВДП, що мають відповідну строковість.

Джерело: НБУ.

У 2021 році НБУ провів стрес-тестування ризику втрати вартості державних цінних паперів через зміну ринкових ставок. Припущення про рівень шоку та можливі втрати тоді були співмірними з подіями 2022 року.

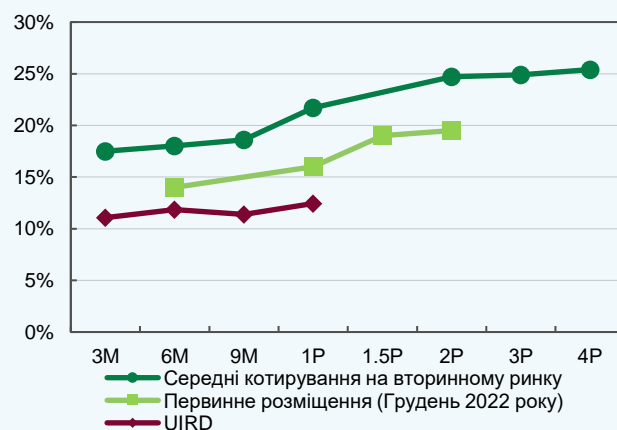
Втрати, яких банки зазнають від переоцінки ОВДП, впливають на їхній власний капітал. Однак не всі вони змінюють регулятивний капітал. Останній коригується лише на розмір переоцінки паперів у портфелі FVPL. Тоді як зміни в іншому сукупному доході від переоцінки FVOCI за українськими вимогами не впливають на регулятивний капітал. Оскільки більшість державних цінних паперів утримується саме як FVOCI, втрати від процентного ризику не мали значного негативного впливу на регулятивний капітал банків. Тож наслідки реалізації процентного ризику для капіталу банків цього року були помірними. Разом з тим цей ризик потрібно враховувати і надалі, зокрема під час розрахунку необхідного внутрішнього капіталу банку за ICAAP.

Інвестуючи в цінні папери з наміром утримувати їх тривалий строк до погашення банк приймає на себе процентний ризик, що може реалізуватися через подорожчання фондування протягом цього часу. У червні 2022 року різке зростання вартості рефінансування, ставка за яким була прив'язаною до облікової, проілюструвало цей ризик. Після зміни ставки процентні витрати банків почали зростати, найстрімкіше – за кредитами рефінансування. Банки, які фондували вкладення в ОВДП кредитами від НБУ, почали зазнавати значних втрат. Зростання процентних ставок на ринку з

часом відображається у вартості депозитів клієнтів, що є переважно короткостроковими.

Вартість банківського фондування визначається комбінацією залучень на різні строки за різними ставками. Встановлюючи цільові дохідності активів, банки орієнтуються не лише на вартість фондування, але й на ціну найстабільнішої його частини – строкових депозитів. На початок грудня спред між дохідністю первинного розміщення облігацій строком до року та ставками за роздрібними депозитними на відповідний період (UIRD) становив 2–3 в.п. залежно від строку. Такий спред зіставний з адміністративними витратами банків. Залучаючи коротші ресурси для інвестування в ОВДП та збільшуючи строковість інвестицій, банк бере на себе додаткові ризики: процентний та ліквідності. Наприклад, за потреби перетворити довгострокові інвестиції в готівку та розрахуватися за короткостроковішими зобов'язаннями банк сплачуватиме 27% за кредитами рефінансування або ж вимушено продаватиме папери з дисконтом. Це наражатиме фінустанови на додаткові суттєві втрати. Спред має компенсувати ці ризики. Тоді як дохідність ОВДП на первинному ринку поки не забезпечує банкам привабливе співвідношення ризик-дохідність.

Графік В.2.3. Дохідність ОВДП та депозитні ставки станом на 21 грудня 2022 року

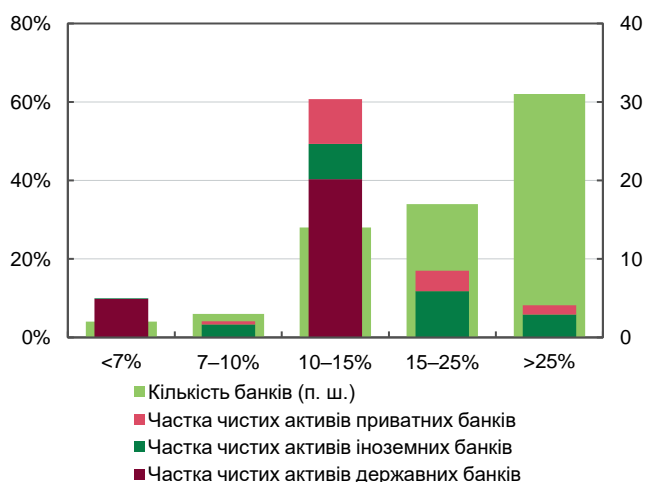
Джерело: НБУ.

Вторинний ринок державного боргу досі повністю не відновився з початку повномасштабної війни. Проте дохідності там вищі, ніж на первинному ринку. За умови подальшого поступового наближення дохідностей первинного розміщення ОВДП до ставок на вторинному ринку, інтерес банків до цих інструментів посилюватиметься. Водночас це надасть поштовх і вторинному ринку, адже гравці, які придбали ОВДП на первинному ринку, зможуть за потреби продати папери на вторинному ринку без збитку.

3.6. Ризик достатності капіталу та оцінка стійкості банків

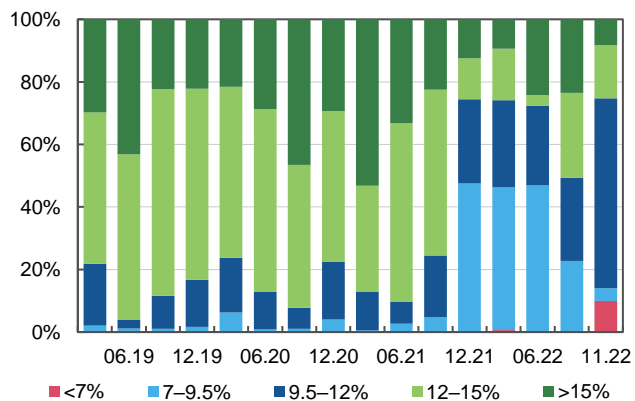
Банки вже зазнали значних втрат від реалізації ризиків внаслідок війни, передусім через втрату якості кредитним портфелем. Проте запас капіталу та операційна ефективність дають змогу фінустановам зберігати запас капіталу понад мінімальні вимоги. Водночас загрози подальшої втрати капіталу низкою банків посилюються, окремі з них уже зараз порушують мінімальні вимоги до капіталу. Кількість порушників надалі може зростати. Достовірна оцінка капіталу дасть змогу своєчасно розробити заходи для його відновлення. Тож НБУ планує проведення оцінки стійкості наступного року.

Графік 3.6.1. Розподіл нормативів достатності основного капіталу банків станом на 1 грудня 2022 року

Джерело: НБУ.

Графік 3.6.2. Розподіл нормативів достатності основного капіталу за часткою активів банків

Джерело: НБУ.

Банки зберігають, а подекуди нарощують запас капіталу, попри війну

Переважна більшість українських банків зберігає достатній капітал, попри повномасштабну війну. Капітал низки банків цього року навіть зріс. Це пояснюється кількома чинниками. Передусім напередодні вторгнення банки мали значний запас капіталу, зокрема було сформовано буфер для роздрібного незабезпеченого портфеля, який нині банки змогли використати. Також фінустанови, попри всі виклики, залишаються прибутковими – за десять місяців 2022 року операційні прибутки значно зросли в річному вимірі. Проте поточні показники капіталу не відображають повною мірою втрати банків внаслідок війни. Банки повільно формують резерви за кредитами, особливо коли йдеться про корпоративний сегмент. Це пояснюється сподіваннями на відновлення бізнесу боржників.

Станом на початок грудня мінімальні вимоги до достатності капіталу порушували два банки, що мають десятку частину активів сектору. Серед них один великий державний банк. Порушують вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу (не менше 200 млн грн) три дрібних банки. Ще близько п'яти фінустанов працюють із близькими до граничних показниками достатності капіталу.

Загрози для достатності капіталу зберігаються

Під час червневого реверсивного стрес-тестування НБУ оцінив спроможність банків поглинути кредитні збитки у розмірі 25% працюючого до вторгнення портфеля. В основу цієї оцінки покладено припущення про збереження процентних доходів за працюючим портфелем, зниження комісійних доходів та певне зростання адміністративних витрат. Загалом ці помірно консервативні припущення справдилися. Тоді як окремі ризики для капіталу банків навіть посилюються. Передусім зростає кредитний ризик через масштабні обстріли інфраструктури. Вплив цього чинника на кредити банків розтягнеться в часі, а його розмір залежатиме від тривалості та масштабів перебоїв у постачанні електроенергії.

НБУ проведе оцінку стійкості банків наступного року

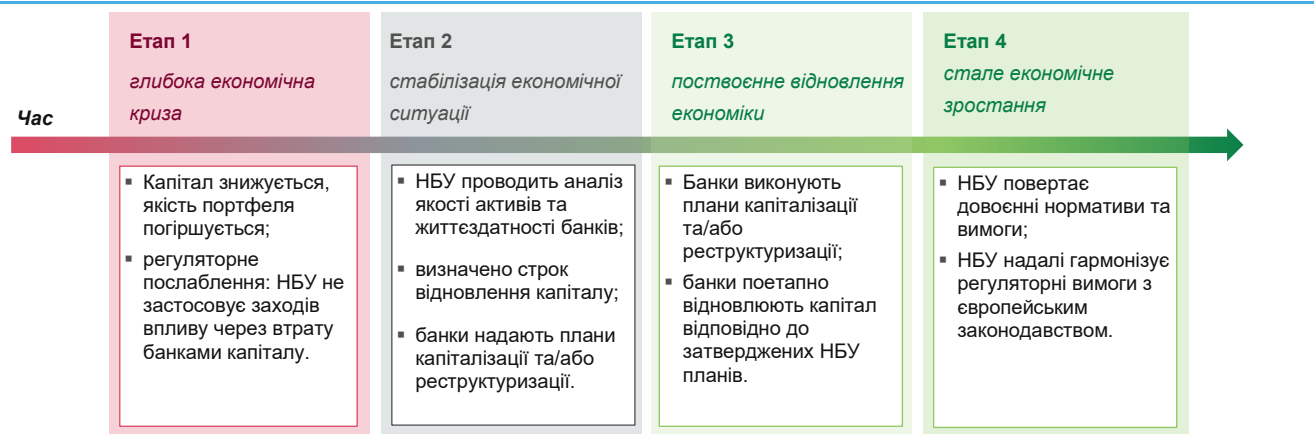
НБУ зацікавлений у якісній та достовірній оцінці реального рівня капіталу банків та ризиків його несприятливої зміни в майбутньому. Тож наступного року НБУ планує проведення оцінки якості активів. Додатково стійкість банків у середньостроковій перспективі буде оцінена за допомогою розрахунку очікуваних показників діяльності за актуальними макропрогнозами. З огляду на результати оцінки стійкості буде визначено строк для

відновлення капіталу банками, які відчуватимуть його брак. Для цього банки повинні будуть розробити плани капіталізації та/або реструктуризації активів.

Поточний рік показав, що більшість банків зможе самостійно відновити капітал завдяки майбутнім прибуткам. НБУ надасть для цього достатньо часу банкам із життєздатними бізнес-моделями. На це знадобиться більше року. Окремим банкам, у тому числі й державним, може знадобитися докапіталізація від акціонера. Разом з тим посилена наглядова увага буде спрямована на фінансові установи, що не спроможні генерувати позитивний операційний результат. До таких фінустанов може бути застосовано обмеження для захисту їхніх вкладників. Тоді як для банків, які сумлінно виконуватимуть розроблені плани, зберігатимуться регуляторні послаблення.

За результатами оцінки стійкості будуть прийняті подальші рішення про коригування режиму регуляторного пом'якшення та впровадження вимог до банків відповідно до європейського законодавства.

Графік 3.6.3. Етапи пруденційного регулювання банківського сектору

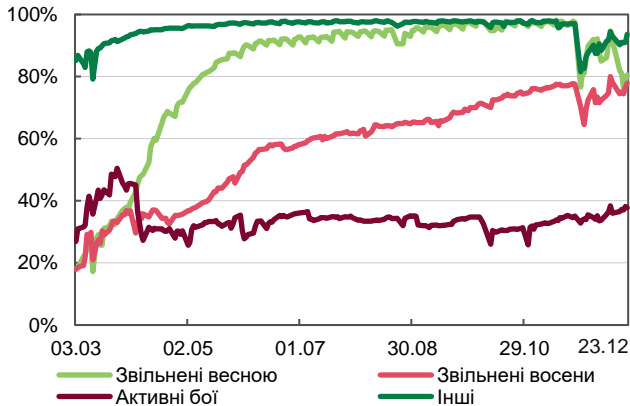

Джерело: НБУ.

3.7. Операційна діяльність та операційний ризик

Банки змогли адаптуватися до умов тривалої війни: робота відділень відновлюється, фінустанови поволі оптимізують мережу та витрати на персонал. Новим викликом для банків стали ризики блекаутів, проте вже реалізується проєкт для забезпечення безперервного надання послуг навіть за тривалої відсутності електропостачання. З плином часу операційні втрати фінустанов зростають і вже сягнули 13 млрд грн. Значну частину збитків формують недоотримані доходи та втрати власного майна. Однак не всі банки належно відображають події операційного ризику.

Графік 3.7.1. Частка працюючих відділень системно важливих банків у 2022 році

Виокремлено окремі групи областей: "Звільнені весною": м. Київ, Київська, Сумська, Чернігівська; "Звільнені восени": Харківська, Миколаївська; "Активні бої": Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Банки відновлюють роботу на звільнених територіях

Після початку повномасштабних бойових дій банки вимушено призупинили роботу частини відділень через загрози безпеці персоналу та майна. З деокупацією територій робота відділень відновлюється. У більшості областей працюють майже всі банківські відділення. Завдяки осінньому визволенню земель на Сході та Півдні України частка працюючих відділень у Харківській та Миколаївській областях зросла з 65% наприкінці серпня до 80% у листопаді. За декілька днів після деокупації Херсона деякі великі банки розпочали відновлення роботи мережі в місті.

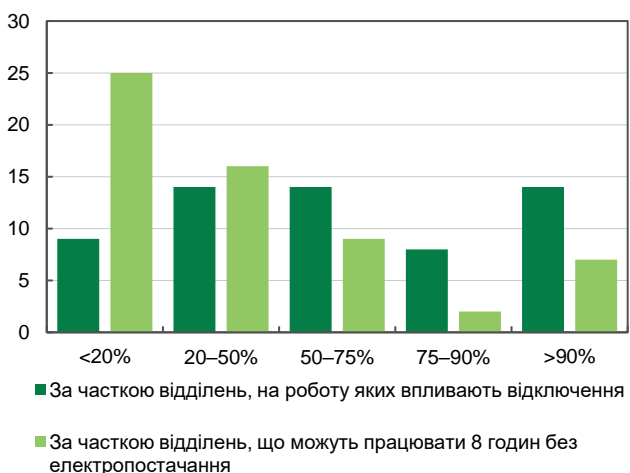
Відключення електроенергії – новий виклик для безперервної роботи банків

Ракетні обстріли міст та пошкодження енергетичної інфраструктури протягом жовтня – грудня ускладнюють роботу фінустанов. Більшість банків зазначають, що відключення світла негативно впливають на функціонування понад половини їхніх відділень. Частка працюючих відділень системно важливих банків в окремі дні грудня-листопада помітно скорочувалася внаслідок перебоїв з електропостачанням. Для забезпечення неперервної роботи інфраструктури банки змушені витрачатися на забезпечення резервних джерел живлення та зв'язку. Станом на початок грудня в майже половини фінустанов автономно протягом робочого дня могли працювати менше п'ятої частини відділень. За оцінками банків, наданими на початку грудня, через відключення світла додаткові операційні збитки можуть перевищити 300 млн грн. Більша частина втрат припадає на великі фінустанови зі значною кількістю відділень.

Банки втілюють проєкт безперервного надання послуг, ініційований НБУ

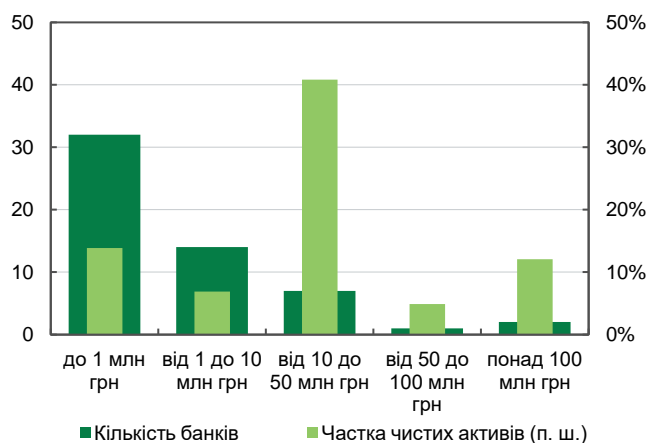
Для безперервного надання банківських послуг НБУ ініціював проєкт "Power Banking", що вже втілюють банки. Банки повинні забезпечити роботу своїх систем, функціонування критичних бізнес-процесів та зв'язок з центром обробки даних НБУ навіть у разі тривалого блекауту. Багато за цим напрямом було реалізовано ще в перші місяці війни: попри масовані обстріли та перебої з постачанням електроенергії, банки [забезпечують неперервність платежів](#). Також у кожному регіоні країни банки мають обладнати чергові відділення, що надаватимуть послуги клієнтам за умов тривалої відсутності світла. На середину грудня таких відділень налічувалося вже 1100 у населених пунктах. Про актуальний перелік цих відділень та графіки їх роботи банки повідомляють клієнтів, цей [список](#) також розміщено на сайті НБУ. Банки опрацьовують можливість

Графік 3.7.2. Розподіл банків за показниками впливу відключень електроенергії, кількість банків

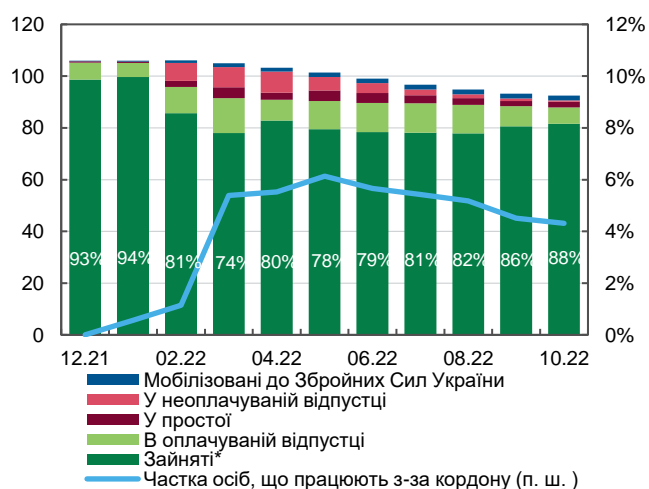
Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Графік 3.7.3. Розподіл банків за розміром очікуваних додаткових операційних збитків через відключення електроенергії

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

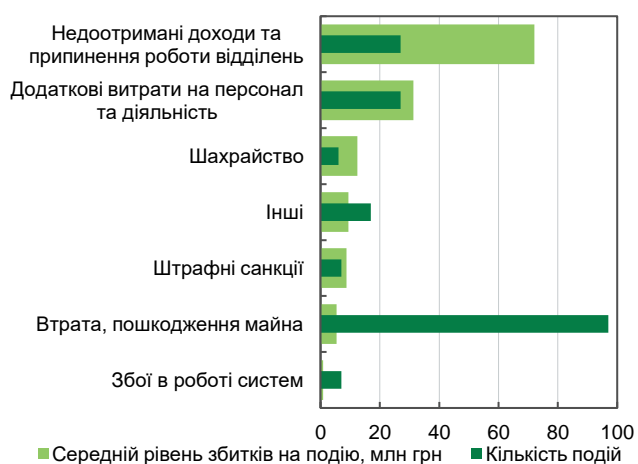
Графік 3.7.4. Кількість персоналу банків, тис. осіб

* До цієї категорії не належать працівники банку, що перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або по догляду за дитиною. Проценти показують частку зайнятих до всіх працівників банку.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Графік 3.7.5. Типи найбільших подій* ОП банків, пов'язаних із війною

* Відображено інформацію про п'ять найбільших за економічним ефектом подій ОП банків, що брали участь в опитуванні. З переліку виключено події, що пов'язані з кредитним чи ринковим ризиком банків.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

“банкоматного національного роумінгу”: розширені уніфіковані ліміти на зняття коштів без додаткових комісій у банкоматі будь-якого банку. Найбільші фінустанови вже до нього долучилися. Реалізація проєкту “Power Banking” значно посилить стійкість банківської мережі.

Оптимізуючи мережу фінустанови скорочують персонал

Тривала окупація частини територій, падіння економічної активності, зменшення населення низки міст та безпекові загрози змушують банки скорочувати мережу відділень. Протягом II-III кварталів фінустанови припинили роботу понад тисячі відділень, найбільше в Харківській, Донецькій, Херсонській та Запорізькій областях. Це супроводжувалося скороченням персоналу. На відміну від перших тижнів війни, коли працівників відправляли у відпустку або простій, протягом останніх шести місяців банки активніше звільняли персонал. З початку війни кількість працівників фінустанов скоротилася на 12%. На початку листопада лише 4% серед зайнятих працівників виконували роботу із-за кордону. Ця частка поволі скорочується порівняно з піком у травні.

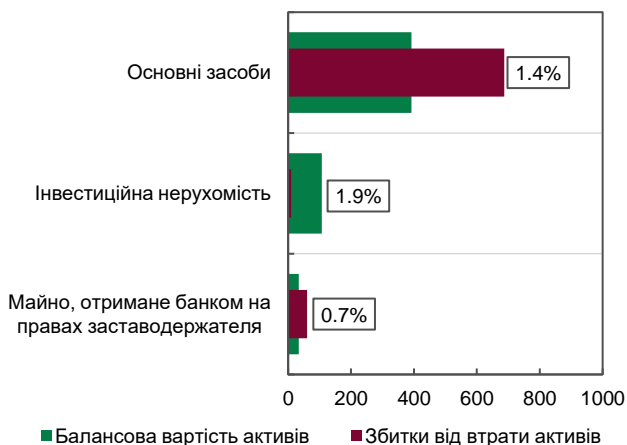
Банки зазнають нових втрат від операційного ризику

Банки зазнають все більше втрат від реалізації подій операційного ризику (ОР) унаслідок війни. У грудні НБУ повторно опитав усі платоспроможні банки про їхні операційні ризики. Станом на початок листопада кількість банків, що відобразили у своїх базах даних ненульові втрати від ОР зросла до 59 порівняно з 51 у травні. Разом з тим загальний обсяг втрат від ОР за останні пів року зріс більш як удвічі порівняно з першими двома місяцями війни – до 13 млрд грн. До цієї суми входять як збитки, що їх понесли фінустанови, так і недоотримані доходи внаслідок перебоїв у роботі. Недоотримані доходи великого державного роздрібного банку формують понад половину сукупних збитків сектору від ОР.

Підходи банків до фіксації подій ОР у базах даних різняться. Близько десяти переважно невеликих фінустанов відображає всі втрати пов'язані з військовою агресією росії однією подією. Проте більшість банків все ж розрізняють події за типами. В опитуванні банки зазначали п'ять найбільших за обсягом збитків подій ОР, пов'язаних з війною. Найпоширенішою подією є втрата майна. Також банки часто зазначали про недоотримання доходів через падіння економіки та попиту на свої послуги, перебої у роботі, зокрема закриття відділень. Третя за кількістю та друга за середнім розміром втрат подія – це додаткові витрати на персонал та забезпечення операційної діяльності. Сюди включено витрати на релокацію персоналу, додаткові виплати працівникам, відновлення діяльності відділень, придбання додаткових засобів зв'язку та генераторів на випадок блекауту тощо. Менш поширеними були події ОР пов'язані із шахрайством, збоями в системах та штрафними санкціями. Більшість подій ОР банки визнали такими, що тривають, тож збитки за ними можуть накопичуватися надалі.

Графік 3.7.6. Нерухомість банків на охоплених війною територіях на 1 листопада 2022 року та збитки від втрати активів за лютий – жовтень, млн грн

Охоплені війною території – розташовані в районах проведення воєнних дій або ті, що перебувають у тимчасовій окупації. Проценти показують частку нерухомості на відповідних територіях від усієї балансової вартості нерухомості банків.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Втрати банків від знищення майна зросли

З початку травня до листопада втрати фінустанов від знищення власного майна зросли майже в п'ятеро до 757 млн грн. Банки активніше, ніж навесні списували активи в охоплених війною регіонах³. Водночас через зміну мапи боїв подекуди обсяг активів на територіях бойових дій зростає. На початку листопада залишкова вартість активів на охоплених війною територіях становила 1.4% усієї нерухомості банків дещо знизившись із 1.7% на початку травня. Звільнення в листопаді Херсону покращило цей показник. На початку грудня лише частина банків встигла оцінити збереження активів у місті. Ці фінустанови зазначили, що там вціліло та придатно до подальшого використання 86% їхніх активів. Потенційні втрати для банків у разі повної втрати майна, що нині їм не підконтрольне, не створюють суттєвих загроз подальшій діяльності та фінансовій стійкості фінустанов.

Банкам варто удосконалити підходи до фіксації подій ОР у власних базах даних

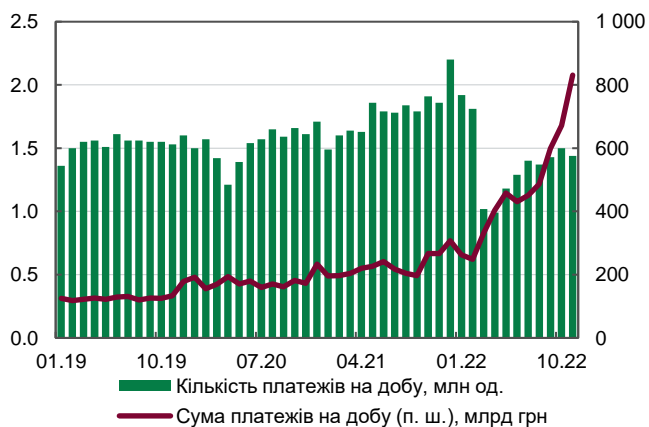
Результати проведеного НБУ опитування свідчать, що окремі банки недооцінюють збитки від подій ОР або ж взагалі не фіксують події ОР, пов'язані з війною. Дуже різняться підходи до класифікації та оцінювання рівня збитків фінустанов, що все ж відобразили події ОР у своїх базах даних. Недостатня увага до ведення бази даних подій ОР створює суттєві ризики його недооцінки в майбутньому. Адже інформація про перенесені банком події ОР впливає не лише на підходи до управління ОР та ефективність підготовки планів безперервної діяльності, але і може мати вплив на вимоги банків до капіталу під покриття ОР у майбутньому.

³ Класифікація охоплених війною територій визначалася банками самостійно. Станом на дату опитування 1 листопада 2022 року Правобережжя Херсонщини найімовірніше класифіковано як охоплені війною території.

3.8. Ризик платіжної інфраструктури

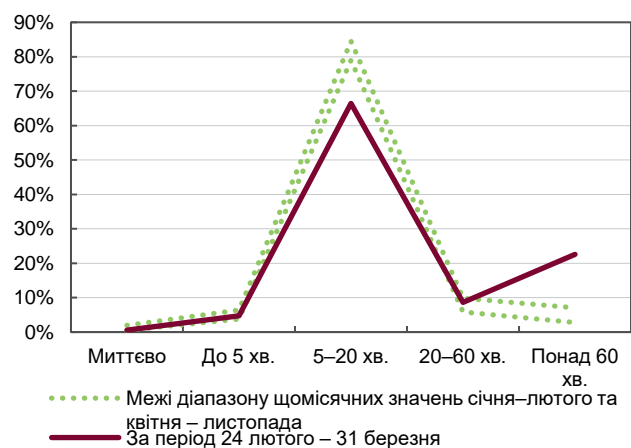
Попри повномасштабну війну в Україні, платежі здійснюються безперервно. Цьому сприяють постійне, починаючи з 2014 року, посилення вимог НБУ до забезпечення безперервної діяльності в надзвичайних умовах, удосконалення вимог до кіберзахисту, а також гармонізовані дії регулятора та фінансової спільноти. Кількість міжбанківських платежів через СЕП поступово зростає разом із відновленням економічної активності. Навіть у найнапруженіші періоди війни платежі здійснювалися своєчасно. Кількість та сума операцій із платіжними картками у жовтні перевищили довоєнні показники. Стійкість платіжної інфраструктури знижує ймовірність реалізації низки ризиків для банківської системи, передусім – операційного та ризику ліквідності.

Графік 3.8.1. Середньодобові показники СЕП

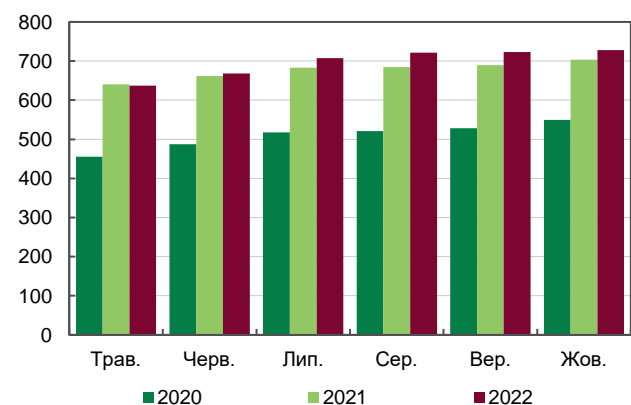
Джерело: НБУ.

Графік 3.8.2. Розподіл тривалості здійснення платежів у СЕП у 2022 році, за кількістю операцій

Джерело: НБУ.

Графік 3.8.3. Кількість операцій із банківськими картками, за місяцями, млн од.

Джерело: НБУ.

Платежі здійснюються всупереч війні

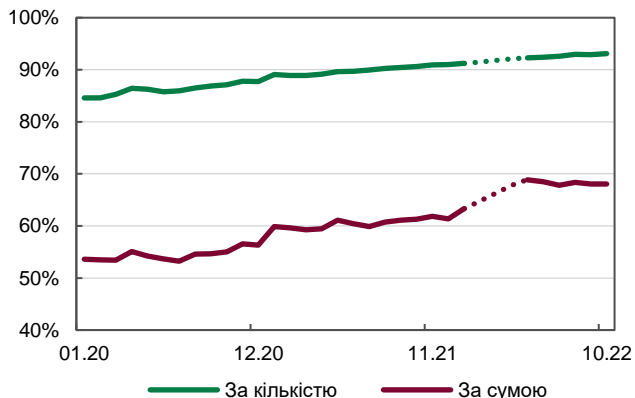
Масштабні бойові дії та пошкодження інфраструктури не зупинили платежів в Україні. Навіть у періоди активних бойових дій на значній території та масштабних ракетних обстрілів можна було здійснювати платежі, зокрема розраховуватися платіжними картками. Стійкість системи розрахунків сприяла збереженню довіри громадян та підприємств до фінансової системи. Безпека та неперервність безготівкових операцій дали змогу уникнути сценарію вимушеного масового переходу населення та бізнесу на готівкові розрахунки та зниження ліквідності банків. Ключовими ланками вітчизняної платіжної інфраструктури є Система електронних платежів (СЕП) та дві міжнародні платіжні системи MasterCard і Visa.

Міжбанківські розрахунки здійснюються своєчасно

Створена Національним банком України СЕП – єдина системно важлива платіжна система в Україні. Вона забезпечує проведення майже всіх міжбанківських переказів у гривні, забезпечуючи розрахунки як банків, так і їхніх клієнтів у межах України. Після 24 лютого, як і до вторгнення росії, СЕП працювала в штатному режимі: 23 години на добу, сім днів на тиждень. Переважна більшість банків упродовж усього періоду повномасштабної війни мала постійний доступ до СЕП. Лише на початку вторгнення від платіжної системи був тимчасово від'єднаний один банк: його головний офіс розташований на території, де тоді точилися запеклі бої. 23 листопада, у день суттєвих ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі, упродовж кількох годин мали проблеми з технічним з'єднанням із СЕП вісім банків. Причиною були перебої зі зв'язком через нестабільну роботу провайдерів.

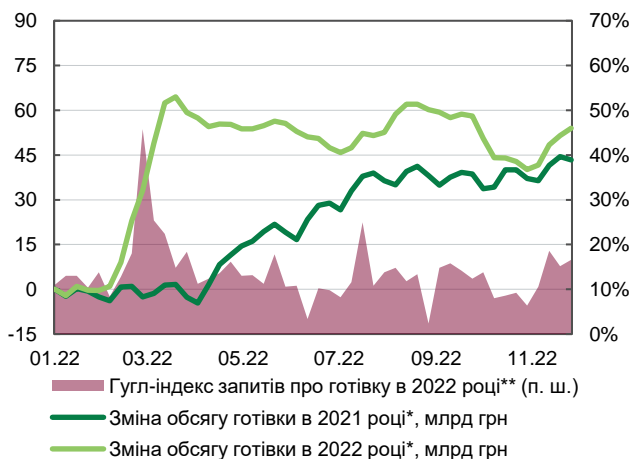
Шок війни та різке скорочення економічної активності в березні-квітні скоротили кількість операцій у СЕП майже вдвічі порівняно з довоєнними обсягами. Однак поступово кількість платежів зростала, тож у листопаді їх було лише на 22% менше, ніж рік тому. Водночас обсяг операцій лише зростав, значною мірою через платежі уряду. Натомість операційна діяльність СЕП не зазнала значних змін. Як і до повномасштабної війни, більше 80% платежів у СЕП здійснювалося впродовж 5–20 хвилин. Понад година потрібна для проведення платежу лише у 5% випадків. Єдине незначне відхилення від звичного режиму обробки операцій виникло в перші дні оборони наприкінці лютого – у березні. Тоді більш ніж година була потрібна для проведення кожного п'ятого платежу. Наприкінці лютого та в дні масованих повітряних ударів по енергетичній інфраструктурі також спостерігалось часткове зміщення денних піків платежів на вечірній час

Графік 3.8.4. Частка безготівкових розрахунків у всіх операціях з картками

Упродовж лютого–квітня 2022 року статистичні дані не надавалися. Джерело: НБУ.

Графік 3.8.5. Попит на готівкову гривню

* Поза банками та в касах банків, наростаючим підсумком з початку року.

** Відображає усереднений рівень кількості запитів у Google: "готівка", "готівкові гроші", "зняти готівку" українською та російською мовами. За 100% взятий максимальний показник однієї з компонент.

Джерело: НБУ, Google trends.

(зазвичай найактивніше трансакції відбуваються об 11–12 та 16–17 годинах). В окремі дні масивних обстрілів дещо скорочувалася активність клієнтів – вони частково переносили операції на наступні дні. В інші періоди бойові дії суттєво не впливали на характер і структуру платежів.

Клієнти активно користуються платіжними картками

Роздрібні операції, що здійснюються за допомогою платіжних карток на території України, головним чином обслуговують три платіжні системи: MasterCard, Visa та ПРОСТІР. На міжнародні MasterCard та Visa припадає переважна більшість трансакцій. Їхня інфраструктура убезпечена від фізичного впливу війни в одній країні, адже інтегрована в міжнародну мережу. Тож за наявності зв'язку карткові платежі проводилися безперебійно. Те саме стосується онлайн-платежів із використанням платіжних карток. Попри скорочення купівельної активності, у жовтні 2022 року кількість операцій із платіжними картками, що емітовані українськими банками, зросла на 3.4% порівняно із жовтнем торік. Суми розрахунків картками вищі, ніж минулого року, передусім через інфляцію.

Можливість майже безперешкодно здійснювати карткові платежі надалі зменшувала роль готівки. Обсяги банкнот і монет поза банками та в касах фінустанов стрімко зростали лише в окремі тижні року, коли населення побоювалося тимчасової зупинки роботи банків унаслідок бойових дій чи ушкодження інфраструктури. Проте ці острахи не реалізувалися: загалом зростання готівки в економіці цього року незначно перевищує торішнє. Те, що не було ажіотажу на зняття готівки, підтверджують пошукові запити про зняття готівки в Google, які були на піку на початку повномасштабної війни. Восени 2022 року понад 93% карткових операцій за кількістю припадало на безготівкові платежі, а за сумою цей показник вже перевищував дві третини.

Підтримка платіжної інфраструктури в центрі уваги банків та регулятора

Напередодні та в перші місяці активних бойових дій для безперервної діяльності платіжної інфраструктури фінустанови вдалися до низки кроків. Створено резервні потужності для обробки та зберігання даних, зокрема з використанням хмарних сховищ (див. ЗФС, червень 2022 року, [вставка 4 "Оцінка операційних збитків банків від війни"](#)). НБУ також має резервні потужності для безперебійної підтримки СЕП. Відповіддю на загрозу руйнування енергетичної інфраструктури та операційний ризик блекауту став системний план заходів для забезпечення безперервної діяльності банків на випадок тривалої відсутності електропостачання.

Стойкість платіжної інфраструктури вкрай важлива для підтримки фінансової стабільності. Можливість безперебійного здійснення платежів у 2022 році зміцнила довіру клієнтів до банків, знизила ризики відпливу коштів і тиск на ліквідність сектору. Якісні платіжні послуги, зокрема, живлять комісійні доходи банків, що дає змогу утримувати мережу та пристосовувати операційну діяльність до поточних викликів.

Рекомендації

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час.

Рекомендації органам державної влади

Активізувати ринок внутрішніх запозичень щоб мінімізувати ризики емісійного фінансування

Міністерство фінансів може залучити значні обсяги коштів для фінансування бюджетного дефіциту в українських банках. Обсяг вільної ліквідності банків, розміщеної в депозитних сертифікатах НБУ, на початок грудня перевищив 360 млрд грн. Подальше підвищення доходності державних цінних паперів збільшить попит банків на урядові папери. Тому Міністерству фінансів варто скоригувати доходність ОВДП під час первинного розміщення відповідно до ринкових умов. Збільшення внутрішніх залучень суттєво знизить ризики емісійного фінансування державного бюджету.

Оптимізувати державні програми підтримки бізнесу

Державна програма “Доступні кредити 5-7-9%” та програма надання державних портфельних гарантій є основними рушіями кредитування бізнесу в умовах війни. Зважаючи на роль цих програм, уряду варто підтримувати їх роботу та охопити ширше коло позичальників, насамперед підприємств, що працюють. Ефективніше використати передбачені на фінансування програми кошти допоможе удосконалення її дизайну, зокрема поступове підвищення ставок за антикризовими та антивоєнними кредитами.

Забезпечити виконання зобов'язань у межах моніторингової програми з МВФ

Моніторингова програма передбачає кроки, спрямовані на збільшення обсягів податкових надходжень й активізацію внутрішнього боргового ринку, мінімізацію ризиків емісійного фінансування бюджету, забезпечення довгострокової стійкості фінансового сектору, ефективності й прозорості роботи державних підприємств та банків. Її виконання є передумовою для впровадження повноцінної програми фінансування.

Забезпечити надання критичних для фінансової системи послуг

Зокрема, сприяти безперебійній роботі, навіть за відсутності електропостачання надавачів комунікаційних послуг. Передусім йдеться про провайдерів зв'язку та інтернету, які критичні для роботи банківського сектору.

Актуальною залишається рекомендація Звіту від червня 2022 року про ухвалення законопроекту № 5125 про кредитні спілки, спрямованого на розширення можливостей розвитку кредитних спілок, актуалізацію вимог регулювання та нагляду за ними з урахуванням міжнародного досвіду. Це відповідно дасть змогу створити ефективний, конкурентний та прозорий ринок кредитних спілок, підвищить захищеність прав їхніх членів.

Рекомендації банкам

Об'єктивно оцінювати якість портфеля та своєчасно визнавати кредитний ризик

Банки повинні використовувати всі наявні джерела інформації для оцінки спроможності клієнтів обслуговувати борги. Одним із ключових параметрів оцінки ризиків є своєчасність обслуговування боргу, зокрема повнота сплати процентів. Після завершення дії “кредитних канікул” протягом літа банки мають повною мірою враховувати факт несплати процентів. Частина позичальників досі може потребувати короткострокових реструктуризацій, проте такі реструктуризації не повинні приховувати реальної спроможності позичальників обслуговувати кредити. Крім того, банкам варто переглянути моделі оцінки очікуваних збитків за МСФЗ 9: нині їхні параметри нечутливі до зміни макроумов. Тож на практиці оцінки очікуваних втрат за кредитами, що оцінюються на першій стадії, подекуди залишаються на довоєнному рівні.

Забезпечити безперервну роботу чергових банківських відділень в умовах блекауту

НБУ разом із банками запроваджує проєкт “Power Banking” – периметр чергових банківських відділень, які працюватимуть навіть за тривалої відсутності електропостачання. Чергові відділення для цього мають бути обладнані всім необхідним. Про перелік та адреси таких відділень потрібно належним чином інформувати клієнтів. Крім того, Національний банк запропонував банкам запровадити “банкоматний національний роумінг”: єдині розширені ліміти та скасування додаткових комісій на зняття готівки власниками карток інших банків у банкоматах. Це допоможе задовольнити попит клієнтів на послуги та зберегти стабільну роботу банківського сектору навіть в умовах тривалого блекауту.

Банкам звертати більше уваги на управління ризиками ліквідності

Поточний значний запас ліквідності сектору не має приспати увагу банків до управління ризиками ліквідності. Погіршення строкової структури портфеля потребує оперативніших дій для стабілізації частки строкових вкладів населення. Досягнути цього можна передусім шляхом підвищення депозитних ставок за строковими коштами. В умовах війни та нестабільності ризик ліквідності може реалізуватися досить стрімко.

Також фінансовим установам важливо:

- неухильно дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану, зокрема стосовно санкційного законодавства та валютного контролю;
- посилити фінансовий моніторинг, включно з протидією міскодингу як формі шахрайства в банківській еквайринговій мережі, що полягає в підміні призначення платежу;
- своєчасно інформувати НБУ про порушення вимог до капіталу або ліквідності та про ризики такого порушення;
- підтримувати актуальність планів безперервної діяльності та планів відновлення діяльності;
- дотримуватися вимог до етичної поведінки під час врегулювання простроченої заборгованості;
- удосконалювати систему протидії кіберзагрозам, зокрема дотримуватися вимог із забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, належним чином обмінюватись інформацією з НБУ, проводити аудит інформаційної безпеки.

Рекомендації небанківським фінансовим установам

Забезпечити безперервну операційну діяльність в умовах війни

Небанківським фінансовим установам необхідно забезпечити роботу в умовах обмеженого енергопостачання чи його тривалої відсутності. Перебої з електропостачанням не повинні впливати на спроможність фінустанов здійснювати діяльність та підтримувати критичні процеси. Для забезпечення ширшого доступу клієнтів до послуг небанківським фінансовим установам потрібно посилити здатність надавати послуги онлайн із забезпеченням клієнтської підтримки.

Привести свою діяльність у відповідність до регуляторних вимог

У міру стабілізації безпекової ситуації в регіонах, не охоплених війною, для налагодження ринкової дисципліни та захисту прав споживачів фінансових послуг НБУ відновив застосування заходів впливу за порушення низки вимог. Зокрема, до страховиків та фінансових компаній-гарантів застосовуватимуться заходи впливу за порушення фінансових нормативів, а до кредитних спілок – за порушення порядку розрахунку кредитного ризику. Заходи впливу також застосовуватимуться за недотримання учасниками ринку строків подання звітності. Тож для уникнення санкцій учасникам небанківського фінансового ринку варто якомога швидше привести свою діяльність у відповідність до регуляторних вимог.

Плани та наміри Національного банку

НБУ і надалі гнучко та оперативно реагуватиме на виклики та ризики воєнного часу й адаптуватиме регуляторні підходи для сприяння фінансовій стабільності.

Триватиме запровадження згідно із затвердженим графіком раніше анонсованих нових вимог до банків:

- вирахування непрофільних активів з капіталу на рівні 75% – з 31 грудня 2022 року;
- запровадження нормативу довгострокової ліквідності NSFR на рівні 100% – з 1 квітня 2023 року.

НБУ має намір провести оцінку стійкості банків у 2023 році

За умови стабілізації економічної ситуації наступного року НБУ проведе оцінку стійкості банківської системи. Вона включатиме оцінку якості активів та стрес-тестування найбільших банків за базовим сценарієм. Оцінка стійкості дасть змогу оцінити поточний рівень капіталу банків та потенційні потреби в капіталі у перспективі. З огляду на її результати НБУ визначатиме подальші графіки скасування воєнних послаблень та впровадження запланованих раніше регуляторних вимог.

НБУ братиме активну участь у просуванні України до членства в ЄС

НБУ сприятиме імплементації норм ЄС у фінансовій сфері. Стратегія НБУ з гармонізації вітчизняного законодавства до вимог ЄС залишається незмінною. Робота з розроблення відповідних регуляторних вимог триває. Графік їхньої імплементації залежатиме від темпів відновлення фінансового сектору та подолання наслідків поточної кризи.

Абревіатури та скорочення

Війна, вторгнення	Широкомасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року	ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
Охоплені війною	Громади, розташовані у районах проведення воєнних дій, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні – за визначенням Мінреінтеграції	ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
COVID, COVID-19	Гостра респіраторна хвороба, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2	ООН	Організація Об'єднаних Націй
АПК	Агропромисловий комплекс	ПІІ	Прямі іноземні інвестиції
ВВП	Валовий внутрішній продукт	Положення № 351	Постанова Правління НБУ від 30 липня 2016 року № 351 “Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями”
ВПК	Військово-промисловий комплекс	СГ	Суб'єкти господарювання
Держбанки	Державні банки	с/г	Сільське господарство
Державна програма “5-7-9%”, “5-7-9%”	Державна програма “Доступні кредити 5-7-9%”	США	Сполучені Штати Америки
ДКСУ	Державна казначейська служба України	ТЕЦ	Теплоенергоцентралі
ДССУ, Держстат	Державна служба статистики України	ТЦ, ТРЦ	Торгово-розважальний центр
e/e	Електроенергія	ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку	Фінустанова	Фінансова установа
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк	ФО, Фізособа	Фізична особа
ЄК	Європейська Комісія	ФОП	Фізична особа-підприємець
ЄС	Європейський Союз	ЮО	Юридична особа
ЄЦБ	Європейський центральний банк	CIR	Cost-to-income ratio
ІСЦ	Індекс споживчих цін	CoR	Cost of risk
ЖКП	Житлово-комунальні послуги	ICAAP	Internal capital adequacy assessment process
МВФ	Міжнародний валютний фонд	LCR	Liquidity coverage ratio
Мін'юст	Міністерство юстиції України	LGD	Loss given default
МОП	Міжнародна організація праці	LTV	Loan-to-value
ММСБ	Мікро-, малий та середній бізнес	NPL	Non-performing loan
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності	NSFR	Net stable funding ratio
МФІ	Міжнародна фінансова інституція	PD	Probability of default
МФУ	Міністерство фінансів України	ROE	Return on equity
НБУ, Національний банк	Національний банк України	UAH/USD	Доларів США за 1 гривню
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	UIRD	Ukrainian Index of Retail Deposit Rates
тис.	тисяча	p/p	у річному вимірі, річна зміна, до відповідного періоду попереднього року
млн	мільйон	кв. м	Квадратні метри
млрд	мільярд	М, міс.	місяць
грн	гривня	п. ш.	права шкала
дол.	долар США	хв	хвилина
дол. екв.	У доларовому еквіваленті	шт.	штук
в. п.	відсотковий пункт		